

Πανεπιστήμιο
Πειραιώς

Τμήμα : Στατιστικής και Ασφαλιστικής
Επιστήμης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα : Αναλογιστική
Επιστήμη και Διοικητική Κινδύνου

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας : Ηλικία
Συνταξιοδότησης, συστήματα συντάξεων και
ενημερία συνταξιούχων στην Ελλάδα και στην
Ευρώπη : Θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση

Τσιτσάνη Βιργινία

Αριθμός Μητρώου : ΜΑΕ/11032

Επιβλέπον Καθηγητής : Πλάτων Τήνιος

Διπλωματική Εργασία

που υποβλήθηκε στο Τμήμα Στατιστικής και Ασφαλιστικής
Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των απαιτήσεων
για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην
Αναλογιστική Επιστήμη και Διοικητική Κινδύνου

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο την ανάλυση της θεωρίας γύρω από την ηλικία συνταξιοδότησης, των συνταξιοδοτικών συστημάτων και της ευημερίας των συνταξιούχων.

Κατ' αρχάς αναφερόμαστε στη βασική δομή του ασφαλιστικού συστήματος και στο πρόβλημα που υπάρχει σε αυτό.

Έπειτα κάνουμε εκτενής ανάλυση των συνταξιοδοτικών συστημάτων ώστε να μπορέσουμε στη συνέχεια να αντιληφθούμε ποια είναι η ηλικία, καθώς και το πότε κάποιος θα μεταβεί στους συνταξιούχους είναι κάτι το οποίο επηρεάζει την ψυχολογία του.

Εν συνεχεία, απαντάμε στο ερώτημα γιατί δεν υπάρχει "η" ηλικία συνταξιοδότησης δίνοντας τους λόγους (οικονομικά κίνητρα, δίοδοι στην πρόωρη συνταξιοδότηση) που ο κάθε ασφαλισμένος επιλέγει διαφορετική στιγμή να συνταξιοδοτηθεί.

Έτσι επανερχόμαστε στο ασφαλιστικό πρόβλημα. Το οποίο διογκώνεται από τις διάφορες ηλικίες συνταξιοδότησης και σε συνδυασμό με το φαινόμενο της γήρανσης του πληθυσμού, δημιουργεί πρόβλημα στην ευημερία των συνταξιούχων.

Οπότε στη συνέχεια παρουσιάζουμε τρόπους με τους οποίους μπορούμε να βελτιώσουμε την κατάσταση του συστήματος και συνεπώς να βελτιώσουμε την ικανοποίηση που λαμβάνουν από τη ζωή τους οι συνταξιούχοι δηλαδή την ευτυχία τους.

Έπειτα εισάγοντα τα οικονομικά της συμπεριφοράς και της ευτυχίας. Τα οικονομικά της ευτυχίας είναι η οικονομική θεωρία της οποίας η ανάλυση μας επιτρέπει να καταλάβουμε από τι εξαρτάται αλλά και πως μπορούμε να την ποσοτικοποιήσουμε ώστε να μετρηθεί.

Τέλος πραγματοποιήσαμε μια εμπειρική ανάλυση βασισμένη στην προηγούμενη θεωρία για να ελέγξουμε ποιοί είναι οι σημαντικότεροι παράγοντες που την επηρεάζουν και αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ ευτυχίας και ηλικίας συνταξιοδότησης. Τα δεδομένα που χρησιμοποιήσαμε προέρχονται από την έρευνα SHARE

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	9
1. Λίγα λόγια	9
2. Δομή της εργασίας	9
3. Δομή ασφαλιστικού συστήματος	10
3.1 Τι είναι η ασφάλιση	10
3.2 Ποια είναι η δομή του ασφαλιστικού συστήματος	11
3.3 Ποιο είναι το πρόβλημα	12
Κεφάλαιο 2: Συνταξιοδοτικά Συστήματα	14
1. Τα βασικά χαρακτηριστικά του ασφαλιστικού συστήματος	14
2. Τα είδη των συνταξιοδοτικών συστημάτων με βάση το είδος των παροχών	17
3. Κατηγορίες συνταξιοδοτικών συστημάτων ως προς τη χρηματοδότησή τους	19
3.1 Το διανεμητικό σύστημα	20
3.2 Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα	21
3.3 Η ιδιωτική ασφάλιση	22
4. Διαφορές κοινωνικής και ιδιωτικής ασφάλισης	22
5. Πλεονεκτήματα-Μειονεκτήματα Κεφαλαιοποιητικού, Διανεμητικού συστήματος	23
6. Πυλώνες συνταξιοδοτικών συστημάτων	25
Κεφάλαιο 3: Ηλικία συνταξιοδότησης	28
1. Οικονομική θεωρία για την ηλικία συνταξιοδότησης	28
2. Παρατηρήσεις για την ηλικία συνταξιοδότησης	32

3.Μετάβαση από την εργασία στη συνταξιοδότηση	33
4. Πως υπολογίζεται η σύνταξη	34
5. Δίοδοι στην πρόωρη συνταξιοδότηση	34
6. Τάσεις και εξελίξεις του κοινωνικοασφαλιστικού στην ΕΕ	36
Κεφάλαιο 4: Γήρανση και Απασχόληση	38
1. Γήρανση του πληθυσμού	38
2. Παράγοντες που επηρεάζουν τη δημογραφική γήρανση	39
3. Πιθανή λύση για το πρόβλημα	39
4. Αύξηση της παραγωγικότητας	40
5. Συμμετοχή των γυναικών	41
6. Επιμήκυνση εργασιακού βίου	42
7. Ζήτηση εργασίας	43
7.1 Τι μπορεί να γίνει	43
8. Προσφορά εργασίας	44
8.1 Η απόφαση: Συνταξιοδότηση ή ελεύθερος χρόνος	45
8.2 Ποιότητα εργασίας	47
8.3 Τι μπορεί να γίνει	48
Κεφάλαιο 5: Οικονομικά της Συμπεριφοράς και της Ευτυχίας	50
A. Τα οικονομικά της Συμπεριφοράς	50
1. Κλασσική οικονομική θεωρία-Οικονομικά της Συμπεριφοράς	50
2. Διαδικασία λήψης αποφάσεων	52
B. Τα οικονομικά της Ευτυχίας	53
1. Η έννοια της ευτυχίας	53
2. Τα οικονομικά της ευτυχίας	53
3. Γεννιόμαστε ή γινόμαστε ευτυχισμένοι ;	54

4. Παράγοντες που επηρεάζουν την ευτυχία	54
5. Ευτυχία σε σχέση με την ηλικία και το φύλο	56
6. Ευτυχία και εργασία	56
7. Ευτυχία και εισόδημα	57
8. Το παράδοξο της ευτυχίας	59
9. Η μέτρηση της ευτυχίας	60
10. Η ευτυχία στην κοινωνία	61
11. Η ευτυχία σε επίπεδο χώρας	62
12. Συμπεράσματα	62
Κεφάλαιο 6: Εμπειρική διερεύνηση	64
Τι επηρεάζει την ευτυχία των ατόμων;	
Η ηλικία συνταξιοδότησης είναι ένας παράγοντας;	
1. Περιγραφή ανάλυσης	64
2. Πηγή δεδομένων	65
3. Στατιστικό μοντέλο για τους συνταξιούχους	65
3.1 Παρουσίαση στατιστικού μοντέλου	65
3.2 Παρουσίαση μεταβλητών	68
3.3 Περιγραφική στατιστική	72
3.4 Ανάλυση Λογιστικής Παλινδρόμησης	86
4. Στατιστικό μοντέλο για μη συνταξιούχους ηλικίας 50-65	92
4.1 Περιγραφική στατιστική	92
4.2 Ανάλυση Chi-Square	106
4.3 Ανάλυση Συσχέτισης	107
Συμπεράσματα	109
Βιβλιογραφία	112

Εισαγωγή

1. Λίγα λόγια

Η σύνταξη είναι για τα περισσότερα άτομα μεγάλης ηλικίας το εισόδημα που τους επιτρέπει να ζήσουν με αξιοπρέπεια αυτό το κομμάτι της ζωής τους. Το ύψος λοιπόν της σύνταξης πρέπει να είναι τέτοιο ώστε να τους επιτρέπει να ικανοποιούν τις ανάγκες τους ώστε να είναι ευτυχημένοι με την ζωή τους.

Για να συμβαίνει βεβαίως αυτό πρέπει να υπάρχει βιώσιμο ασφαλιστικό σύστημα που προστατεύει τους ασφαλισμένους. Για να υπάρχει βιώσιμο ασφαλιστικό σύστημα πρέπει οι ασφαλισμένοι να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους για να μπορούν να λαμβάνουν ότι δικαιούνται στην πορεία. Επίσης και το ίδιο το σύστημα πρέπει να είναι σωστά δομημένο για να μπορεί να εκπληρώνει και αυτό με τη σειρά του τις δικιές του υποχρεώσεις.

Η στιγμή που ο ασφαλισμένος αλλάζει θέσει έναντι του συστήματος, από υποχρεώσεις σε δικαιώματα, είναι σημαντική για το μέλλον του. Η επιλογή του αυτή μπορεί, για διάφορους λόγους, να επηρεάσει το πόσο ευτυχημένος μπορεί να είναι.

Και επειδή η ευτυχία είναι κάτι το οποίο μπορεί όταν το έχουμε να μην το εκτιμάμε τόσο, όταν το χάσουμε καταλαβαίναμε την μεγάλη της αξία για τη ζωή μας.

2. Δομή της εργασίας

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε *πέντε* κεφάλαια.

Στο *πρώτο κεφάλαιο* γίνεται μια σύντομη εισαγωγή στο θέμα παρουσιάζοντας το σκοπό και τη δομή της εργασίας. Επίσης γίνεται μια ανασκόπηση της δομής του ασφαλιστικού συστήματος καθώς και του προβλήματος που δημιουργείται στα

συνταξιοδοτικά συστήματα λόγω της γήρανσης αλλά και της πρόωρης αποχώρησης από την εργασία.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* παρουσιάζονται τα συστήματα συντάξεων και δίνονται πληροφορίες για τον τρόπο λειτουργίας τους.

Στο *τρίτο κεφάλαιο* εισάγουμε τον αναγνώστη στην έννοια της πραγματικής ηλικίας συνταξιοδότησης αλλά και στη διαφορά της με τη θεσμοθετημένη.

Στο *τέταρτο κεφάλαιο* γίνεται αναφορά στο πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού δίνοντας έμφαση στις επακόλουθες συνέπειες στη συνταξιοδότηση και παρουσιάζονται οι τρόποι αύξησης της απασχόλησης και επιμήκυνσης του εργασιακού βίου.

Στο *πέμπτο κεφάλαιο* αναφερόμαστε στα οικονομικά της συμπεριφοράς και αναλύουμε τη θεωρία των οικονομικών της ευτυχίας έτσι ώστε στο τελευταίο κεφάλαιο να αναπτύξουμε το θέμα εμπειρικά.

Στο *έκτο κεφάλαιο* αναφερόμαστε στην Ευρωπαϊκή έρευνα SHARE και τα στοιχεία που πραγματεύεται, η οποία θα χρησιμοποιηθεί για το εμπειρικό τμήμα και αναλύεται η καταλληλότητά της για τον σκοπό της εργασίας. Επίσης αναλύεται και η εμπειρική διερεύνηση στην οποία εξετάζονται οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την ευτυχία των συνταξιούχων αλλά και κατά πόσο η ηλικία συνταξιοδότησης είναι ένας από αυτούς. Τέλος αποτυπώνονται τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε αλλά και τα ερωτήματα που αυτά γεννούν.

3. Δομή Ασφαλιστικού συστήματος

3.1 Τι είναι η ασφάλιση

Η ασφάλιση είναι το αντισταθμιστικό μέτρο που δημιουργήθηκε ως αντίποδας της αβεβαιότητας που αντιμετωπίζει το άτομο σε βραχυπρόθεσμους χρόνους αλλά κυρίως μακροπρόθεσμα. Αποτελεί δηλαδή μια μεταφορά του κινδύνου από μια οντότητα σε μια άλλη με αντάλλαγμα μια λογική αμοιβή. Η αρχική ιδέα βασίστηκε στο ότι κανένας άνθρωπος δεν μπορούσε από μόνος του να αντιμετωπίσει τους κινδύνους που του παρουσιάζονταν, αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της ασφάλισης με την έννοια της αλληλοβοήθειας.

Τα πρώτα ψήγματα ασφάλισης εμφανίζονται στους εργάτες της αρχαίας Αιγύπτου, οι οποίοι κατέβαλαν ορισμένη ποσότητα τροφίμων ώστε να εξασφαλιστεί φαγητό για όσους δεν μπορούσαν να δουλέψουν. Σε αρκετές χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα έχει δημιουργηθεί ενδο-οικογενειακά μια μορφή ασφάλισης από πολύ παλιά. Κάποια μέλη της οικογένειας έχουν την «υποχρέωση» να φροντίζουν τα ηλικιωμένα μέλη.

Με την πάροδο του χρόνου η ιδέα αυτή εξελίχθηκε και πάνω της θεμελιώθηκε το ασφαλιστικό σύστημα, το οποίο αποτελεί ζήτημα υψίστης σημασίας καθώς εξαρτάται η ευημερία ενός πολύ μεγάλου μέρους του πληθυσμού. Στη σύγχρονη κοινωνία το κράτος έχει ενεργό ρόλο καθώς έχει αναλάβει να εξασφαλίσει στους πολίτες του μέσω του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης τις απαραίτητες παροχές ώστε να διασφαλιστεί κατά κάποιο τρόπο ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης κατά την τρίτη ηλικία. Οι παροχές αυτές είναι η σύνταξη που παρέχεται από την παύση του εργασιακού βίου του ατόμου μέχρι το τέλος της ζωής του. Η οικοδόμηση του δικαιώματος της σύνταξης σε συστήματα κοινωνικής ασφάλισης γίνεται με την πληρωμή εισφορών και έχει χαρακτήρα αποταμίευσης.

Ουσιαστικά η κοινωνική ασφάλιση αποτελεί κατά κάποιο τρόπο ένα συμβόλαιο μεταξύ του κράτους και των πολιτών αλλά και μεταξύ γενεών αφού γίνεται αναδιανομή εισοδήματος και πόρων. Οι αναδιανομές πόρων είναι δύο ειδών. Η αναδιανομή μεταξύ των μελών της ίδιας γενιάς αφορά σε μηχανισμούς όπως η κατώτατη σύνταξη ή η πίστωση συγκεκριμένων ατόμων με πλασματικά χρόνια ασφάλισης ώστε να μπορέσουν να ευνοηθούν οι φτωχότεροι. Η αναδιανομή μεταξύ γενεών χρησιμοποιείται για να μεταβιβάσει πόρους από τη μια γενιά σε άλλη.

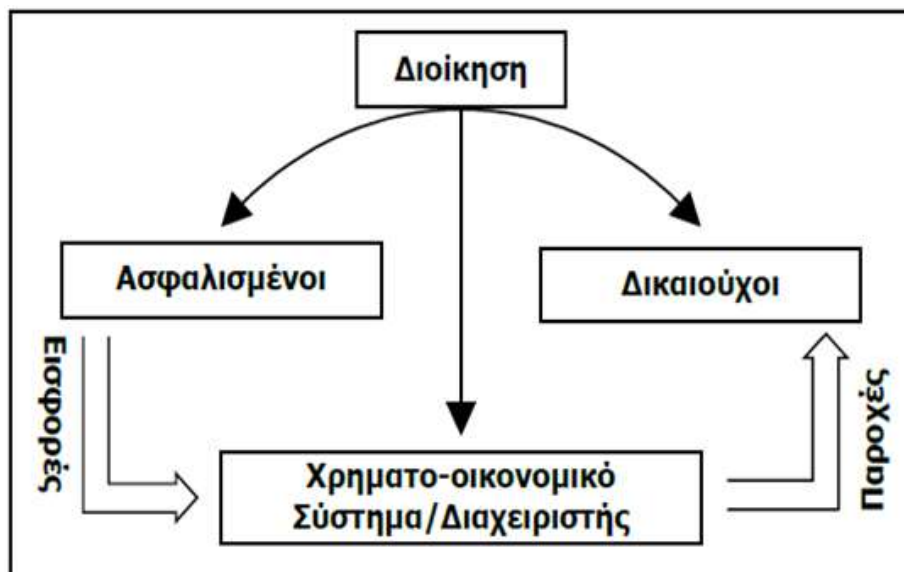
3.2 Ποια είναι η δομή του ασφαλιστικού συστήματος

Το ασφαλιστικό σύστημα της κάθε χώρας αποτελεί ένα οργανωμένο σύστημα αντιστάθμισης κινδύνων όπως η παύση της εργασίας λόγω γήρατος, η ασθένεια, η αναπηρία, ο θάνατος κ.α.. Το ασφαλιστικό σύστημα παράλληλα έρχεται αντιμέτωπο με διάφορους κινδύνους και αβεβαιότητες όπως μακροοικονομικές διαταραχές στην παραγωγή, δημογραφικές διαταραχές, πολιτικές εξελίξεις ή αναποτελεσματική χρηματοοικονομική διαχείριση.

Η βασική δομή ενός ασφαλιστικού συστήματος για παροχή συντάξεων περιλαμβάνει πολλά και διάφορα χαρακτηριστικά, τα οποία διαμορφώνουν τη συνολική του εικόνα. Σε όλα τα συστήματα κεντρικό ρόλο έχει η διοίκηση του συστήματος, η οποία λαμβάνει τις αποφάσεις σχετικά με τους όρους που συμμετέχουν οι ασφαλισμένοι και οι δικαιούχοι. Οι δικαιούχοι πληρώνουν

εισφορές/ασφάλιστρα και λαμβάνουν παροχές, των οποίων τη διαχείριση η διοίκηση αναθέτει σε έναν διαχειριστή, ο οποίος μπορεί να λειτουργήσει είτε εσωτερικά στο φορέα ή να είναι εξωτερικός και να απαρτίζεται από έναν ή περισσότερους τραπεζικούς, επενδυτικούς ή ασφαλιστικούς φορείς με συμβουλευτικές και εκτελεστικές αρμοδιότητες.

Σχήμα 1 : Η βασική δομή ενός ασφαλιστικού συστήματος

(Πηγή Καραβίτης, 2011, σελ 3)

Ένα ασφαλιστικό σύστημα μπορεί να αποτελείται από έναν αριθμό φορέων με ανάλογη δομή. Οι αποφάσεις των διοικήσεων λαμβάνονται εντός ενός νομοθετικού πλαισίου, το οποίο ορίζεται σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι αποφάσεις αυτές κυρίως ορίζουν θέματα, όπως το ύψος και το είδος των εισφορών και των παροχών. Τα ασφαλιστικά συστήματα μπορούν να προσφέρουν συνταξιοδοτικά ασφαλιστικά προγράμματα (pension schemes/plans) που έχουν προκαθορισμένες εισφορές (defined contributions), προκαθορισμένες παροχές (defined benefits), ή συνδυασμό των δύο (υβριδικά συστήματα) (Καραβίτης, 2011, σελ. 3)

3.3 Ποιο είναι το πρόβλημα

Το ασφαλιστικό πρόβλημα είναι το πρόβλημα που μαστίζει την κοινωνία ολόκληρη και ασχολούνται ως προς την λύση του τα περισσότερα κράτη καθώς τα ασφαλιστικά ταμεία έρχονται αντιμέτωπα με την αδυναμία εκπλήρωσης των υποχρεώσεών τους. Η βασικότερη αιτία παγκοσμίως (αλλά όχι η μοναδική) είναι το

πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού, δηλαδή η συνεχής αύξηση του προσδόκιμου ζωής των ανθρώπων σε συνδυασμό με την υπογεννητικότητα της κάθε χώρας . Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι συνταξιούχοι να αποτελούν όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού σε σχέση με τους εργαζόμενους.

Το πρόβλημα αυτό γίνεται ακόμα μεγαλύτερο από τη μείωση του ποσοστού απασχόλησης στις ηλικίες 50 - 65. Πολλά άτομα αυτής της ηλικίας αντί να συγκαταλέγονται στο εργατικό δυναμικό προτιμούν την πρόωγη συνταξιοδότηση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η αύξηση του αριθμού των συνταξιούχων να είναι μεγαλύτερη από την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων. Αυτό έχει διπλή επίπτωση στα συστήματα συντάξεων καθώς αυξάνεται ο αριθμός των συντάξεων και ο χρόνος καταβολής τους και συγχρόνως μειώνεται ο αριθμός των ατόμων που πληρώνουν εισφορές. Το ασφαλιστικό πρόβλημα επηρεάζει την οικονομία του κράτους και μικροοικονομικά αλλά και μακροοικονομικά λόγω του επηρεασμού των επενδύσεων και της αποταμίευσης των ανθρώπων.

Στην περίπτωση της Ελλάδας στο πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης έρχεται να προστεθεί η δημοσιονομική κρίση με πρώτη συνέπεια την αύξηση της ανεργίας αλλά και η έλλειψη οργανωμένων και στοχευόμενων μεταρρυθμίσεων. Το Ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα αποτελεί μια μόνιμη πηγή προβλημάτων καθώς έχει χτιστεί αποσπασματικά και χαρακτηρίζεται από έντονο κατακερματισμό και νομοθετική πολυπλοκότητα. Το παράδοξο της Ελλάδας είναι ότι παρόλο που έχει αναπτύξει ένα σύστημα το οποίο είναι πολυδάπανο, το κοινωνικό αποτέλεσμα είναι μικρό με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των συνταξιούχων να βρίσκεται αντιμέτωπο με την φτώχεια. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος και η εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος κλονίζεται και το πρόβλημα παραμένει χωρίς να λύνεται αλλά ταυτόχρονα και η εισφοροδιαφυγή δεν εξαλείφεται.

Συνταξιοδοτικά συστήματα

Σε αυτό το κεφάλαιο θα κάνουμε μια ανάλυση των συνταξιοδοτικών συστημάτων αναφέροντας τα είδη τους, τις κατηγορίες ως προς τη χρηματοδότησή τους αλλά και τους πυλώνες στους οποίους στηρίζονται.

1. Τα βασικά χαρακτηριστικά του ασφαλιστικού συστήματος

Η ασφάλιση χωρίζεται σε δύο κατηγορίες, την κοινωνική-κρατική και την ιδιωτική. Ο ασφαλισμένος και στις δύο κατηγορίες έχει ως υποχρέωση την καταβολή εισφορών ή ασφαλιστρων αντίστοιχα, ώστε να έχει το δικαίωμα να εισπράξει την σύνταξή του όταν φτάσει στην ηλικία συνταξιοδότησης που ορίζεται από το κράτος ή από τη λήξη του συμβολαίου του.

Τα σύγχρονα κράτη έχουν αναπτύξει συστήματα κοινωνικών συντάξεων τα οποία, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, αποτελούν ένα κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ κράτους-πολίτη και παράλληλα μεταξύ των γενεών. Ο βασικός τους στόχος είναι να εξασφαλίσει εισόδημα για αυτούς που δεν μπορούν να εργαστούν λόγω ηλικίας, περιορίζοντας την ανισότητα και τη φτώχεια των συνταξιούχων. Οι γενικές αρχές στις οποίες βασίζεται το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης αποτελούν άγραφους κανόνες του δικαίου κοινωνικής ασφάλισης, οι οποίοι διασφαλίζουν την ομαλή λειτουργία του και η παραβίασή τους αποτελεί λόγο ακύρωσης των πράξεων των ασφαλιστικών φορέων.

Οι γενικές αρχές είναι :

- Αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης : επιβάλλει τη διαχωριστική ερμηνεία των τεχνικών υπολογισμού των ασφαλιστικών εισφορών με σκοπό την ενίσχυση των χρηματοοικονομικών πόρων των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης.

➤ Αρχή της εύνοιας των ασφαλισμένων : επιβάλλει την επίλυση διαφορών για ασφαλιστικές παροχές με στόχο την προστασία του αδύναμου μέρους.

➤ Αρχή της καλής πίστης : επιβάλλει την απόδοση δικαίου και τη μη εκμετάλλευση του πολίτη ή τη δημιουργία πλάνης ή απάτης ή απειλής αυτού.

➤ Αρχή της χρηστής διοίκησης : επιβάλλει στα διοικητικά όργανα να ασκούν τις αρμοδιότητες τους σύμφωνα με το περί δικαίου αίσθημα που επικρατεί γενικά στους πολίτες, να προστατεύουν τα έννομα συμφέροντα του πολίτη και να τον διευκολύνουν στην άσκηση των δικαιωμάτων του.

(Γενική Γραμματεία κοινωνικής ασφάλισης,
<http://www.ggka.gr/asfalistikokefii.htm>)

Ένα ασφαλιστικό σύστημα πρέπει να είναι σωστά δομημένο και να πληροί κάποιες προϋποθέσεις ώστε να πετυχαίνει τον βασικό του στόχο : την κάλυψη της αβεβαιότητας του πολίτη και την αποτροπή της φτώχειας. Η αποδοτική διαχείριση των συνταξιοδοτικών ταμείων αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να επιτευχθεί η μεγιστοποίηση της οικονομικής τους αξίας (αξία του ενεργητικού και συνταξιοδοτικών παροχών) και συγχρόνως η ελαχιστοποίηση του κόστους λειτουργίας αλλά και η βελτιστοποίηση των υπηρεσιών που παρέχονται στους πολίτες.

Οι βασικές προϋποθέσεις είναι :

➤ Ανταποκρισιμότητα (ή Προσαρμοστικότητα) :

Αφορά στην γρήγορη και οργανωμένη ανταπόκριση του συστήματος απέναντι στις ανάγκες των ασφαλισμένων αλλά και απέναντι στις μελλοντικές προκλήσεις που θα κληθεί να αντιμετωπίσει. Η φύση των κινδύνων αλλάζει διαχρονικά επειδή αλλάζει η οικονομία αλλά και η διάρθρωση της κοινωνίας. Σημαντικό ρόλο επίσης έχει ο εκσυγχρονισμός του συστήματος και οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για την εναρμόνισή του με τα δεδομένα της σημερινής εποχής. Για παράδειγμα στην περίπτωση των γυναικών παρόλο που η ισότητα των δύο φύλων είναι πλέον δεδομένη και προβλέπεται ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών, οι γυναίκες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε ότι αφορά τα εισοδήματα και ως συνέπεια και τις συντάξεις.

➤ Βιωσιμότητα :

Αναφέρεται στην διασφάλιση της ικανότητας του συστήματος, μέσα από την ορθολογική αξιοποίηση των εισφορών, στην ανταπόκριση του στις μελλοντικές του υποχρεώσεις. Οι εισφορές είναι τα έσοδα του ταμείου και μπορούν να προκαλέσουν την κατάρρευσή του λόγω της μείωσής τους. Η μείωσή τους μπορεί να προκληθεί από την οικονομική συγκυρία (ανάκαμψη της οικονομίας ή ύφεση), από την αύξηση της ανεργίας, από την εισφοροδιαφυγή αλλά και από την λάθος διαχείριση των αποθεματικών. Οι μελλοντικές υποχρεώσεις του ταμείου μπορούν επίσης να επηρεάσουν την βιωσιμότητά του αν δεν εκτιμηθούν σωστά καθώς επηρεάζονται από την διάρκεια καταβολής της σύνταξης. Η βιωσιμότητα του ταμείου και κατά συνέπεια ολόκληρου του συστήματος συγκεκριμενοποιείται από την επάρκεια αντικατοπτρίζοντας την κοινωνική του αποτελεσματικότητα. Ένα ταμείο με οικονομική δυσχέρεια μπορεί να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητά του με συνεχή περιορισμό του ύψους των συντάξεων αυτό όμως δεν αποτρέπει την φτώχεια και την οικονομική εξαθλίωση των συνταξιούχων ούτε καθιστά την πληρωμή εισφορών από τους εργαζόμενους συμφέρουσα. Η επάρκεια των συντάξεων διαφυλάττει μια ικανοποιητική σχέση εισοδήματος εργασίας και ύψους σύνταξης. Η σχέση αυτή απεικονίζεται από το ποσοστό αναπλήρωσης. Το ποσοστό αναπλήρωσης είναι ένας δείκτης ο οποίος αντικατοπτρίζει το επίπεδο του συνταξιοδοτικού εισοδήματος μετά τη συνταξιοδότηση ως ποσοστό των ατομικών αποδοχών τη στιγμή της συνταξιοδότησης ή των μέσων αποδοχών. Γενικά μετρούν τον βαθμό στον οποίο τα συνταξιοδοτικά συστήματα επιτρέπουν στον εργαζόμενο να διατηρήσει το προηγούμενο βιοτικό του επίπεδο κατά τη μετάβασή του από την απασχόληση στη συνταξιοδότηση. Η βιωσιμότητα όμως του συστήματος πέρα από τα οικονομικά του εξαρτάται και από την εμπιστοσύνη που του δείχνουν οι πολίτες καθώς η κοινωνική ασφάλιση είναι ένα σύστημα υποσχέσεων απέναντι στους δικαιούχους.

➤ Ανταποδοτικότητα (εισφορών) :

Η ανταποδοτικότητα των εισφορών δείχνει πόσο στενά είναι συνδεδεμένες η πληρωμή εισφορών με τις παροχές τους. Αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο ασφάλισης και είναι ένας τρόπος μείωσης της εισφοροδιαφυγής καθώς η στενή σχέση εισφορών και ανταπόδοσης παροχών δημιουργεί ένα αίσθημα δικαιοσύνης στους πολίτες. Το πρόβλημα της περιορισμένης ανταπόδοσης δημιουργείται από τα κατώτατα όρια συντάξεων τα οποία δεν είναι ανταποδοτικά. Οι εισφορές οφείλουν να αντιμετωπίζονται ως πακέτο με παροχές και όχι σαν απομακρυσμένες υποσχέσεις.

2. Τα είδη των συνταξιοδοτικών συστημάτων με βάση το είδος των παροχών

Τα είδη των συνταξιοδοτικών συστημάτων με βάση τα οποία υπολογίζονται οι συντάξεις είναι το σύστημα καθορισμένων παροχών, το σύστημα καθορισμένων εισφορών και το υβριδικό.

Το σύστημα καθορισμένων παροχών χρησιμοποιείται από το ΙΚΑ και το Δημόσιο και η σύνταξη υπολογίζεται ως ποσοστό κάποιας συνάρτησης των τελικών αποδοχών του εργαζόμενου πριν την αποχώρησή του από την εργασία. Η θεμελίωση δικαιωμάτων συνδέεται με τις αποδοχές και την επαγγελματική σταδιοδρομία (η μελλοντική συνταξιοδοτική παροχή προκαθορίζεται και το σύστημα την υπόσχεται στο μέλος). Ο χρηματοδότης του συστήματος αναλαμβάνει κατά κανόνα τον επενδυτικό κίνδυνο και, συχνά, και τον κίνδυνο μακροζωίας : αν οι παραδοχές για τα ποσοστά επενδυτικής απόδοσης ή για το προσδόκιμο ζωής δεν επαληθευτούν, ο χρηματοδότης πρέπει να αυξήσει τις εισφορές του για να πληρώσει τη σύνταξη που έχει υποσχεθεί. Συνήθως πρόκειται για επαγγελματικά συστήματα.

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή *Green Paper towards adequate, sustainable and safe European pension system 2010*)

Το σύστημα καθορισμένων παροχών είναι συνηθισμένο στις ιδιωτικές κεφαλαιοποιητικές συντάξεις και βασίζεται στην πίστωση ατομικού λογαριασμού. Τα άτομα δίνουν περιοδικές εισφορές οι οποίες συσσωρεύονται τοκίζονται και από αυτές προκύπτει η σύνταξη ως ράντα.

Στα συστήματα καθορισμένων εισφορών προκαθορίζεται το επίπεδο εισφορών και όχι η τελική παροχή : δεν δίνεται καμία υπόσχεση για την τελική παροχή. Τα συστήματα καθορισμένων εισφορών μπορεί να είναι δημόσια επαγγελματικά ή ατομικά οι εισφορές μπορεί να καταβάλλονται από το άτομο, τον εργοδότη και /ή το κράτος ανάλογα με τους κανόνες του συστήματος. Το επίπεδο της σύνταξης εξαρτάται από την απόδοση της επιλεχθείσας επενδυτικής στρατηγικής και από το επίπεδο εισφορών. Συνεπώς, το κάθε επιμέρους μέλος του συστήματος φέρει τον επενδυτικό κίνδυνο και συχνά αποφασίζει για τον τρόπο μετριασμού αυτού του κινδύνου. Σε αυτό το σύστημα δηλαδή σε περίπτωση αύξησης της μέσης επιβίωσης ο χρηματοδότης μειώνει τις συντάξεις.

Τα συστήματα καθορισμένων εισφορών έχουν τις εξής ιδιότητες :

- Οποιαδήποτε χρονική στιγμή η παρούσα αξία των ατομικών παροχών του κάθε ασφαλισμένου πρέπει να ισούται με το ύψος του ατομικού λογαριασμού
- Το ύψος της εισφοράς διατηρείται σταθερό και τα συνολικά περιουσιακά στοιχεία του συστήματος καθορισμένων εισφορών πρέπει να ισούνται ή να ξεπερνούν τις συνολικές υποχρεώσεις
- Το σύστημα είναι κατασκευασμένο σαν μια ράντα ζωής αντικατοπτρίζοντας το προσδόκιμο ζωής κατά τη συνταξιοδότηση
- Η δημοσιονομική ισορροπία σε μακροοικονομικό επίπεδο απαιτεί οι λογαριασμοί να αποτιμώνται με βάση το επιτόκιο :

$g + p$: g ο βαθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ

$$p = \frac{PV(A)}{PV(L)} - 1 \quad \text{όπου } PV(A) \text{ είναι η παρούσα αξία}$$

των περιουσιακών στοιχείων του συστήματος και $PV(L)$ η παρούσα αξία των υποχρεώσεων του συστήματος.

(Blake, 2006, σελ 5-6)

Η τρίτη κατηγορία συνταξιοδοτικών συστημάτων είναι τα υβριδικά συστήματα στα οποία υπάρχουν στοιχεία τόσο από συστήματα καθορισμένων εισφορών όσο και από συστήματα καθορισμένων παροχών. Γενικότερα ο κίνδυνος αναλαμβάνεται από κοινού από τον διαχειριστή και από τους δικαιούχους του συστήματος.

Τα βασικότερα υβριδικά συστήματα είναι :

- Τα διαδοχικά υβριδικά συστήματα :

Διαθέτουν ένα στοιχείο συστήματος καθορισμένων εισφορών για τους ασφαλισμένους κάτω από μια συγκεκριμένη ηλικία (π.χ. 45) και ένα στοιχείο καθορισμένων παροχών για τους ασφαλισμένους που έχουν ηλικία πάνω από αυτή.

- Συνδυασμός υβριδικού συστήματος :

Διαθέτει ένα σύστημα καθορισμένων παροχών για εργαζόμενους με μισθό μέχρι ενός ορίου και ένα σύστημα καθορισμένων εισφορών για εργαζόμενους με μισθό κάτω από αυτό το όριο

- Ρυθμίσεις που θεμελιώνουν το σύστημα :

Υπάρχουν δύο βασικά είδη. Το πρώτο είναι ένα σύστημα καθορισμένων εισφορών το οποίο στηρίζεται από ένα σύστημα καθορισμένων παροχών . Ένα τέτοιο σύστημα

προσφέρει μια ελάχιστη σύνταξη η οποία βασίζεται στη σύνταξη που θα πρόσφερε ένα σύστημα καθορισμένων παροχών με βάση τον ίδιο μισθό και τα ίδια χρόνια εργασίας σε περίπτωση που η απόδοση των επενδύσεων είναι άσχημη. Το δεύτερο είναι ένα σύστημα καθορισμένων παροχών το οποίο στηρίζεται από ένα σύστημα καθορισμένων εισφορών. Ένα τέτοιο σύστημα προσφέρει ένα ποσό (value-for-money) σε αυτούς που θα αποχωρήσουν πρόωρα. Η αξία της παροχής υπολογίζεται με βάση τον τελευταίο μισθό και είναι εγγυημένο να μην είναι λιγότερη από αυτή που θα πρόσφερε ένα σύστημα καθορισμένων εισφορών προσθέτοντας τις εισφορές και τα επιτόκια από τις επενδύσεις

➤ Σύστημα ταμειακή ισορροπίας :

Είναι ένα σύστημα καθορισμένων παροχών όπου η παροχή ορίζεται ως ένας ξεχωριστός λογαριασμός μέσα στο σύστημα. Το σύστημα αυτό καθορίζει το ύψος της εισφοράς και το ύψος της απόδοσης από επενδύσεις που πρόκειται να πιστωθούν στον λογαριασμό. Το συσσωρευμένο ποσό κατά τη συνταξιοδότηση του εργαζόμενου θα χρησιμοποιηθεί για την αγορά μιας ράντας.

➤ Σύστημα στοχευόμενων παροχών :

Είναι ένα σύστημα καθορισμένων εισφορών το οποίο έχει σκοπό να εξασφαλίσει ένα συγκεκριμένο ποσό σύνταξης. Έτσι οι εισφορές θα πρέπει να προσαρμοστούν με τον καιρό αν το ποσό που έχει είναι μικρότερο ή μεγαλύτερο από αυτό που έχει τεθεί ως στόχος.

(Blake,2006,σελ 8)

3. Κατηγορίες συνταξιοδοτικών συστημάτων ως προς τη χρηματοδότησή τους

Στον κόσμο έχουν αναπτυχθεί τα εξής ασφαλιστικά μοντέλα :

- Το διανεμητικό σύστημα (Pay as you go System)
- Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα (Funded System)
- Η ιδιωτική ασφάλιση

3.1 Το διανεμητικό σύστημα

Το διανεμητικό σύστημα (pay as you go system) στηρίζεται στην αρχή των τρεχουσών πληρωμών δηλαδή οι τρέχουσες συνταξιοδοτικές δαπάνες χρηματοδοτούνται από τις τρέχουσες εισφορές των εργαζομένων. Από αυτό προκύπτει το βασικό χαρακτηριστικό του διανεμητικού συστήματος η **αλληλεγγύη γενεών**, δηλαδή η σημερινή γενιά εργαζομένων πληρώνει για τις δαπάνες της σημερινής γενιάς συνταξιούχων. Οι ασφαλιστικές εισφορές που καταβάλλονται αποτελούν ένα είδος φόρου το οποίο επιβάλλεται από το κράτος στους ασφαλισμένους και στους εργοδότες και τα έσοδα που συγκεντρώνονται μεταφέρονται στους δικαιούχους ως συντάξεις. Δηλαδή από το σύνολο της ετήσιας παραγωγής ένα μέρος μεταφέρεται στους συνταξιούχους. Οι κανόνες του συστήματος θεσπίζονται από το κράτος το οποίο και εγγυάται τη συνεχή λειτουργία του συστήματος. Στο διανεμητικό σύστημα δεν τηρούνται αποθεματικά για την καταβολή συντάξεων αφού χρηματοδοτούνται άμεσα από τις εισφορές και είναι μυωπικό καθώς δεν χρειάζεται ιδιαίτερος προγραμματισμός μιας και σε περίπτωση προβλήματος μπορεί θεωρητικά να γίνει αύξηση των εισφορών.

Τα περισσότερα ασφαλιστικά συστήματα στην ηπειρωτική Ευρώπη λειτουργούν με βάση αυτό το σύστημα εφόσον είναι το σύστημα το οποίο προάγει την κοινωνική αλληλεγγύη και βοηθά στην διασπορά της ευημερίας στους γηραιότερους σε περιόδους αύξησης της ευημερίας. Όμως είναι αρκετά ευαίσθητο στις κοινωνικοπολιτικές και εργασιακές μεταβολές καθώς οι συντάξεις συμμετέχουν και χρηματοδοτούνται από την ευημερία της τρέχουσας οικονομίας. Δηλαδή αν ο πληθυσμός παραμένει σταθερός τότε οι συντάξεις μπορούν να αυξάνονται παράλληλα με τις εισφορές, όσο δηλαδή και η φοροδοτική ικανότητα της οικονομίας (αύξηση του ΑΕΠ) .Για να εξασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία του συστήματος πρέπει να υπάρχει αυξημένο επίπεδο απασχόλησης ώστε να διευρύνεται η δεξαμενή των εισφορών εξασφαλίζοντας, ένα ικανοποιητικό επίπεδο συντάξεων το οποίο θα ενισχύει την αγοραστική δύναμη των συνταξιούχων διασφαλίζοντας το επίπεδο της συνολικής ζήτησης. Το πρόβλημα δημιουργείται από την εισαγωγή ευέλικτων μορφών εργασίας τη μεγάλη αύξηση της ανεργίας και την γήρανση του πληθυσμού καθώς μειώνονται τα έσοδα του συστήματος με παράλληλη αύξηση των εξόδων. Η λογική σχέση που πρέπει να ισχύει είναι τα έσοδα να είναι ίσα με τα έξοδα. Δηλαδή :

Συνεισφορές* Εισόδημα* Ποσοστό συνεισφοράς

=

Συνταξιούχοι* Συντάξεις

Ποσοστό συνεισφοράς = συνταξιούχοι* παροχές

Η αλληλεγγύη γενεών παρόλο που είναι το βασικό χαρακτηριστικό του διανεμητικού συστήματος δημιουργεί και κάποιες παρενέργειες στην ομαλή λειτουργία του. Ουσιαστικά δημιουργείται η προσδοκία στους σημερινούς εργαζόμενους ότι με τις εισφορές που πληρώνουν σήμερα για τους συνταξιούχους το ίδιο θα κάνουν και οι αυριανοί εργαζόμενοι προς αυτούς. Αυτό σημαίνει ότι διαχρονικά ίδιες θυσίες θα πρέπει να συνεπάγονται διαχρονικά ίδια οφέλη. Δηλαδή ο αυριανός εργαζόμενος θα πρέπει να θυσιάζει το ίδιο ποσοστό από τον ακαθάριστο μισθό του με τον σημερινό εργαζόμενο για να είναι το σύστημα διαχρονικά δίκαιο. Μια δεύτερη συνιστώσα της αλληλεγγύης είναι το ίδιο διαχρονικά βιοτικό επίπεδο των συνταξιούχων. Δηλαδή, να παραμένει σταθερή η αγοραστική δύναμη της κάθε γενιάς συνταξιούχων. Για να ισχύει η αλληλεγγύη γενεών θα πρέπει να υπάρχουν σταθερά οι ίδιοι κανόνες. Διατηρώντας όμως αμετάβλητους τους βασικούς κανόνες (ποσοστό αναπλήρωσης, ασφαλιστικές εισφορές, ηλικία συνταξιοδότησης) λόγω της δημογραφικής μεταβολής και των ποσοστών απασχόλησης δημιουργείται κοινωνική ανισότητα. Αυτό όμως είναι και η ασυνέπεια του συστήματος γιατί το οικονομικό περιβάλλον αλλάζει συνεχώς και για αυτό θα πρέπει να προσαρμόζονται και οι κανόνες που διέπουν το συνταξιοδοτικό σύστημα.

3.2 Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα

Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα σε αντίθεση με το διανεμητικό δεν έχει ως βασικό χαρακτηριστικό την κοινωνική αλληλεγγύη αλλά την επίτευξη της μέγιστης οικονομικής αποδοτικότητας. Το σύστημα αυτό είναι ανταποδοτικό καθώς οι παροχές που δίνονται χρηματοδοτούνται από την κεφαλαιοποίηση των ασφαλιστικών εισφορών. Η αρχή αυτού του είναι η ατομική κεφαλαιακή συσσώρευση καθώς οι ασφαλισμένοι καταβάλλουν προκαθορισμένες εισφορές είτε σε ειδικούς επενδυτικούς Οργανισμούς είτε σε ατομικούς λογαριασμούς τους οποίους διαχειρίζονται ειδικοί φορείς. Τα κεφάλαια αυτά επενδύονται και μαζί με τις ετήσιες καταβολές του ασφαλισμένου και τις αποδόσεις τους συσσωρεύονται και δημιουργούν το συνολικό κεφάλαιο. Το κεφάλαιο αυτό, τη στιγμή της συνταξιοδότησης, αποτελεί τη βάση υπολογισμού της σύνταξης η οποία δίνεται είτε με τη μορφή ισόβιας ράντας ζωής είτε εφάπαξ. (Τ. Γιαννίσης, Το ασφαλιστικό ως ορφανό πολιτικής, 2007)

Οι εισφορές στην ουσία αποτελούν αποταμίευση του ασφαλισμένου και δεν χρησιμοποιούνται για τις συντάξεις άλλων αλλά επενδύονται σε διάφορα περιουσιακά στοιχεία όπως ακίνητα ή τίτλους για αυτό καίριο ρόλο έχει η απόδοση του επενδυμένου κεφαλαίου. Είναι ένα σύστημα δηλαδή στο οποίο οι υποσχέσεις παροχών υποστηρίζονται από ένα σύνολο περιουσιακών στοιχείων τα οποία διαχωρίζονται και επενδύονται με σκοπό την κάλυψη των υποχρεώσεων του

συστήματος για πληρωμές παροχών. Τα κεφαλαιοποιητικά συστήματα μπορούν να είναι ιδιωτικά ή δημόσια καθώς και ατομικά ή συλλογικά.

3.3 Η ιδιωτική ασφάλιση

Οι συντάξεις που προέρχονται από την ιδιωτική ασφάλιση βασίζονται στην απόδοση του κεφαλαίου που συσσωρεύεται από τα ασφάλιστρα που πληρώνουν οι ασφαλισμένοι κατά τη διάρκεια του συμβολαίου τους. Η ιδιωτική ασφάλιση είναι αμιγώς ανταποδοτική και αποτελεί μια μορφή επένδυσης την οποία επιλέγει με δικά του κριτήρια ο εργαζόμενος τοποθετώντας ένα μέρος του εισοδήματός του με στόχο να εξασφαλίσει ένα μελλοντικό εισόδημα. Το ύψος της σύνταξης εξαρτάται από το εκάστοτε πρόγραμμα αλλά και από την απόδοση της οικονομίας όπως για παράδειγμα ο πληθωρισμός και οι αποδόσεις των επενδύσεων. Το βασικό πλεονέκτημα του ιδιωτικού συστήματος είναι οι μεγαλύτερες αποδόσεις των κεφαλαίων που μπορεί να επιτευχθούν με την ύπαρξη όμως μεγαλύτερου ρίσκου.

4. Διαφορές κοινωνικής και ιδιωτικής ασφάλισης

Η κοινωνική και η ιδιωτική ασφάλιση έχουν και οι δύο ως στόχο την κάλυψη μελλοντικών αναγκών του ασφαλισμένου. Η ιδιωτική ασφάλιση παρέχεται από ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρίες, τις οποίες επιλέγει ο ασφαλισμένος εκτιμώντας μόνος του την αξιοπιστία τους, σε αντίθεση με την κοινωνική όπου είναι υποχρεωτική και παρέχεται από το κράτος.

Μια βασική διαφορά βρίσκεται στην έννοια των χρημάτων που δίνει ο ασφαλισμένος. Στην ιδιωτική ασφάλιση το ασφάλιστρο που πληρώνει ο ασφαλισμένος έχει την έννοια της ατομικής αποταμίευσης χρημάτων ο οποίος προσδοκά μελλοντικά οφέλη. Οι ιδιωτικές συντάξεις είναι πλήρως ανταποδοτικές καθώς πληρώνονται από το συσσωρευμένο κεφάλαιο των ασφαλιστρών και την απόδοσή τους. Η κοινωνική ασφάλιση βασίζεται στην αλληλεγγύη των γενεών και οι ετήσιες εισφορές των ασφαλισμένων καθορίζονται σε τέτοιο επίπεδο ώστε να επαρκούν για τις παροχές των δικαιούχων της συγκεκριμένης χρονιάς.

Επίσης διαφορά υπάρχει στην έννοια του κινδύνου. Στην ιδιωτική ασφάλιση ο ασφαλισμένος έχει επενδυτικό κίνδυνο και κίνδυνο ράντας. Ο επενδυτικός κίνδυνος προκύπτει λόγω του ότι το ύψος της σύνταξης που θα λάβει εξαρτάται από την απόδοση της οικονομίας, την απόδοση του κεφαλαίου αλλά και τον πληθωρισμό. Ο κίνδυνος ράντας προκύπτει λόγω της άμεσης εξάρτησης της ράντας με τη οποία

υπολογίζεται η σύνταξη από το προσδόκιμο επιβίωσης και την απόδοση του χαρτοφυλακίου κατά τη συνταξιοδότηση. Στην κοινωνική ασφάλιση ο ασφαλισμένος έρχεται αντιμέτωπος με πολιτικό κίνδυνο καθώς η παροχή εγγυάται από το κράτος. Ο κίνδυνος δημιουργείται από τις δημογραφικές εξελίξεις αλλά και από τις πολύ μεγάλες προσδοκίες που δημιουργούνται. Η εμφάνιση του κινδύνου οφείλεται στην ανισότητα εσόδων εξόδων καθώς τα έσοδα του ασφαλιστικού ταμείου εξαρτώνται από τον αριθμό των εργαζομένων και το ποσό των εισφορών ενώ τα έξοδα από τον αριθμό των συνταξιούχων και το ύψος των συντάξεων και των κοινωνικών παροχών.

Οι εισφορές στην κοινωνική ασφάλιση δεν επενδύονται σε τοκοφόρους λογαριασμούς ούτε σε παραγωγικές χρήσεις όπως σε μετοχές σε αντίθεση με την ιδιωτική ασφάλιση. Τέλος η κοινωνική ασφάλιση μπορεί να έχει και κοινωνικό ρόλο καλύπτοντας ηλικιωμένους με ένα κατώτατο εισόδημα που μπορεί και να μην δικαιούνται **βάση** των εισφορών που έχουν πληρώσει σε αντίθεση με την ιδιωτική που πληρώνει μόνο τους ασφαλισμένους της.

5. Πλεονεκτήματα Μειονεκτήματα διανεμητικού κεφαλαιοποιητικού συστήματος

Το διανεμητικό σύστημα έχει ως βασικό του πλεονέκτημα τον βαθμό κάλυψης καθώς καλύπτει το σύνολο των μελών της κοινωνίας παρέχοντας τους σύνταξη κατά την τρίτη ηλικία. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως διανέμει πόρους από μια γενιά σε άλλη χωρίς όμως πολλές φορές να διορθώνει τις ανισότητες που δημιουργούνται στην ίδια γενιά όταν δεν στηρίζονται χαμηλές συντάξεις. Η διαδικασία λειτουργίας του είναι σχετικά απλή καθώς όπως αναφέρθηκε δεν χρειάζεται αποθεματικά και προγραμματισμό. Αυτό βεβαίως μπορεί να χαρακτηριστεί συγχρόνως και ως αδυναμία του συστήματος. Σε περίπτωση δημιουργίας μεγάλου ελλείμματος επιβαρύνεται σημαντικά ο προϋπολογισμός του κράτους με αποτέλεσμα να επιβάλλει υψηλότερους έμμεσους ή άμεσους φόρους προκειμένου να χρηματοδοτηθούν τα ασφαλιστικά ταμεία ή περικόπτοντας χρηματοδότηση από άλλα δημόσια αγαθά και υπηρεσίες όπως υγεία, παιδιά κ.α. Επίσης ένα δεύτερο μειονέκτημα το οποίο απορρέει από την καθολικότητα του συστήματος είναι ότι δεν δίνεται η δυνατότητα στον εργαζόμενο να επιλέξει άλλο συνταξιοδοτικό σχήμα.

Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα έχει ως βασικό του πλεονέκτημα ότι δίνει τη δυνατότητα στον εργαζόμενο να επιλέξει τον τρόπο με τον οποίο θα γίνει η διαχείριση των αποταμιεύσεών του και τους επιτρέπει να καταβάλλουν υψηλότερες

ασφαλιστικές εισφορές προκειμένου να βελτιώσουν το ύψος της σύνταξης. Παράλληλα καλλιεργείται η κουλτούρα της αποταμίευσης και της επένδυσης αλλά και η εξοικείωση με την έννοια του κινδύνου και της διαφοροποίησης. Δεν προκύπτουν ασφαλιστικά ελλείμματα αφού ο κάθε ασφαλισμένος παίρνει σύνταξη ανάλογη του ποσού που έχει εγγραφεί στο ατομικό βιβλιάριο ασφάλισης και η εισφοροδιαφυγή δεν έχει έννοια. Ένα μειονέκτημα του κεφαλαιοποιητικού συστήματος είναι οι κοινωνικές ανισότητες που μπορεί να δημιουργήσει μιας και δεν έχουν όλοι οι πολίτες ίδια δυνατότητα αποταμίευσης. Επίσης οι αποδόσεις των επενδύσεων δεν μπορούν να είναι εγγυημένες ούτε και να προβλεφθεί το ύψος των επιτοκίων οπότε χρειάζεται αυστηρός έλεγχος ώστε ο φορέας που διαχειρίζεται τους συνταξιοδοτικούς λογαριασμούς να μην επενδύει σε χρηματοπιστωτικά προϊόντα πολύ υψηλού κινδύνου. Στην περίπτωση που ένα κεφαλαιοποιητικό σύστημα δεν είναι σωστά σχεδιασμένο μπορεί οι δικαιούχοι να μην λάβουν επαρκείς συντάξεις αλλά και να δημιουργήσει προβλήματα στην ελεύθερη μετακίνηση εργαζομένων λόγω μεγάλου κόστους. Όπως και στο διανεμητικό έτσι και στο κεφαλαιοποιητικό ένα πλεονέκτημα μπορεί να αποτελέσει συγχρόνως και μειονέκτημα. Σε αυτό το σύστημα παρόλο που μειώνονται οι κρατικές επεμβάσεις δημιουργείται πρόβλημα στην κοινωνική πολιτική. Για τα άτομα τα οποία δεν είναι δυνατόν να εργαστούν ή το εισόδημά τους είναι στα όρια της φτώχειας δεν πρέπει κάποιος να μεριμνήσει ώστε να διασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή και η κοινωνική ευημερία.

Τα ασφαλιστικά συστήματα έχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα όπως αναφέρθηκαν. Η επιλογή του συστήματος θα πρέπει να γίνεται με βάση την κοινωνική δικαιοσύνη, την οικονομικά αποδοτική λειτουργία του συστήματος αλλά και την αξιοπιστία του. Πιο κάτω υπάρχει ένας πίνακας με τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες του κάθε συστήματος συνοπτικά :

Διανεμητικό Σύστημα	Κεφαλαιοποιητικό Σύστημα
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	
<ul style="list-style-type: none"> - Προσφέρει ευρεία κάλυψη του πληθυσμού - Περιέχει στοιχεία αναδιανομής (αλλά και αντιστροφής αναδιανομής) - Είναι σχετικά απλό - Δεν προκαλεί προβλήματα στην κινητικότητα της εργασίας 	<ul style="list-style-type: none"> - Ανεξαρτησία επιλογών ασφαλισμένου - Αυτόματη προσαρμογή συντάξεων σε νέα δεδομένα - Ίσως αυξημένη απόδοση - Ενισχύει την ανάπτυξη
ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	
<ul style="list-style-type: none"> - Δεν προσφέρει επιλογές - Δημιουργεί υπερ-δεσμεύσεις για το ασφαλιστικό σύστημα - Ακαμψία προσαρμογής σε νέα δεδομένα - Έννοει την εισφοροδιαφυγή και την παρασικονομία 	<ul style="list-style-type: none"> - Περιοριστική ή και αρνητική επίδραση στην αναδιανομή - Δημιουργεί την ανάγκη για δίκτυο κοινωνικής προστασίας - Πιθανός περιορισμός της κινητικότητας των εργαζομένων - Εξάρτηση από την πορεία των διεθνών αγορών κεφαλαίου - Υψηλό διοικητικό κόστος
ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΕΣ	
	<ul style="list-style-type: none"> - Αύξηση εθνικής αποταμίευσης - Υψηλότερη απόδοση κεφαλαίου

Τάσος Γιαννίτσης, «Το Ασφαλιστικό (ως ορατό πολιτικό) και μια διάρροδο», σελ.213, Εκδόσεις Πόλις, 2007

6. Πυλώνες συνταξιοδοτικών συστημάτων

Οι πυλώνες χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τα διαφορετικά βασικά συστήματα ασφάλισης. Δεν πρόκειται για ξεχωριστούς πυλώνες αλλά για τρία επίπεδα συντάξεων ανά είδος αλληλεγγύης.

➤ Ο πρώτος πυλώνας

Ο πρώτος πυλώνας περιλαμβάνει το σύστημα της δημόσιας κοινωνικής ασφάλισης και αφορά την συνολική αλληλεγγύη του πληθυσμού. Οι συντάξεις χρηματοδοτούνται από ένα αναδιανεμητικό σύστημα δηλαδή η σημερινή γενιά εργαζομένων χρηματοδοτεί την προηγούμενη ενώ οι εισφορές που πληρώνονται είναι συνάρτηση του ύψους του μισθού. Οι παροχές έχουν τη μορφή σύνταξης ή εφάπαξ είναι προκαθορισμένες και αφορούν το εισόδημα ελάχιστης διαβίωσης ενώ είναι εγγυημένες από το δημόσιο. Στόχος τους είναι η αποτροπή της φτώχειας και καλύπτει το σύνολο των ασφαλισμένων. Τον πρώτο πυλώνα τον διαχειρίζεται το κράτος ή δημόσιοι φορείς (Ασφαλιστικά ταμεία) και η συμμετοχή σε αυτόν είναι υποχρεωτική. Τα συνταξιοδοτικά πλάνα που χρησιμοποιούνται για την παροχή συντάξεων είναι :

1. Η παροχή βάσει κριτηρίων (Means-tested) : Αφορά τη μηνιαία σύνταξη που καταβάλλεται σε άτομα των οποίων το εισόδημα ή η περιουσία βρίσκεται κάτω του ελάχιστου ορίου και χρηματοδοτείται από κρατική συνεισφορά ή από τον κρατικό προϋπολογισμό.

2. Η σύνταξη σταθερού ποσού (Flat-rate pension) : Αφορά την καταβολή σταθερού μηνιαίου ποσού το οποίο καταβάλλεται μετά από τη συμπλήρωση συγκεκριμένων ετών ασφάλισης δεν εξαρτάται από το ύψος του μισθού και χρηματοδοτείται από την γενική φορολόγηση ή από εισφορές.

3. Η σύνταξη σταθερού ποσού με εισοδηματικές κατηγορίες (Flat-rate by wage categories) : Αφορά την καταβολή σταθερού μηνιαίου ποσού το οποίο καταβάλλεται μετά από την συμπλήρωση συγκεκριμένων ετών ασφάλισης, εξαρτάται από το ύψος του μισθού και χρηματοδοτείται από την γενική φορολόγηση ή από τις εισφορές εργοδοτών και εργαζομένων.

4. Η παροχή βάσει εισοδήματος (Earnings-rated pension) : Αφορά τη σύνταξη η οποία βασίζεται στο εισόδημα και χρηματοδοτείται από τη γενική φορολόγηση ή από εισφορές εργοδοτών και εργαζομένων.

➤ Ο δεύτερος πυλώνας

Ο δεύτερος πυλώνας είναι ο πυλώνας της συλλογικής επαγγελματικής αλληλεγγύης και αφορά τα συλλογικά επαγγελματικά προγράμματα. Αφορά ομάδες εργαζομένων με κοινά χαρακτηριστικά και τα επαγγελματικά ταμεία που δημιουργούνται εξαρτώνται από την πολιτική των επιχειρήσεων. Η συμμετοχή σε αυτά μπορεί να είναι υποχρεωτική ή προαιρετική με προκαθορισμένες παροχές (DB) ή προκαθορισμένες εισφορές (DC). Οι παροχές καταβάλλονται εφάπαξ ή ως μηνιαία σύνταξη ενώ το ύψος τους δεν είναι εγγυημένο και συνήθως εξαρτάται από την απόδοση των κεφαλαίων που έχουν επενδυθεί. Η διοίκηση του ταμείου ασκείται από ιδιωτικά ασφαλιστικά ταμεία, ασφαλιστικές εταιρίες ή τις επιχειρήσεις που χρηματοδοτούν το ταμείο. Οι τύποι επαγγελματικών ταμείων είναι :

1. Υπάρχουν ταμεία ανοικτού τύπου όπου σε αυτά συμμετέχουν επιχειρήσεις από διάφορους κλάδους και κλειστού τύπου στα οποία συμμετέχουν επιχειρήσεις από τον ίδιο κλάδο. Τα ταμεία αυτά βασίζονται στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα και λειτουργούν ανεξάρτητα από την εργοδοσία.

2. Οι ομαδικές ασφαλίσσεις στις οποίες πληρώνονται εισφορές σε μια ασφαλιστική εταιρία η οποία τις επενδύει ώστε να πληρώσει τις παροχές.

3. Ατομικά ή ομαδικά προγράμματα όπου ο εργοδότης αναλαμβάνει την υποχρέωση των παροχών εγγράφοντας αποθεματικά στον ισολογισμό για την πληρωμή των συντάξεων

Γενικά τα συνταξιοδοτικά προγράμματα του δεύτερου πυλώνα είναι ανταποδοτικά χρησιμοποιούν συνήθως το κεφαλαιοποιητικό σύστημα ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις διανεμητικού ή υβριδικού τύπου.

➤ Ο τρίτος πυλώνας

Ο τρίτος πυλώνας αφορά ατομικά ασφαλιστικά συμβόλαια και εξαρτάται από την απόφαση του ατόμου για αποταμίευση. Η συμμετοχή των ασφαλισμένων είναι προαιρετική και αφορά τους εργαζόμενους οι οποίοι θέλουν να εξασφαλίσουν ένα υψηλότερο ποσοστό αναπλήρωσης κατά τη συνταξιοδότηση. Τα προγράμματα αυτά προσφέρονται από ασφαλιστικές εταιρίες και μπορεί να συμμετέχουν ο εργοδότης ή το κράτος μέσω φορολογικών κινήτρων.

Η λογική των τριών πυλώνων επιτρέπει την ελάφρυνση του δημόσιου συστήματος καθώς δημιουργεί διασπορά του κινδύνου της γήρανσης του πληθυσμού μετατοπίζοντας μέρος των συντάξεων από τον πρώτο πυλώνα στον δεύτερο και στον τρίτο. Επίσης θα πρέπει να αναφερθεί η απασχόληση των συνταξιούχων ως μια μορφή τέταρτου πυλώνα με στόχο την περαιτέρω συμπλήρωση του εισοδήματός τους.

Ηλικία συνταξιοδότησης

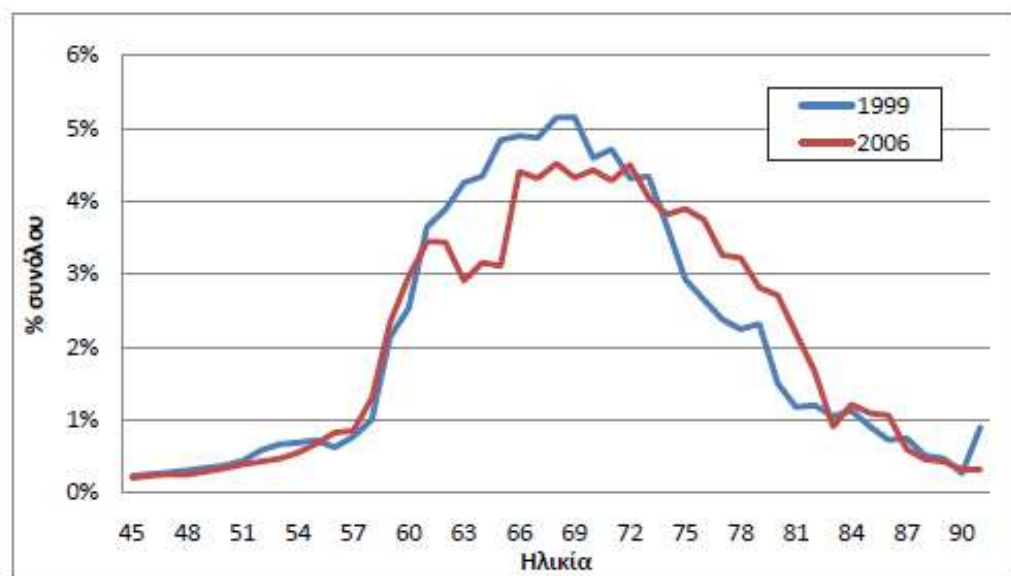
1. Οικονομική θεωρία για την ηλικία συνταξιοδότησης

Η στιγμή της συνταξιοδότησης ενός ατόμου αποτελεί ένα σημείο καμπής για τη ζωή του και δημιουργεί μεγάλες αλλαγές στη δομή της οικονομίας, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των ατόμων της τρίτης ηλικίας. Τα άτομα φτάνοντας την ηλικία συνταξιοδότησής τους αφενός αλλάζουν ρόλο - από εργαζόμενοι που παράγουν εισόδημα (**Μισθός**) γίνονται συνταξιούχοι που χρειάζονται εισόδημα (**Σύνταξη**) - αφετέρου έρχονται αντιμέτωποι με τον κοινωνικό αποκλεισμό λόγω της αποχώρησης τους από την εργασία. Τα άτομα που συνταξιοδοτούνται έχουν πλέον εισόδημα προς κατανάλωση χωρίς να εργάζονται λόγω της σύνταξης που λαμβάνουν. Η κοινωνία από την πλευρά της χάνει ένα μέρος των ενεργών της πολιτών αποκτώντας άτομα τα οποία πρέπει να προστατέψει και να τους παρέχει δραστηριότητες ώστε να μπορέσει να διατηρήσει τη συνοχή της αλλά και το επίπεδο ευημερίας του συνόλου των πολιτών της. Το κράτος από πλευράς του έχει την υποχρέωση να φροντίζει ώστε να έχουν εισόδημα τα άτομα που εισέρχονται στην τρίτη ηλικία έτσι ώστε να μην μειωθεί η αγοραστική τους ικανότητα τόσο ώστε να δημιουργηθούν προβλήματα φτώχειας.

Η ελάχιστη ηλικία συνταξιοδότησης ορίζεται από το κράτος υπάρχει όμως μια ευελιξία ανάμεσα στην επίσημη και στην πραγματική ηλικία συνταξιοδότησης του κάθε ατόμου καθώς εξαρτάται και από άλλους παράγοντες. Η μέση ηλικία συνταξιοδότησης γήρατος εμφανίζει μια συνεχή μείωση και πιο συγκεκριμένα στη Ελλάδα το ποσοστό των ατόμων που συνταξιοδοτείται στα 65 αποτελεί μειονότητα. Αυτό οφείλεται στις δυνατότητες παράκαμψης που έχουν δοθεί από τα συνταξιοδοτικά συστήματα αλλά και στα διαφορετικά ατομικά χαρακτηριστικά. Οι ειδικές ρυθμίσεις όπως τα βαρέα και ανθυγιεινά ή η πρόωρη συνταξιοδότηση των γυναικών τα εύκολα επιδόματα ή διάφορα επιδόματα αναπηρίας αλλά και η μακροχρόνια ανεργία αποτελούν κίνητρα για συνταξιοδοτήσεις πολύ πριν τα 65. Επίσης οι ιδιωτικές συντάξεις ευνοούν την πρόωρη συνταξιοδότηση των ληπτών τους αφού τους παρέχουν εισόδημα και δεν εξαρτώνται πλήρως από το ύψος της κρατικής τους σύνταξης.

Τα διαγράμματα που ακολουθούν δείχνουν τις κατανομές ηλικιών συνταξιοδότησης ανδρών και γυναικών από το ΙΚΑ για τις χρονιές 1999 και 2006 όπου παρατηρείται η διαφορά της πραγματικής από την ορισμένη ηλικία συνταξιοδότησης. Από την ηλικία των 50 οι άντρες αλλά και οι γυναίκες ξεκινούν σταδιακά να αποσύρονται από την εργασία. Υπάρχουν όμως μεγάλες διαφορές όπως παρατηρούμε στις ηλικίες καθώς η συνταξιοδότηση μπορεί να αρχίζει γύρω στα 50 για κάποιες ομάδες ατόμων όμως για κάποιους ξεκινά πολύ αργότερα. Δηλαδή κάποιιοι εργάζονται για περισσότερα χρόνια και εισπράττουν για λιγότερα ενώ κάποιιοι άλλοι κάνουν ακριβώς το ανάποδο. Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλυθεί γιατί συμβαίνει αυτό αλλά και τι επιπτώσεις έχει στα συστήματα συντάξεων καθώς και στην ευτυχία και ικανοποίηση των ατόμων.

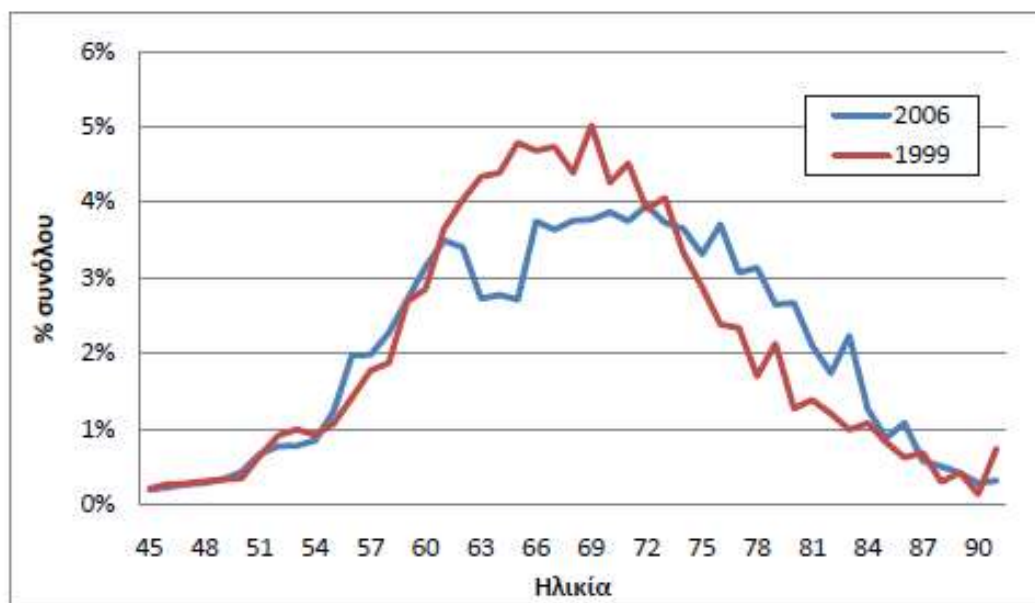
Κατανομή ηλικιών ανδρών 1999 και 2006

Πηγή: Στατιστικά Δελτία ΙΚΑ

Πηγή : Τήνιος, ασφαλιστικό μια μέθοδος ανάγνωσης, σελ. 319

Κατανομή ηλικιών γυναικών 1999 και 2006

Πηγή: Στατιστικά Δελτία ΙΚΑ

Πηγή : Τήνιος, ασφαλιστικό μια μέθοδος ανάγνωσης, σελ. 319

Βασικό ρόλο στην πρόωρη συνταξιοδότηση έχει η προσφορά εργασίας από την πλευρά των εργαζομένων αλλά και η ζήτηση από την πλευρά των εργοδοτών για άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Το κόστος ευκαιρίας του ελεύθερου χρόνου και η επιλογή του ατόμου να παραμείνει στην αγορά εργασίας σε μεγάλη ηλικία εκτός από την ποιότητα της εργασίας του εξαρτάται από το εισόδημά του αλλά και από τις παραμέτρους που διαμορφώνουν τις συντάξεις. Επιπροσθέτως η ζήτηση για εργασία από τους εργοδότες ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας δημιουργεί τις συνθήκες που επιτρέπουν την επιμήκυνση του εργασιακού βίου. Η ζήτηση εξαρτάται από την αποτίμηση της πείρας του ώριμου εργαζόμενου ως αντίποδας της ενδεχόμενης μειωμένης παραγωγικότητας και της έλλειψης δεξιοτήτων στις νέες τεχνολογίες. Τέλος η δημιουργία κινήτρων για εργασία όπως η συνεχής επιμόρφωση των εργαζομένων εκτός ότι βελτιώνει την ποιότητα εργασίας και αυξάνει τη ζήτηση επηρεάζει και την προσφορά μειώνοντας τις ανισότητες με τους νεότερους.

Ο πίνακας που ακολουθεί μας δείχνει πως εξελίσσεται το φαινόμενο της εξόδου από την αγορά εργασίας ώστε να μπορέσουμε να καταλάβουμε πόσο γρήγορα εξαπλώνεται η συνταξιοδότηση καθώς εξετάζουμε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

(Ζωή 50+, 2009, σελ 257)

Στον συγκεκριμένο πίνακα βλέπουμε το ποσοστό των ατόμων άνω των 50 μεταξύ χωρών του Βορρά, Νότου, Κέντρου και της Ελλάδας για άνδρες και γυναίκες που απασχολούνται ακόμα στη αγορά εργασίας και πόσο γρήγορα θα την εγκαταλείψουν.

Κατάσταση απασχόλησης σε διαφορετικές ηλικίες, ανά ομάδα χωρών

	Άνδρες				Γυναίκες			
	Βορράς	Κέντρο	Νότος	Ελλάδα	Βορράς	Κέντρο	Νότος	Ελλάδα
<i>Ποσοστό πληθυσμού που απασχολείται (%)¹</i>								
50 ετών	95,8	93,1	98,8	93,5	87,6	85,4	90,3	82,8
55 ετών	85,0	86,5	71,4	85,7	84,1	83,5	66,5	54,4
60 ετών	61,3	49,5	31,2	66,2	68,5	48,2	28,3	34,9
65 ετών	10,3	12,8	20,3	19,0	11,2	2,8	8,0	3,7
70 ετών	0,7	0,0	0,1	1,1	0,1	2,1	0,0	0,0
<i>Ποσοστό πληθυσμού με ίδια σύνταξη (%)²</i>								
50 ετών	0,5	0,4	0,5	6,5	4,8	3,0	3,1	17,2
55 ετών	9,1	6,8	26,7	14,3	8,2	6,3	18,9	40,7
60 ετών	34,3	32,8	57,1	33,9	29,4	39,9	63,2	57,3
65 ετών	89,7	81,2	76,3	77,9	88,8	96,5	91,1	89,0
70 ετών	99,3	100,0	99,8	98,9	99,9	97,9	100,0	100,0
<i>Ηλικία (έτη) κατά την οποία το 25%, το 50% και το 75% των ατόμων της ηλικιακής κλάσης έχει αποχωρήσει από την απασχόληση</i>								
Το 25%	55	54	53	54	53	53	52	51
Το 50%	60	60	61	59	58	59	59	56
Το 75%	66	65	66	65	64	65	64	64

Σημειώσεις:

- (1) Ορίζεται ως ο λόγος του αριθμού των ατόμων που είναι σε απασχόληση προς τον αριθμό των ατόμων που έχουν συνταξιοδοτηθεί ή είναι άνεργοι.
- (2) Ορίζεται ως ο λόγος του αριθμού των ατόμων που έχουν συνταξιοδοτηθεί ως προς τον αριθμό των ατόμων που βρίσκονται σε απασχόληση ή είναι άνεργοι.

(Ζωή 50+, 2009, σελ 258)

Παρατηρούμε ότι τα ποσοστά των ανδρών που στην ηλικία των 50 ακόμη εργάζονται είναι άνω του 93% σε όλες τις χώρες ενώ τα ποσοστά των γυναικών είναι αισθητά χαμηλότερα. Βέβαια η συνταξιοδότηση έχει ξεκινήσει για κάποιους. Στις ηλικίες των 55 και 60 βλέπουμε αύξηση της συνταξιοδότησης, σε όλες τις χώρες με μεγαλύτερη όμως ταχύτητα στις χώρες του Νότου, και στους άνδρες αλλά περισσότερο ακόμα

στις γυναίκες. Στην ηλικία των 65 παρατηρείται το παράδοξο όπου ο Νότος και η Ελλάδα συγκεκριμένα έχει μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης από ότι ο Βορράς και οι Κεντρικές χώρες κάτι το οποίο συνεχίζεται και στην ηλικία των 70. Αυτό σε συνδυασμό με τα ποσοστά της πρώιμης αποχώρησης μας δείχνει ότι η μέση ηλικία συνταξιοδότησης δεν είναι και τόσο αντιπροσωπευτική για μια χώρα.

2. Παρατηρήσεις για την ηλικία συνταξιοδότησης

1. Το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης είναι συνήθως το ελάχιστο όριο στο οποίο μπορεί κάποιος να πάρει σύνταξη. Η υποχρεωτική συνταξιοδότηση υπάρχει μόνο σε ειδικές περιπτώσεις όπως οι καθηγητές πανεπιστημίου ή οι στρατιωτικοί. Το ελάχιστο γενικό όριο στην Ελλάδα διαφέρει ανά φύλο, ανά ταμείο ακόμα και ανά κατηγορίες ασφαλισμένων εντός του ίδιου ταμείου.

2. Η έννοια της συνταξιοδότησης είναι διαφορετική από την έννοια της απόσυρσης από την αγορά εργασίας. Κάποιος μπορεί να συνταξιοδοτηθεί από την εργασία του αλλά να συνεχίσει να εργάζεται σε μια άλλη συνεχίζοντας την ασφάλιση.

3. Υπάρχουν τρόποι παράκαμψης του γενικού ορίου οι οποίοι και θα αναφερθούν παρακάτω.

4. Η απόφαση συνταξιοδότησης συνυπολογίζει και εναλλακτικά εισοδήματα. Κρίσιμο στοιχείο είναι το πόσο μεταβάλλεται η συνολική οικονομική θέση του δυνητικού συνταξιούχου αν ασφαλιστεί για ένα έτος ακόμη. Εάν η οικονομική του θέση επιδεινωθεί γιατί π. χ. δεν αυξάνεται η αναμενόμενη σύνταξη ή υπάρχει η δυνατότητα ανασφάλιστης εργασίας μετά τη συνταξιοδότηση τότε θα επιλέξει να συνταξιοδοτηθεί το νωρίτερο δυνατόν.

5. Η προσδοκία επιδείνωσης των όρων ασφάλισης πιθανών να οδηγήσει σε γρηγορότερη έξοδο από την εργασία

(Τήνιος, Ασφαλιστικό Μια μέθοδος ανάγνωσης, σελ 299-300)

Από τα παραπάνω προκύπτει αυτό που παρατηρούμε και στα παραπάνω διαγράμματα ότι δεν είναι σωστή η φράση «η ηλικία συνταξιοδότησης στην Ελλάδα είναι τα 65 χρόνια». Αυτό συμβαίνει γιατί για κάποιους υπάρχουν κίνητρα για πρόωρη συνταξιοδότηση, με αποτέλεσμα συνταξιούχους με λίγα χρόνια ασφάλισης χαμηλές συντάξεις και νέους σε ηλικία συνταξιούχους, και για άλλους εργασία για πολύ περισσότερο.

3. Μετάβαση από την εργασία στη συνταξιοδότηση

Η μετάβαση των ατόμων από την απασχόληση στη συνταξιοδότηση είναι μια πολύπλοκη διαδικασία αλλά και μια διαδικασία με ανισότητες μεταξύ των ατόμων. Υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ διαφορετικών ομάδων ανθρώπων ως προς την ηλικία που επιλέγουν να αποσυρθούν από την εργασία όπως μεταξύ ανδρών και γυναικών, ατόμων διαφορετικού μορφωτικού επιπέδου, διαφορετικής περιουσιακής κατάστασης αλλά και άλλων χαρακτηριστικών.

Η στιγμή που επιλέγει κάποιος να αποχωρήσει από την εργασία του εξαρτάται πρωτίστως από τη δυνατότητα αποχώρησης που του δίνεται από τους κανονισμούς του ταμείου στο οποίο είναι ασφαλισμένος. Εάν ο ασφαλισμένος ικανοποιεί τα προαπαιτούμενα για συνταξιοδότηση τότε συγκρίνει το ύψος των αποδοχών που αναμένει να λάβει αν συνεχίσει να εργάζεται με το ύψος της αναμενόμενης σύνταξης ώστε να επιλέξει εργασία ή σύνταξη.

Οι ρυθμίσεις από τις οποίες καθορίζεται η στιγμή της συνταξιοδότησης είναι :

- Η θεμελίωση δικαιώματος συνταξιοδότησης η οποία εξαρτάται από το μήκος της ασφαλιστικής περιόδου (χρόνια εργασίας) δηλαδή τον αριθμό των ενσήμων. Μόλις ο ασφαλισμένος θεμελιώσει δικαίωμα συνταξιοδότησης έχει πλέον τη δυνατότητα να εισπράξει σύνταξη. Αυτό δημιουργεί αλλαγή στο κόστος ευκαιρίας της εργασίας καθώς μπορεί να επιλέξει να μην δουλεύει και να παίρνει σύνταξη.
- Η ελάχιστη ηλικία συνταξιοδότησης κατά την οποία μπορεί να ασκηθεί το θεμελιωμένο δικαίωμα. Σε κάποιες όμως περιπτώσεις η ηλικία αυτή είναι μέγιστη όπως για παράδειγμα στους καθηγητές και στους στρατιωτικούς πέραν της οποίας δεν τους επιτρέπεται να εργαστούν ακόμα και αν το επιθυμούν.

Για τη χορήγηση σύνταξη γήρατος στους ασφαλισμένους του ΙΚΑ προβλέπονται από τον νόμο δύο βασικές προϋποθέσεις : α) Συμπλήρωση ενός ορισμένου ορίου ηλικίας και β) πραγματοποίηση ενός ελάχιστου αριθμού ημερών εργασίας στην ασφάλιση, ο οποίος ποικίλει ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκει ο κάθε ασφαλισμένος. Όταν υπάρχουν αυτές οι δύο προϋποθέσεις γεννιέται το δικαίωμα του ασφαλισμένου (θεμελίωση δικαιώματος) να λάβει σύνταξη λόγω γήρατος, ανεξάρτητα από το χρόνο που θα υποβάλλει τη σχετική αίτηση για συνταξιοδότηση. Η ημερομηνία υποβολής της αίτησης από τον ασφαλισμένο έχει σημασία μόνο για την έναρξη της καταβολής της σύνταξης καθώς από το νόμο ορίζεται ότι η καταβολή της σύνταξης

γήρατος αρχίζει από την ημέρα που ο ασφαλισμένος θα υποβάλλει την αίτηση για συνταξιοδότηση.

(Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, η ελληνική οικονομία και η απασχόληση ετήσια έκθεση 2013)

4. Πως υπολογίζεται η σύνταξη

Ασφαλιστέο εισόδημα :

Στο ΙΚΑ χρησιμοποιούνται τα 5 καλύτερα ετήσια εισοδήματα από τα τελευταία 10 έτη πριν τη καταβολή της αίτησης συνταξιοδότησης(συνυπολογίζονται και τα μπόνους). Οι αποδοχές αυτές αναπροσαρμόζονται σε αποδοχές του τελευταίου έτους πριν από τη σύνταξη και διαιρούνται με το σύνολο των ημερών εργασίας στα πέντε αυτά έτη, οι οποίες δεν μπορεί να είναι λιγότερες από 1000, ώστε να υπολογιστεί τεκμαρτό ημερομίσθιο του ασφαλιστικού βίου του εργαζόμενου. Με βάση αυτό το ημερομίσθιο ο ασφαλισμένος κατατάσσεται σε κλάσεις όπου και γίνεται ο υπολογισμός του ποσού της σύνταξης.

Στο Δημόσιο και στις τράπεζες το ασφαλιστέο εισόδημα είναι διαφορετικό από τις ετήσιες αποδοχές καθώς τα διάφορα επιδόματα αλλά και οι υπερωρίες δεν περιλαμβάνονται.

Ποσοστό αναπλήρωσης :

Το ποσοστό αναπλήρωσης αφορά την συμβολή του κάθε εργασιακού έτους στον υπολογισμό της σύνταξης δηλαδή ποιο ποσοστό θα λάβει ο συνταξιούχος από το μέγιστο εισόδημα. Το ποσοστό αναπλήρωσης υπολογίζεται κλιμακωτά ανά έτος ασφάλισης και διαφέρει ανά ταμείο ασφάλισης.

5. Δίοδοι στην πρόωρη συνταξιοδότηση

Όπως αναφέρθηκε η πρόωρη συνταξιοδότηση είναι η επιλογή του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού άνω των 50 στην Ελλάδα. Μια μέθοδος εξόδου από την εργασία είναι οι **συντάξεις αναπηρίας**. Κάποιος μπορεί να επιλέξει να συνταξιοδοτηθεί και να πάρει σύνταξη αναπηρίας είτε γιατί δεν έχει τα απαιτούμενα

ένσημα ενώ έχει την ελάχιστη ηλικία συνταξιοδότησης είτε γιατί δεν έχει την ελάχιστη ηλικία συνταξιοδότησης για σύνταξη γήρατος. Όταν η πρόσβαση σε επιδόματα ανεργίας ή ασθενείας είναι σχετικά εύκολη λειτουργούν σαν προσυνταξιοδοτική περίοδος για τα άτομα και όχι ως επιδόματα στήριξης. Για την πρόληψη της χρήσης των επιδομάτων ως μια μορφής σύνταξης και πρόωρης αποχώρησης από την εργασία τα κράτη μπορούν: να μειώσουν το ύψος των παροχών, να κάνουν περιοδικούς επανελέγχους για την κατάσταση της μακροχρόνιας αναπηρίας, να μειώσουν την περίοδο παροχής των επιδομάτων.

Μια άλλη περίπτωση για πρόωρη συνταξιοδότηση αφορά στις **γυναίκες** οι οποίες αποχωρούν από την εργασία αρκετά νωρίς. Πολλές γυναίκες εργάζονται μέσα στο σπίτι (νοικοκυρές) χωρίς να δικαιούνται δική τους σύνταξη και εισπράττουν συντάξεις χρείας ενώ κάποιες **συνταξιοδοτούνται πρόωρα** κάνοντας χρήση των ρυθμίσεων του ταμείου τους είτε για να φροντίσουν άτομα της οικογένειας είτε γιατί συνταξιοδοτήθηκε ο σύζυγος τους. Για παράδειγμα στο ΙΚΑ υπάρχει η δυνατότητα για συνταξιοδότηση στα 50 με μειωμένη σύνταξη για μητέρες ανηλίκων, στα 55 με πλήρη σύνταξη για μητέρες και μειωμένη για λοιπές γυναίκες, στα 60 με πλήρη σύνταξη.

Τα **βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα** αποτελούν επίσης ένα δρόμο για πρόωρη συνταξιοδότηση. Τα άτομα που η εργασία τους βλάπτει την υγεία τους πληρώνουν ένα επασφάλιστρο στο ταμείο τους ώστε ως αποζημίωση να συνταξιοδοτηθούν νωρίτερα. Αυτή η ρύθμιση όμως έχει λειτουργήσει ως κίνητρο παραμονής για τον εργαζόμενο στην ανθυγιεινή εργασία ώστε να θεμελιώσει αίτημα για πρόωρη συνταξιοδότηση. Επίσης ένα μεγάλο ποσοστό ατόμων υπάγεται σε ειδικές ρυθμίσεις όπου τους επιτρέπεται η πρόωρη αποχώρηση όπως για παράδειγμα οι στρατιωτικοί.

Όπως βλέπουμε και στον πίνακα που ακολουθεί οι δίοδοι στην πρόωρη συνταξιοδότηση έχουν τόσο εύκολη πρόσβαση ώστε πλέον στην Ελλάδα η αποχώρηση από την εργασία νωρίτερα από το νομοθετημένο να αποτελεί την επιλογή των περισσότερων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10.2

Συνταξιοδοτήσεις ΙΚΑ ανά νομική βάση, 2006 και 1997
(% συνόλου)

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Συντάξεις γήρατος (1997)	82,8 (82,5)	84,9 (84,3)	83,6 (83,1)
«Κανονική περίπτωση» ¹ (1997)	15,8 (15,4)	29,6 (31,3)	20,7 (20,6)
Συντάξεις 35ετίας (1997)	9,1 (6,0)	0,4 (0,5)	6,0 (4,2)
Με αναλογιστική μείωση ² (1997)	4,6 (8,5)	17,0 (18,0)	9,0 (11,6)
Γονέας ανήλικου ³ (1997)	... (0,1)	10,1 (10,0)	3,6 (3,4)
Βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα (1997)	40,3 (41,9)	14,0 (15,5)	30,9 (33,3)
Λοιπές ειδικές περιπτώσεις ⁴ (1997)	13,0 (10,5)	13,8 (9,1)	13,2 (10,1)
Αναπηρία (1997)	17,2 (17,5)	15,1 (15,7)	16,4 (16,9)
Συνολικές συντάξεις	100,0	100,0	100,0

Πηγή: ΟΟΣΑ (2007), Τήνιος (2003) από στοιχεία ΙΚΑ, για συντάξεις ίδιου δικαιώματος (γήρας + αναπηρία).

1. Άνδρες στα 65, γυναίκες στα 60.
2. Άνδρες από τα 60, γυναίκες από τα 55 με αναλογιστική μείωση για κάθε μήνα που υπολείπεται από την πλήρη σύνταξη.
3. Μητέρες ανήλικων από τα 50.
4. Σύνολο συνταξιοδοτήσεων (2006) 52.723. (1997) 45.223.

(Π. Τήνιος Ασφαλιστικό, 2010, σελ 304)

Εκτός από τις εύκολες διόδους στην πρόωρη συνταξιοδότηση μέσω ελαστικών ρυθμίσεων, τα υψηλά ποσοστά αναπλήρωσης που ίσχυαν μέχρι πρότινος για τους πρόωρα συνταξιοδοτούμενους, η έλλειψη κινήτρων για παραμονή στην εργασία αλλά και οι συνεχείς μεταβολές στο νομικό καθεστώς που διέπει τις ηλικίες συνταξιοδότησης επέτρεψαν στην εξαίρεση να εδραιωθεί ως κανόνας.

6. Τάσεις και εξελίξεις του κοινωνικοασφαλιστικού στην ΕΕ

Οι εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την μεταρρύθμιση του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος ορίζονται από τη στρατηγική «Ευρώπη 2020». Απώτερος σκοπός της στρατηγικής είναι μια βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη στην Ευρώπη. Οι στόχοι της στρατηγικής είναι η έξυπνη ανάπτυξη μέσω της εκπαίδευσης της γνώσης και της καινοτομίας, η βιώσιμη ανάπτυξη και η ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς, οι οποίοι προσβλέπουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος της απασχόλησης. Πιο συγκεκριμένα οι στόχοι είναι :

- Αύξηση του ποσοστού απασχόλησης ανδρών και γυναικών ηλικίας 20-64 σε ποσοστό 75% μέσω αύξησης της συμμετοχής των μεγαλύτερης ηλικίας εργαζομένων
- Προώθηση της κοινωνικής ένταξης μέσω μείωσης της φτώχειας

Για την υλοποίηση των στόχων πρέπει να γίνουν μεταρρυθμίσεις στα συνταξιοδοτικά συστήματα των κρατών μελών και στη νοοτροπία των ανθρώπων, οι οποίες θα επιτρέπουν την αύξηση της πραγματικής ηλικίας συνταξιοδότησης συνδέοντας την με το προσδόκιμο ζωής. Έτσι διασφαλίζεται η δημοσιονομική βιωσιμότητα των ταμείων και η κοινωνική συνοχή καθώς θα παραμένουν ενεργά όλο και περισσότερα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Για να γίνει αυτό τα κράτη μέλη πρέπει να αποθαρρύνουν την πρόωρη συνταξιοδότηση ενθαρρύνοντας παράλληλα την εκ νέου ενσωμάτωση των ώριμων εργαζόμενων. Η επιμήκυνση του εργασιακού βίου απαιτεί την επικαιροποίηση των γνώσεων των παλιών εργαζομένων ώστε να αναβαθμιστούν οι δεξιότητές τους. Ο εμπλουτισμός του νέου εργατικού δυναμικού με την εμπειρία των μεγαλύτερων και η μεταλαμπάδευση της γνώσης τους, βοηθά στην εξέλιξη όλων των εργαζομένων, αναδεικνύοντας τα διαφορετικά πλεονεκτήματα των γενεών. Επίσης για την επίτευξη των ποσοστών απασχόλησης πρέπει να εφαρμοστούν πολιτικές στήριξης της μετακίνησης ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας αλλά και περισσότερων γυναικών από την ανεργία στην απασχόληση.

Τέλος η εφαρμογή της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και η ανάπτυξη καινοτόμων μοντέλων για την αύξηση της πραγματικής ηλικίας συνταξιοδότησης αποτελούν αναγκαίους στόχους όλων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση του κοινωνικοασφαλιστικού προβλήματος.

Γήρανση και απασχόληση

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στο πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού και της πρόωρης αποχώρησης των ατόμων από την εργασία καθώς και πως μπορούμε να τα ξεπεράσουμε.

1. Γήρανση του πληθυσμού

Για δεκαετίες οι άνθρωποι προσπαθούν να αναπτύξουν τρόπους ώστε να ζήσουν περισσότερο και καλύτερα. Πλέον μπορούμε να πούμε ότι ο στόχος επετεύχθη, οι άνθρωποι στον ανεπτυγμένο κόσμο ζουν πιο πολλά χρόνια και το προσδόκιμο ζωής συνεχώς αυξάνεται. Αυτό που μέχρι πρότινος όμως αποτελούσε ευσεβή στόχο τώρα αντιμετωπίζεται ως μέγα πρόβλημα για την οικονομική ευμάρεια των κρατών και των πολιτών λόγω της συρρίκνωσης του αριθμού των ατόμων που βρίσκονται σε ηλικία για εργασία .

Ο αριθμός των ατόμων ηλικίας άνω των 60 αναμένεται να τριπλασιαστεί ως το 2050 ενώ τα άτομα άνω των 80 αναμένεται να πενταπλασιαστούν. Αυτό σε συνδυασμό με τη μείωση της γεννητικότητας οδηγούν στο πρόβλημα της γήρανσης, δηλαδή στην αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων στο σύνολο του πληθυσμού και στη μείωση των διαθέσιμων εργαζομένων.

Το εμφανές πρόβλημα που δημιουργείται είναι η δυσλειτουργία των συνταξιοδοτικών συστημάτων λόγω του μεγάλου αριθμού των συνταξιούχων αλλά και λόγω της αύξησης του χρόνου καταβολής των συντάξεων. Σε συνδυασμό με την μειωμένη απασχόληση σε ηλικίες που θα μπορούσαν να είναι παραγωγικές το πρόβλημα διογκώνεται δημιουργώντας μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα καθώς αυξάνονται συνεχώς οι δαπάνες του κράτους για συντάξεις και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ως ποσοστό του ΑΕΠ. Για να αντιμετωπιστεί η μελλοντική αύξηση των κρατικών δαπανών για τις συντάξεις ίσως απαιτείται τα άτομα να παρατείνουν τον εργασιακό τους βίο καθώς και κοινωνικές ομάδες που εμφανίζουν υψηλά ποσοστά ανεργίας να ενταχθούν στο εργατικό δυναμικό.

Το φαινόμενο της γήρανσης είναι ένα πρόβλημα που δεν πρέπει να αγνοηθεί καθώς οι αιτίες που το προκαλούν είναι μη αναστρέψιμες και οι επιπτώσεις του θα είναι στο μέλλον μη αντιμετωπίσιμες.

2 . Παράγοντες που επηρεάζουν τη δημογραφική γήρανση

Προσδόκιμο επιβίωσης: Το προσδόκιμο επιβίωσης των ανθρώπων έχει αυξηθεί πάρα πολύ σε σχέση με προηγούμενες δεκαετίες. Η αυξητική του τάση πλέον δεν οφείλεται στη μείωση της θνησιμότητας των μικρότερων ηλικιών αλλά στην επιμήκυνση της ζωής των ηλικιωμένων. Σημαντικό ρόλο στη συνεχή αύξηση έχει η πρόοδος της ιατρικής αλλά και η βελτίωση των συνθηκών της ζωής. Αυτό έχει μεγάλο αντίκτυπο στα συνταξιοδοτικά συστήματα των περισσότερων χωρών καθώς παρόλο που το προσδόκιμο επιβίωσης αυξάνεται εδώ και αρκετά χρόνια η πραγματική ηλικία συνταξιοδότησης έχει παραμείνει η ίδια έτσι οι συνταξιούχοι απολαμβάνουν τις κρατικές παροχές για περισσότερα χρόνια από όσα αρχικά αναμένονταν.

Γονιμότητα : Τα επίπεδα της γονιμότητας έχουν μειωθεί τις τελευταίες δεκαετίες με αποτέλεσμα οι νέοι να είναι πολύ λιγότεροι σήμερα αλλά ακόμα λιγότεροι αύριο σε σχέση με τους ηλικιωμένους. Συνυπολογίζοντας την αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης η ψαλίδα ανάμεσα στον αριθμό των συνταξιούχων και στον αριθμό των εργαζομένων, οι οποίοι χρηματοδοτούν τις συντάξεις, ανοίγει πάρα πολύ και ο τρόπος για να καλύψουμε το κενό είναι είτε χρησιμοποιώντας τους ηλικιωμένους είτε μακροχρόνια αυξάνοντας τη γεννητικότητα.

Καθαρή μετανάστευση : Η αύξηση της μετανάστευσης επηρεάζει την ηλικιακή δομή ενός πληθυσμού καθώς εισέρχονται νέοι εργαζόμενοι με αποτέλεσμα να καλύπτεται το κενό των εργαζομένων σε μια γερασμένη κοινωνία. Τα κράτη πρέπει να έχουν όμως οργανωμένες πολιτικές ενσωμάτωσης μεταναστών ώστε να μη διαταράσσεται η ομαλή λειτουργία της κοινωνίας λόγω εμφάνισης φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού.

3. Πιθανή λύση για το πρόβλημα

Μια λύση (αλλά όχι η μοναδική) για το ασφαλιστικό πρόβλημα που δημιουργείται από το φαινόμενο της γήρανσης είναι να προχωρήσουμε σε κινήσεις που θα **αυξήσουν το ΑΕΠ** καθώς όλο και μεγαλύτερο μέρος του χρειάζεται για τις συντάξεις. Ένας τρόπος για να συμβεί αυτό είναι με αύξηση της παραγωγικότητας. Ένας άλλος τρόπος είναι να ενταχθούν στο εργατικό δυναμικό περισσότεροι εργαζόμενοι όπως άτομα που βρίσκονται στο περιθώριο: γυναίκες, άτομα μεγάλης ηλικίας ή άτομα με αναπηρίες που μπορούν να προσφέρουν σε αρκετούς τομείς.

Η μείωση της τάσης για πρόωρη συνταξιοδότηση θα οδηγήσει σε αύξηση της πραγματικής ηλικίας συνταξιοδότησης και θα τροφοδοτήσει το σύστημα με

εργαζόμενους μεγαλύτερης ηλικίας. Αυτό θα έχει αντίκτυπο στην αύξηση της παραγωγής αλλά και της κατανάλωσης. Τα ταμεία θα αποκομίσουν όφελος και από τις περισσότερες εισφορές αλλά και από τις λιγότερες συντάξεις. Από μακροοικονομική σκοπιά αυτό μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό από την ανάλυση μιας συνάρτησης παραγωγής

Σε μια κλειστή οικονομία μια συνάρτηση παραγωγής είναι :

$$Y=A F (K, L)$$

Όπου Y:ΑΕΠ-Παραγωγή

K: Κεφάλαιο

L: Εργασία

ή

$$Y/N=A. f (L/N, K/N)$$

Όπου Y/N : Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ (Η ευημερία των πολιτών)

L/N: Συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό

K/N: Παραγωγικό κεφάλαιο ανά εργαζόμενο

Από αυτή την εξίσωση βλέπουμε ότι με δεδομένο ότι ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού μειώνεται λόγω του φαινομένου της Γήρανσης ο τρόπος για να αυξήσουμε το ΑΕΠ ή το Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ είναι να αυξήσουμε τις άλλες παραμέτρους. Δηλαδή αυξάνοντας το παραγωγικό κεφάλαιο ανά εργαζόμενο ή αυξάνοντας την παραγωγικότητα ή αυξάνοντας τους εργαζόμενους και την εργασία.

(Π. Τήνιος, σημειώσεις Γήρανση του πληθυσμού, Ενότητα 1 σελ 13)

4. Αύξηση της παραγωγικότητας

Για να μπορέσει το σύστημα μας να συντηρήσει περισσότερους συνταξιούχους με δεδομένο τη μείωση του εργατικού δυναμικού θα χρειαστεί αναπροσαρμογή της παραγωγικότητας. Ουσιαστικά θα πρέπει ο κάθε εργαζόμενος να παράγει περισσότερο και να είναι πιο αποτελεσματικότερος από ότι ήταν στο παρελθόν αλλά και από ότι είναι σήμερα ώστε να μπορούν να πληρώνονται οι περισσότεροι συνταξιούχοι. Πιο συγκεκριμένα θα πρέπει να έχουμε αύξηση του κατά κεφαλήν παραγωγικού κεφαλαίου των εργαζομένων μέσω επενδύσεων με ταυτόχρονη

καθοδήγηση των ατόμων προς την αποταμίευση. Επίσης απαραίτητη είναι η βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω αναδιάρθρωσης της εκπαίδευσης. Αυτό σημαίνει καλύτερη σύνδεση της με την παραγωγή, δηλαδή με το σύνολο των εργαζομένων και όχι μόνο με των νεοεισερχομένων. Τέλος και τα ασφαλιστικά συστήματα πρέπει να ενισχύουν την προσαρμοστικότητα και άρα την παραγωγικότητα των εργαζομένων.

5. Συμμετοχή των γυναικών

Η αύξηση του ποσοστού συμμετοχής των γυναικών στην εργασία θα προσθέσει εργαζόμενους και συνεπώς ασφαλισμένους. Οι γυναίκες μπορούν να αποτελέσουν μια νέα δεξαμενή εργαζομένων καθώς τα ποσοστά των γυναικών που εργάζονται είναι χαμηλότερα από αυτά των αντρών αλλά και η συνταξιοδότησή τους ξεκινάει νωρίτερα. Στην Ελλάδα η συμμετοχή των γυναικών είναι χαμηλότερη σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη για αυτό και μπορούν να αποτελέσουν ένα σημαντικό απόθεμα εργασίας.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση των γυναικών για αποχώρηση από την εργασία (πρόωρη συνταξιοδότηση ή αντικατάσταση με εργασία στο σπίτι ως μητέρες και νοικοκυρές) είναι :

- Τα οικονομικά κίνητρα : Οι γυναίκες συχνά έχουν χαμηλότερες αποδοχές από αυτές των αντρών με αποτέλεσμα να έχει για αυτές μεγαλύτερη αξία ο ελεύθερος χρόνος. Αυτό όμως συνεπάγεται και χαμηλότερες συνταξιοδοτικές παροχές με αποτέλεσμα μεγαλύτερη έκθεση σε κίνδυνο φτώχειας σε μεγάλη ηλικία.
- Τα οικογενειακά ζητήματα : Η οικογένεια αποτελεί μια σημαντική ροή εξόδου από την εργασία για την γυναίκα και όταν είναι νέα αλλά και όταν είναι μεγαλύτερη. Για τις γυναίκες η φροντίδα της οικογένειας (παιδιά, ηλικιωμένοι γονείς, σύζυγος) στην ηλικία 50-65 έχει σημαντική επίδραση ωθώντας σε διακοπή της σταδιοδρομίας τους **επιλέγοντας** την πρόωρη συνταξιοδότηση. Σε μικρότερη ηλικία η δημιουργία οικογένειας ωθεί τις γυναίκες σε αποχώρηση από την εργασία λόγω των ελλιπών κοινωνικών υποδομών στην Ελλάδα αλλά και λόγω της προκατάληψης των εργοδοτών για την πρόσληψή τους. Επίσης ένα ποσοστό γυναικών συνταξιοδοτείται πρόωρα λόγω κοινής απόφασης του ζευγαριού για συνταξιοδότηση. Αυτό συμβαίνει λόγω της συνήθους διαφοράς ηλικίας που έχει το ζευγάρι, έτσι όταν συνταξιοδοτείται ο σύζυγος πρόωρα αποχωρεί και η σύζυγος πρόωρα ώστε να περνούν το χρόνο τους μαζί.

Για να μπορέσουν να εργαστούν περισσότερες γυναίκες αλλά και να μην αποχωρούν πρόωρα από την εργασία τους πρέπει να αλλάξει η προκατάληψη των εργοδοτών απέναντι στο συνδυασμό της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής των γυναικών αλλά και να δημιουργηθούν οι κατάλληλες κοινωνικές υποδομές που θα επιτρέπουν αυτό τον συνδυασμό. Η προκατάληψη αυτή βασίζεται κυρίως στην αντίληψη ότι οι έγγαμες γυναίκες έχουν θέσει ως προτεραιότητα την οικογένεια και όχι την εργασία και συνεπώς έχουν μειωμένες επαγγελματικές φιλοδοξίες αλλά και μειωμένη παραγωγικότητα. Η δημιουργία θέσεων εργασίας με ευέλικτα ωράρια εργασίας θα συμβάλει στην καλύτερη οργάνωση του ελεύθερου χρόνου των γυναικών αλλά και της άμισθης εργασίας που προσφέρουν στην οικογένεια βελτιώνοντας την ισορροπία μεταξύ της εργασίας και της οικογένειας.

Η εξάλειψη των ανισοτήτων σε μισθούς και συντάξεις θα βελτιώσουν την θέση των γυναικών στην κοινωνία, στην απασχόληση και στη συνταξιοδότηση και θα μειώσει το ποσοστό πρόωρης αποχώρησής τους.

6. Επιμήκυνση εργασιακού βίου

Η συνταξιοδότηση των εργαζομένων σε μεγαλύτερη ηλικία, από αυτή που εμφανίζεται σήμερα, αποτελεί πλέον μονόδρομο για την επίλυση του προβλήματος που αντιμετωπίζουν τα κράτη ως προς την χρηματοδότηση των συντάξεων αλλά και τα άτομα μεγάλης ηλικίας ως προς τη χρηματοδότηση της διαβίωσης τους. Ουσιαστικά αναφερόμαστε στην μείωση της διαφοράς της πραγματικής ηλικίας συνταξιοδότησης από την θεσμοθετημένη (60 για τις γυναίκες και 65 για τους άντρες) ώστε να εμπλουτιστεί το εργατικό δυναμικό με άτομα μέσης ηλικίας.

Με αυτό τον τρόπο ο ρυθμός αύξησης του εργατικού δυναμικού θα αντισταθμίσει την επίδραση της γήρανσης του πληθυσμού στην οικονομική ανάπτυξη καθώς θα μειωθούν οι δαπάνες των πρόωρων συντάξεων και θα αυξηθούν οι εισφορές. Επιπροσθέτως η κατανομή των βαρών και των οφελών θα είναι κοινωνικά δικαιότερη αφού θέτοντας περιορισμούς στην είσπραξη σύνταξης σε μικρές ηλικίες, θα υπάρξει ανακατανομή των συνταξιοδοτικών πόρων προς τα μεγαλύτερα άτομα τα οποία και εξαρτώνται πλήρως από τη σύνταξη. Για να συμβεί αυτό και να δημιουργηθούν κίνητρα για εργασία δεν είναι αρκετό απλά να νομοθετηθεί, χρειάζεται να υπάρχει ζήτηση εργασίας από τους εργοδότες για άτομα μεγαλύτερης ηλικίας αλλά και προσφορά εργασίας από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

7. Ζήτηση εργασίας

Η ζήτηση των εργοδοτών για άτομα μεγαλύτερης ηλικίας είναι σημαντικός παράγοντας για την παράταση της επαγγελματικής ζωής αφού η μειωμένη ζήτηση περιορίζει τις δυνατότητες απασχόλησης, ωθώντας τους εργαζόμενους στην πρόωρη συνταξιοδότηση. Ένα άτομο άνω των 50 αν χάσει την εργασία του είναι αρκετά δύσκολο να ενταχθεί ξανά στο εργατικό δυναμικό λόγω της αρνητικής στάσης των εργοδοτών απέναντι στην πρόσληψη ώριμων εργαζομένων. Η στάση αυτή συχνά οφείλεται :

- Σε αρνητικές αντιλήψεις για τη δυνατότητα προσαρμογής στις τεχνολογικές εξελίξεις και στην απαξίωση των δεξιοτήτων των εργαζομένων που αποκτήθηκαν από την εκπαίδευση
- Στη μείωση της αποδοτικότητας όσο αυξάνει η ηλικία του εργαζόμενου
- Στο μεγαλύτερο κόστος λόγω υψηλών αποδοχών και εισφορών.

Ένας σημαντικός λόγος που η ζήτηση για άτομα ηλικίας άνω των 50 είναι μειωμένη είναι η προκατάληψη των εργοδοτών για την αποδοτικότητά τους λόγω της μείωσης των σωματικών τους δυνάμεων αλλά και της ελάττωσης της οξύνοιάς τους. Όσο μεγαλώνουν οι εργαζόμενοι φθείρονται μεν οι γνωστικές τους δεξιότητες όπως η ταχύτητα αντίληψής τους και η δυνατότητα μάθησης αλλά βελτιώνονται οι συναισθηματικές τους δεξιότητες όπως η διαχείριση κρίσεων και η συλλογική εργασία. Η διαφορά παραγωγικότητας από τους νεότερους εργαζόμενους μπορεί να ισοσταθμιστεί με τα πλεονεκτήματα των μεγαλύτερων εργαζομένων όπως η πείρα που διαθέτουν. Επίσης το κόστος του εργοδότη για έναν ώριμο εργαζόμενο είναι αρκετά μεγαλύτερο σε σχέση με το κόστος του νεότερου καθώς με την ηλικία αυξάνονται οι μισθοί αλλά και οι εισφορές. Αυτό δημιουργεί αντικίνητρα στους εργοδότες και για την κατάρτιση των μεγαλύτερων εργαζομένων σε σχέση με τους νεότερους. Ο εργοδότης δεν επενδύει στον μεγαλύτερο εργαζόμενο ούτε στην επιμόρφωσή του καθώς θεωρεί πως δεν θα αποσβέσει λόγω του ότι τα μελλοντικά έτη υπηρεσίας του εργαζόμενου θα είναι λίγα. Έτσι τα άτομα άνω των 50 απομακρύνονται όλο και περισσότερο από τις εξελίξεις της τεχνολογίας και παραγκωνίζονται από το εργασιακό περιβάλλον

7.1 Τι μπορεί να γίνει

Για να αυξηθεί η ζήτηση εργασίας στα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας πρέπει να γίνουν ενέργειες από τους εργοδότες, από τους εργαζόμενους αλλά και από το κράτος.

Για να ενδιαφέρονται οι εργοδότες να προσλάβουν άτομα μεγαλύτερης ηλικίας αλλά και να μην τους ωθούν σε πρόωρη συνταξιοδότηση θα πρέπει να υπάρξουν αλλαγές στη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού και κυρίως στη νοοτροπία τους.

Οι εργαζόμενοι από πλευράς τους όσο μεγαλώνουν πρέπει να επενδύουν στην κατάρτισή τους αναπτύσσοντας τα προσόντα τους ώστε να μην απαξιώνονται με το πέρασμα του χρόνου και να μπορούν να ακολουθούν τις τεχνολογικές εξελίξεις.

Οι κυβερνήσεις μπορούν να βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση δημιουργώντας κίνητρα στους εργοδότες για τη διατήρηση μεγαλύτερων εργαζόμενων όπως επιχορήγηση θέσεων εργασίας για άτομα άνω των 50, δημόσια κατάρτιση με επιμορφωτικά σεμινάρια ώστε να προσαρμόζονται τα άτομα στις τεχνολογικές εξελίξεις αλλά και ενημέρωση των εργοδοτών για τα πλεονεκτήματα από τον συνδυασμό εργαζομένων διαφορετικών ηλικιών. Έτσι αλλάζοντας οι εργοδότες νοοτροπία μπορούν να δημιουργήσουν ένα πιο φιλικό περιβάλλον δίνοντας έμφαση στα ατομικά χαρακτηριστικά του κάθε υπαλλήλου.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση με στόχο την μείωση των διακρίσεων κατά των μεγαλύτερων εργαζομένων εξέδωσε την οδηγία 2000/78/ΕΚ για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία όπου απαγορεύει τις διακρίσεις στην εργασία για λόγους ηλικίας, φύλου, αναπηρίας ή καταγωγής. Επίσης στην Ελλάδα ενσωματώθηκε η οδηγία αυτή με τον νόμο 3304/2005 ο οποίος απαγορεύει την ηλικία ως κριτήριο διακρίσεων στην απασχόληση. Το απαραίτητο θεσμικό πλαίσιο για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση υπάρχει οπότε για την αύξηση της ζήτησης εργασίας ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας πρέπει να υπάρξει και αλλαγή νοοτροπίας.

8. Προσφορά εργασίας

Η προσφορά εργασίας από άτομα ηλικίας άνω των 50 εξαρτάται από την επιθυμία τους να εργαστούν περισσότερα χρόνια και να μην υποβάλλουν αίτηση για πρόωρη συνταξιοδότηση. Ο κάθε ασφαλισμένος κρίνει τότε θα υποβάλλει αίτηση συνταξιοδότησης ανάλογα με το συμφέρον του. Με την κατοχύρωση δικαιώματος συνταξιοδότησης ο εργαζόμενος έχει πλέον την επιλογή του **να μην εργάζεται αλλά να εισπράττει σύνταξη**. Η επιλογή που εξετάζει είναι ανάμεσα στην **εργασία** και τον **ελεύθερο χρόνο** που του δίνεται από την συνταξιοδότηση. Η επιλογή όμως αυτή επηρεάζει το επίπεδο ευημερίας καθώς αν το άτομο συνταξιοδοτηθεί πρόωρα θα μπορεί να καταναλώνει περισσότερο ελεύθερο χρόνο αλλά θα μειώσει την κατανάλωση αγαθών δεδομένου ότι το μέγεθος της σύνταξης θα είναι χαμηλότερο από τον μισθό του. Το αν ένα άτομο θα επιλέξει να συνταξιοδοτηθεί πρόωρα εκτός από τις δυνατότητες που δίνονται από τα συνταξιοδοτικά συστήματα επηρεάζεται και από τα ατομικά του χαρακτηριστικά όπως :

Υγεία : Η κακή υγεία είναι ένας λόγος ο οποίος καθιστά κάποια άτομα ανίκανα να εργαστούν και αναγκάζονται να αποσυρθούν από την εργασία τους.

Μορφωτικό επίπεδο : Τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο συνήθως έχουν πιο επικερδή επαγγελματικό βίο από τα άτομα χαμηλότερης μόρφωσης και αυτό τους επιτρέπει να αποσύρονται νωρίτερα ώστε να απολαύσουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο.

Οικονομικά κίνητρα : Το ύψος της σύνταξης σε σχέση με το ύψος του μισθού που παίρνει ο εργαζόμενος είναι σημαντικός λόγος για να παρατείνει κάποιος τα χρόνια εργασίας του ή να συνταξιοδοτηθεί. Αν μειωθούν οι μισθοί δημιουργείται αρνητικό αποτέλεσμα εισοδήματος οπότε και πρέπει να υπάρξει παράταση της εργασίας αλλά συγχρόνως η συνταξιοδότηση γίνεται περισσότερο ελκυστική από την εργασία λόγω υποκατάστασης. Έτσι το ύψος των συντάξεων πρέπει να διασφαλίζει μεν ένα ικανοποιητικό επίπεδο ζωής αλλά αν είναι πολύ γενναιόδωρο αποτελεί κίνητρο για πρόωρη αποχώρηση το οποίο και θα αναλυθεί παρακάτω. Επιπλέον το φορολογικό καθεστώς αν επιβαρύνει το εισόδημα που προέρχεται από εργασία αποτελεί αντικίνητρο για την παράταση των ετών απασχόλησης.

Ιδιωτική ασφάλιση : Η συμμετοχή σε κάποιο ιδιωτικό συνταξιοδοτικό πρόγραμμα έχει αρκετά μεγάλη επίπτωση στην απασχόληση των ατόμων άνω των 50 καθώς κάνει την απόφαση για πρόωρη συνταξιοδότηση πιο εύκολη.

8.1 Η απόφαση: Συνταξιοδότηση ή Ελεύθερος χρόνος

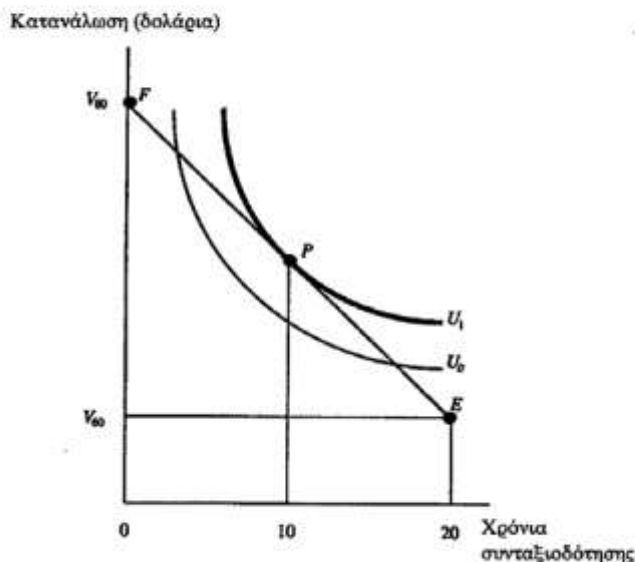
Ο ελεύθερος χρόνος είναι ένα κανονικό αγαθό και η ζήτησή του επηρεάζεται από την τιμή του. Αυτό σημαίνει ότι μια αύξηση του εισοδήματος με σταθερές τις τιμές όλων των αγαθών προκαλεί αύξηση στην κατανάλωσή του. Τα άτομα ικανοποιούνται και από την κατανάλωση αγαθών (C) αλλά και από την κατανάλωση ελεύθερου χρόνου (F) αυτό συνοψίζεται από τη συνάρτηση ωφέλειας :

$$U=f(C, L)$$

Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο του δείκτη U , δηλαδή της ωφέλειας, τόσο πιο ικανοποιημένο είναι το άτομο από την κατανάλωση αγαθών και ελεύθερου χρόνου. Η γεωμετρική απεικόνιση της ωφέλειας γίνεται από τις καμπύλες αδιαφορίας. Στα άτομα μεγάλης ηλικίας δίνεται η επιλογή για εισόδημα που δεν προέρχεται από εργασία αλλά μέσω σύνταξης. Στο παρακάτω διάγραμμα φαίνεται η απόφαση του ατόμου για κατανάλωση ελεύθερου χρόνου, δηλαδή για συνταξιοδότηση :

ΣΧΗΜΑ 3.5 Η απόφαση συνταξιοδότησης

Το σημείο E δίνει το συνδυασμό ελεύθερου χρόνου-κατανάλωσης του εργάτη αν συνταξιοδοτηθεί στην ηλικία των 60 ετών. Το σημείο F δίνει το συνδυασμό ελεύθερου χρόνου-κατανάλωσης του εργάτη αν δεν συνταξιοδοτηθεί ποτέ. Ένας εργάτης που μεγιστοποιεί την ωφέλειά του επιλέγει το σημείο P , και συνταξιοδοτείται για 10 χρόνια.

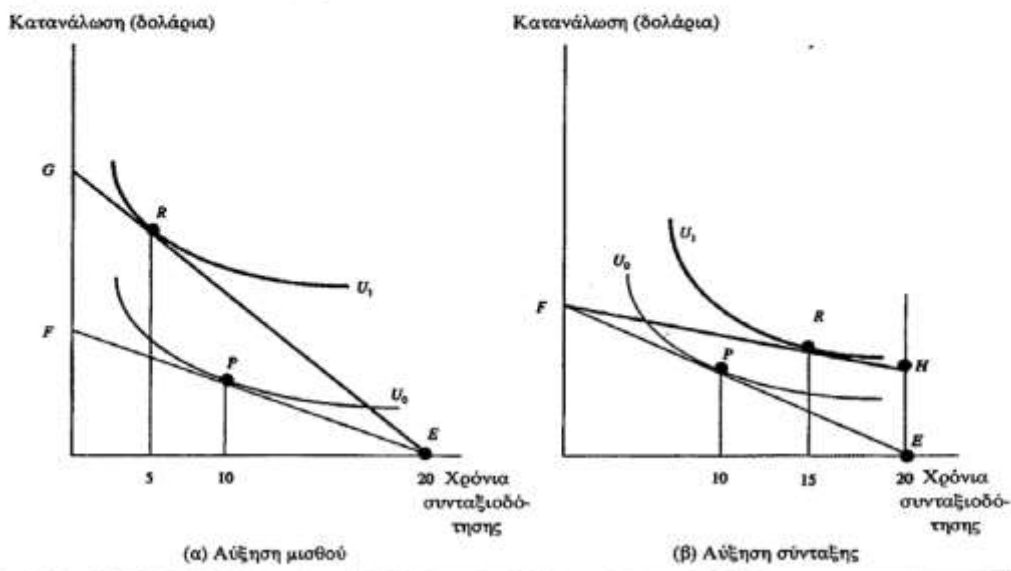
(George J. Borjas, Τα οικονομικά της εργασίας, σελ 116)

Όπως φαίνεται από το σχήμα εάν ένα άτομο επιλέξει να συνταξιοδοτηθεί στην ηλικία των 60 με προσδόκιμο επιβίωσής τα 20 χρόνια έχει τη δυνατότητα να αγοράσει καταναλωτικά αγαθά αξίας V_{60} (απεικονίζεται στο σημείο E), ενώ αν επιλέξει να συνεχίσει να εργάζεται έως το τέλος της ζωής του θα καταναλώνει V_{80} . Η FE (καμπύλη εισοδηματικού περιορισμού) δείχνει ότι αν ο εργάτης επιθυμεί να απολαύσει μεγαλύτερη περίοδο συνταξιοδότησης (ελεύθερος χρόνος) θα πρέπει να παραιτηθεί από την κατανάλωση ορισμένων αγαθών. Οι διάφορες καμπύλες αδιαφορίας κατανάλωσης ελεύθερου χρόνου και κατανάλωσης μπορούν να καθορίσουν την **βέλτιστη ηλικία συνταξιοδότησης** στο σημείο όπου εφάπτονται με την καμπύλη εισοδηματικού περιορισμού. Έτσι ο ασφαλισμένος μεγιστοποιεί τη ωφέλεια του επιλέγοντας ένα επίπεδο ελεύθερου χρόνου (δηλαδή μια ηλικία συνταξιοδότησης) και το αντίστοιχο επίπεδο κατανάλωσης.

Η επιλογή της αποχώρησης εξαρτάται από την επιθυμητή κατανάλωση και άρα από τους μισθούς και από τα επιδόματα συνταξιοδότησης. Στο παρακάτω σχήμα φαίνεται πως επηρεάζουν την ηλικία συνταξιοδότησης η αύξηση μισθού και συντάξεων.

ΣΧΗΜΑ 3.6 Οι επιπτώσεις των αυξήσεων στους μισθούς και τις συντάξεις στην ηλικία συνταξιοδότησης

(α) Η αύξηση των μισθών περιστρέφει τη γραμμή εισοδηματικού περιορισμού γύρω από το σημείο E και δημιουργεί τόσο αποτέλεσμα εισοδήματος όσο και υποκατάστασης καθώς ο εργάτης μετακινείται από το σημείο P στο σημείο R. Το σχήμα υποθέτει ότι κυριαρχεί το αποτέλεσμα υποκατάστασης και ο εργάτης καθυστερεί τη συνταξιοδότησή του. (β) Η αύξηση των συντάξεων περιστρέφει τη γραμμή εισοδηματικού περιορισμού γύρω από το σημείο F. Επίσης δημιουργεί αποτελέσματα εισοδήματος και υποκατάστασης, αλλά και τα δύο αυτά αποτελέσματα ενθαρρύνουν τον εργάτη να συνταξιοδοτηθεί νωρίτερα.

(George J. Borjas, Τα οικονομικά της εργασίας, σελ 117)

Όπως φαίνεται στο σχήμα μια αύξηση του μισθού κάνει το άτομο να καθυστερήσει τη συνταξιοδότησή του ενώ η αύξηση των επιδομάτων συνταξιοδότησης αυξάνουν τη ζήτηση για ελεύθερο χρόνο και ωθούν το άτομο να συνταξιοδοτηθεί νωρίτερα.

(George J. Borjas, Τα οικονομικά της εργασίας, σελ 114-119)

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η επιλογή αποχώρησης από την έμμισθη εργασία για τις γυναίκες δεν σημαίνει απαραίτητως αποχώρηση από κάθε μορφής εργασία και αύξηση του ελεύθερου χρόνου αφού σημαντικό ρόλο έχει και η άμισθη εργασία εντός του σπιτιού. Για ευκολία στην ανάλυση της προσφοράς εργασίας αναφερθήκαμε στο άτομο γενικά αφού στην προηγούμενη ενότητα αναφερθήκαμε στη συμμετοχή των γυναικών στην εργασία.

8.2 Ποιότητα της εργασίας

Η ποιότητα της εργασίας είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει την προσφορά εργασίας από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και αποτρέπει την απόφασή τους για

πρόωρη συνταξιοδότηση. Όσο πιο ικανοποιημένα είναι τα άτομα από το εργασιακό τους περιβάλλον αλλά και από το είδος της εργασίας τους τόσο δεν έχουν λόγους να αποχωρήσουν νωρίτερα. Σημαντικό για την παράταση της απασχόλησης είναι το αίσθημα ασφάλειας, καθώς η ανασφάλεια που δημιουργείται από την πιθανότητα απόλυσης ωθεί σε πρόωρες συνταξιοδοτήσεις. Ένα υποστηρικτικό περιβάλλον μπορεί να ενθαρρύνει την παράταση, μειώνοντας τις επαγγελματικές υποχρεώσεις σταδιακά ή επιτρέποντας ένα ευέλικτο ωράριο.

8.3 Τι μπορεί να γίνει

Για να αυξηθεί η προσφορά εργασίας από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας πρέπει να γίνουν ενέργειες από τους εργοδότες, από τους εργαζόμενους αλλά και από το κράτος.

Οι εργοδότες πρέπει να δημιουργούν ένα ασφαλές εργασιακό περιβάλλον για τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και όχι να τους ωθούν σε αποχώρηση. Επίσης μπορούν με τη δημιουργία νέων μορφών εργασίας να είναι υποστηρικτικοί επιτρέποντας τη σταδιακή αποχώρηση με ευέλικτα ωράρια. Έτσι ο εργαζόμενος παραμένει δικτυωμένος στο χώρο εργασίας δεν απομονώνεται και μπορεί να είναι πολύ πιο παραγωγικός.

Οι εργαζόμενοι πρέπει να αλλάξουν νοοτροπία καθώς η πρόωρη αποχώρηση από την εργασιακή ζωή είναι επιθυμητή από τους περισσότερους αλλά και προσδοκίες για τον μελλοντικό ελεύθερο χρόνο της συνταξιοδότησης.

Το κράτος πρέπει να κάνει και αυτό ενέργειες για να μειωθεί το ενδιαφέρον των ατόμων ηλικίας 50-65 για πρόωρη συνταξιοδότηση. Τα συνταξιοδοτικά συστήματα πρέπει να αλλάξουν στρατηγική απέναντι σε αυτή την ηλικιακή ομάδα αλλά και να γίνουν μεταρρυθμίσεις ώστε να μειωθούν οι δίοδοι που επιτρέπουν την ευκολία της πρόωρης συνταξιοδότησης. Τα συνταξιοδοτικά συστήματα της κάθε χώρας μπορούν να επηρεάσουν την απόφαση των ατόμων για πρόωρη συνταξιοδότηση δίνοντάς αντικίνητρα για παραμονή στην εργασία όπως τα υψηλά ποσοστά αναπλήρωσης, η υψηλή φορολογική επιβάρυνση του εισοδήματος από εργασία κ.α. ή κίνητρα για την επιμήκυνση του εργασιακού βίου όπως διαμόρφωση των συνταξιοδοτικών αποδοχών ανάλογα με τη διάρκεια εργασίας και γενικά επιβράβευση στα άτομα που εργάζονται περισσότερο.

Όπως αναφέραμε προηγουμένως τα επιδόματα αναπηρίας ή ανεργίας χρησιμοποιούνται ως προσυνταξιοδοτική περίοδος από κάποιους ασφαλισμένους. Για να αλλάξει αυτό το φαινόμενο οι ασφαλιστικοί φορείς μπορούν :

- Να μειώσουν το ύψος και τη διάρκεια των παροχών

- Να γίνονται συχνοί επανέλεγχοι όσον αφορά την μακροχρόνια ανεργία ή αναπηρία
- Οι λήπτες των επιδομάτων να έχουν την υποχρέωση να προσπαθούν να βρουν εργασία
- Να βοηθήσουν με τα κατάλληλα υποστηρικτικά δίκτυα τους μακροχρόνια ανέργους να διευρύνουν τις δυνατότητες απασχόλησης ενδεχομένως και σε διαφορετική επαγγελματική θέση από την ζητούμενη.

Επιπλέον ο συνδυασμός της εργασίας με μειωμένο ωράριο και της μερικής συνταξιοδότησης είναι μια στρατηγική με την οποία μπορούμε να επιμηκύνουμε τον εργασιακό βίο δημιουργώντας ευέλικτες συμβάσεις εργασίας. Επίσης η ενθάρρυνση της δια βίου μάθησης και η βελτίωση των υπηρεσιών αναζήτησης εργασίας ή μετακίνηση σε άλλη θέση θα βοηθήσει τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που είναι άνεργα να ενταχθούν ξανά στο εργατικό δυναμικό.

Αφού αναπτύξαμε τους παράγοντες που επηρεάζουν την απασχόληση των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας αλλά και την επιλογή της ηλικίας συνταξιοδότησης, στο επόμενο κεφάλαιο θα αναπτύξουμε τη θεωρία για το τι επηρεάζει την ευτυχία και την ευημερία των ατόμων. Έτσι στο τελευταίο μας κεφάλαιο θα μπορέσουμε να ενώσουμε αυτά τα δύο ηλικία συνταξιοδότησης και ευτυχία του ατόμου.

Κεφάλαιο 5

Οικονομικά της Συμπεριφοράς και της Ευτυχίας

Στον κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στα οικονομικά της συμπεριφοράς για να μπορέσουμε να καταλάβουμε τη διαδικασία λήψης αποφάσεων από τους ανθρώπους. Στη συνέχεια θα αναπτύξουμε τη θεωρία των οικονομικών της ευτυχίας όπου θα αναλύσουμε πως και από τι επηρεάζεται η ικανοποίηση από τη ζωή αλλά πως μπορούμε να μετρήσουμε την ευτυχία. Έτσι θα μπορέσουμε στο επόμενο κεφάλαιο να αναλύσουμε την επίδραση της ηλικίας που επέλεξε το άτομο να αποχωρήσει από την εργασία του στην ευημερία του.

A. Τα οικονομικά της Συμπεριφοράς

1. Κλασική οικονομική θεωρία - Οικονομικά της Συμπεριφοράς

Η κλασική οικονομική θεωρία είναι βασισμένη στον Homo Economicus, τον ορθολογικό οικονομικό άνθρωπο, ο οποίος παίρνει τέτοιες αποφάσεις ώστε να μεγιστοποιήσει την ικανοποίησή του με δεδομένους τους πόρους που έχει στη διάθεσή του. Δηλαδή τα κλασικά οικονομικά θεωρούν ότι τα άτομα προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν με ορθολογικό τρόπο μια συνάρτηση οφέλους σταθμίζοντας τα οφέλη έναντι των ζημιών. Ο homo economicus θεωρείται ότι έχει τα εξής χαρακτηριστικά :

- Έχει καλά ορισμένες και σταθερές προτιμήσεις
- Προσπαθεί να μεγιστοποιήσει την αναμενόμενη ωφέλεια
- Είναι ιδιοτελής και ενδιαφέρεται για το ατομικό του συμφέρον
- Ενδιαφέρεται για το τελικό αποτέλεσμα και όχι για τα ενδιάμεσα στάδια

(Mathew Rabin, A perspective on psychology and economics, 2002)

Στην πορεία όμως παρατηρήθηκε από κάποιους οικονομολόγους και ψυχολόγους ότι η ορθολογική αυτή συμπεριφορά δεν ακολουθείται πάντα. Έτσι ο Hebert Simon αμφισβητώντας τη μεθοδολογία αυτή εισήγαγε τον όρο Bounded Rationality (Περιορισμένη / Δεσμευμένη Ορθολογικότητα) όπου ο άνθρωπος δρα ορθολογικά με περιορισμένο όμως τρόπο. Αυτό συμβαίνει γιατί υπάρχουν εμπόδια σε μια ορθολογική διαδικασία λήψης αποφάσεων λόγω φυσικών περιορισμών του ανθρώπινου εγκεφάλου. Επίσης ο Amos Tversky και Daniel Kahneman αμφισβήτησαν την ορθολογική δράση των ανθρώπων λόγω κυρίως της περιπλοκότητας των διαδικασιών λήψης αποφάσεων στον πραγματικό κόσμο.

Σε αντίθεση λοιπόν με την κλασική οικονομική υπόθεση του Homo Economicus τα οικονομικά της συμπεριφοράς έχουν ως στόχο την διεξαγωγή ρεαλιστικών κανόνων για τη συμπεριφορά των ατόμων χρησιμοποιώντας μεθόδους της ψυχολογίας. Αυτό που ερευνούν είναι από πού προκύπτει η συμπεριφορά των ατόμων όταν λαμβάνουν οικονομικές αποφάσεις σε συνθήκες αβεβαιότητας και προσπαθούν να τις προβλέψουν δημιουργώντας μοντέλα συμπεριφοράς τα οποία περιλαμβάνουν τους γνωσιακούς περιορισμούς του ανθρώπινου εγκεφάλου.

Οι άνθρωποι δεν δρουν, όπως αναφέραμε προηγουμένως, πάντα ορθολογικά, κάποιοι λόγοι για την ανορθολογική συμπεριφορά είναι :

- Υπεραιοδοξία : Έχουν την τάση να ωραιοποιούν τις καταστάσεις υπερεκτιμώντας τις πιθανότητες επιτυχίας και τη δυνατότητα επηρεασμού του μέλλοντος.
- Λαμβάνουν γρήγορα αποφάσεις βασιζόμενοι στην πρώτη εντύπωση που τους δημιουργείται
- Είναι πολλές φορές ξεροκέφαλοι και προσκολλώνται στην αρχική τους απόφαση
- Έχουν προκαταλήψεις και δίνουν υπερβολική έμφαση στην προσωπική τους εμπειρία ή σε εμπειρίες γνωστών τους. Θεωρούν δηλαδή πως η δική τους κατάσταση θα ακολουθήσει την ίδια εξέλιξη με αυτή του γνωστού τους αν κάνουν και αυτοί τις ίδιες ενέργειες (Νόμος των μικρών αριθμών, όπου ένα μικρό δείγμα μοιάζει με το σύνολο του πληθυσμού από όπου προέρχεται)
- Ενδιαφέρονται περισσότερο για τον περιορισμό των ζημιών από ότι για την αύξηση των κερδών
- Έχουν λανθασμένες προτεραιότητες στην κατανομή του χρόνου ανάμεσα στις σημαντικές και ασήμαντες αποφάσεις
- Έχουν αντιπαραγωγικές τύψεις όταν βιώνουν συνέπειες κάποιων ενεργειών

(Τήνιος, Σημειώσεις 2012,σελ 7)

Τέλος πρέπει να αναφέρουμε ότι οι άνθρωποι δεν φέρονται ορθολογικά αλλά έχουν ασυνεπή συμπεριφορά ως προς το κοινωνικό σύνολο επίσης λόγω :

- Της αδυναμίας τους να προβλέψουν τα μελλοντικά τους συναισθήματα
- Της συμπεριφοράς η οποία στηρίζεται σε μη καλή πληροφόρηση απέναντι στον κίνδυνο
- Την αδυναμία πραγματοποίησης συλλογισμών με αριθμούς.

2. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων

Κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα της καθημερινής ζωής περιλαμβάνει τη λήψη αποφάσεων οι οποίες επηρεάζουν την πορεία μας όπως η αγορά ενός αντικειμένου ή η απόφασή μας για συνταξιοδότηση, θυσιάζοντας χρήματα ή ελεύθερο χρόνο. Οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν τα άτομα γενικά είναι :

- Η σχέση κέρδους και απώλειας

Οι άνθρωποι αποστρέφονται την απώλεια πολύ περισσότερο από ότι εκτιμούν ένα ισόποσο κέρδος. Σύμφωνα με έρευνες οι άνθρωποι γίνονται δύο φορές πιο δυστυχημένοι όταν χάνουν κάτι σε σχέση με το πόσο ευτυχημένοι θα γίνονταν αν κέρδιζαν κάτι ισόποσης αξίας. Για παράδειγμα η κατάσχεση ενός σπιτιού από την τράπεζα πλήττει την ευτυχία πολύ περισσότερο από ότι η απόκτηση αυτού του σπιτιού. Έτσι μπορούν να θυσιάσουν μια ενδεχόμενη βελτίωση της θέσης τους μόνο και μόνο γιατί φοβούνται μια πιθανή χειροτέρευση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα αρκετές φορές να παραμένουν σε μια κατάσταση αδράνειας ώστε να διατηρήσουν αυτά που θεωρούν δεδομένα και να μην πραγματοποιούν συναλλαγές τις οποίες υπό διαφορετικές συνθήκες θα έκαναν.

- Η τάση για παραμονή στην ισχύουσα κατάσταση

Οι αλλαγές δεν είναι κάτι που οι άνθρωποι επιθυμούν να συμβαίνουν συχνά και αυτό συμβαίνει γιατί οι καταστάσεις στις οποίες παραμένουν για κάποιο διάστημα γεννούν συνήθειες. Η συνήθεια είναι κάτι που επηρεάζει τη συμπεριφορά απέναντι σε πολλές αποφάσεις αποτελώντας ισχυρό κίνητρο για λιγότερες αλλαγές στην ζωή όλων. Η συνήθεια μπορεί να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα ακόμα και όταν είναι συμφέρουσα η αλλαγή όπως για παράδειγμα το κόψιμο του καπνίσματος ή η αλλαγή κατοικίας.

B. Τα Οικονομικά της ευτυχίας

1. Η έννοια της ευτυχίας

Η έννοια της ευτυχίας είναι απλή αλλά συγχρόνως δύσκολη. Αποτελεί αντικείμενο έρευνας διάφορων επιστημονικών κλάδων καθώς είναι πολυδιάστατη εφόσον επηρεάζει τα άτομα αλλά και το σύνολο της κοινωνίας. Στο πεδίο της ψυχολογίας ορίζεται ως η ψυχική ικανοποίηση που αισθάνεται ο άνθρωπος η οποία προέρχεται από την εκπλήρωση των επιθυμιών του και την επιτυχία των στόχων του.

Στην ουσία της η λέξη ευτυχία είναι σύνθετη και προέρχεται από την πρόθεση - ευ και την λέξη τύχη δηλαδή καλή τύχη. Απλοποιώντας λοιπόν την έννοια της ευτυχίας μπορούμε να πούμε ότι είναι η ικανοποίηση που αντλεί ένα άτομο από τη ζωή του η οποία πηγάζει από την πραγματοποίηση των προσδοκιών του αλλά και η απόλαυση της ίδιας της ζωής.

Η ασαφής έννοια της ευτυχίας μπορεί μέσα από τα οικονομικά της ευτυχίας και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν να μετρηθεί και να αποτελέσει έναν σημαντικό δείκτη αποτίμησης της κοινωνικής πολιτικής που ασκείται.

2. Τα οικονομικά της ευτυχίας

Τα οικονομικά της ευτυχίας αποτελούν κλάδο της οικονομικής επιστήμης και συγγενές αντικείμενο με τα οικονομικά της συμπεριφοράς. Μέσα από τη διερεύνηση νέων πεδίων και την ενδελεχή μελέτη νέων συσχετισμών, η νέα αυτή προσέγγιση κατάφερε να είναι εξίσου σημαντική για την προώθηση της ευημερίας ενός κράτους τόσο με άλλα σημαντικά τμήματα της οικονομικής επιστήμης όσο και με σημαντικές κοινωνικές επιστήμες με τις οποίες εξετάζουν το ίδιο αντικείμενο από διαφορετική οπτική γωνία.

Τα οικονομικά της ευτυχίας ουσιαστικά προήλθαν από τα οικονομικά της συμπεριφοράς αλλά ταυτόχρονα εκφράζουν έναν από τους πρωτογενείς στόχους της οικονομικής επιστήμης που είναι η μελέτη της ευτυχίας ως σκοπός της οικονομικής δραστηριότητας και ταυτόχρονα ως κάτι μετρήσιμο και συγκρίσιμο μεταξύ διαφορετικών ατόμων. Υπό αυτό το πρίσμα τα οικονομικά της ευτυχίας συνεργάζονται με την κοινωνική ψυχολογία, τη μεθοδολογία της οποίας προσπαθούν

να αξιοποιήσουν και με τις πολιτικές επιστήμες με τις οποίες ανταλλάσσουν απόψεις, προβληματισμούς και συμπεράσματα. (Layard, 2011)

Στη συνέχεια θα αναλύσουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν και διαμορφώνουν την ευτυχία ώστε να μπορέσουμε να αναπτύξουμε καλύτερα την υπόθεσή μας στο επόμενο κεφάλαιο.

3. Γεννιόμαστε ή γινόμαστε ευτυχισμένοι ?

Η ευτυχία μας εξαρτάται από τα γονίδια που μας κληρονομούνται ή από την ανατροφή μας και το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζούμε? Δεν θα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα γονίδια ελέγχουν απόλυτα την ευτυχία που θα αισθανθεί ένας άνθρωπος στη ζωή του, καθώς θα σήμαινε ότι με την γέννηση του θα ήταν προδιαγεγραμμένη η ευτυχία ή η δυστυχία του. Τα γονίδια όμως επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιδρούμε στις εμπειρίες μας παρέχοντας ή μη παρέχοντας κάποια προδιάθεση ως προς μια συμπεριφορά. Επίσης το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει ένας άνθρωπος μπορεί να επηρεάσει τη στάση του απέναντι στις καταστάσεις που θα βιώσει αλλά δεν μπορεί να καθορίσει το επίπεδο της ευτυχίας του.

Αθροιστικά όμως οι δύο αυτοί παράγοντες μπορούν να δώσουν ώθηση προς την ευτυχία ή τη δυστυχία. Ένας άνθρωπος για παράδειγμα που έχει μεγαλώσει σε ένα υγιές και ισορροπημένο περιβάλλον από γονείς που του έχουν κληροδοτήσει «καλά» γονίδια έχει περισσότερες πιθανότητες να αποκτήσει καλές εμπειρίες και να είναι πιο ικανοποιημένος στη ζωή του από έναν άνθρωπο που μεγάλωσε μέσα σε ένα εγκληματικό περιβάλλον από γονείς εγκληματίες. Ωστόσο δεν μπορούμε να υπολογίσουμε πόσο επηρεάζουν την ευτυχία τα γονίδια και πόσο οι εμπειρίες. Απαντώντας στο ερώτημά μας γεννιόμαστε με μια προδιάθεση και γινόμαστε ευτυχισμένοι λόγω της τύχης μας και των επιλογών μας.

4. Παράγοντες που επηρεάζουν την ευτυχία

Οι Παράγοντες που επηρεάζουν την ευτυχία των ανθρώπων είναι οι εξής:

- Οι οικογενειακές σχέσεις

Οι οικογενειακές σχέσεις είναι ο σημαντικότερος παράγοντας ο οποίος επηρεάζει το πόσο ευτυχισμένο νιώθει ένα άτομο. Μια ποιοτική και σταθερή σχέση όπως ένας καλός γάμος προσφέρει στους ανθρώπους αγάπη και καλύπτει την ανάγκη να θεωρούνται απαραίτητοι από άλλα άτομα. Ωστόσο η αλλαγή της οικογενειακής

κατάστασης, όπως ένα διαζύγιο ή ένας θάνατος, επιφέρει πολύ μεγάλο πλήγμα στην ευτυχία.

➤ Η οικονομική κατάσταση

Η οικονομική μας κατάσταση είναι ο δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας καθώς με τα χρήματα μπορούμε να καλύψουμε σημαντικές ανάγκες για την επιβίωση αλλά και για την καλοπέραση. Η εξασφάλιση μιας καλής οικονομικής κατάστασης επιτρέπει στα άτομα να καλύψουν την ανάγκη τους για τροφή, στέγαση, ένδυση, διασκέδαση κ.α. συστατικά απαραίτητα για να έχουμε ια ευτυχισμένη ζωή.

➤ Η εργασία

Από την εργασία δεν είναι τα χρήματα το μόνο όφελος που αποκομίζει ο άνθρωπος αλλά και η κάλυψη της ανάγκης να ανήκει κάπου και να συνεισφέρει στην κοινωνία. Η σημαντικότερη επίπτωση της απώλειάς της είναι στην ευτυχία άμεσα και όχι τόσο στην οικονομική κατάσταση. Αυτό συμβαίνει γιατί μειώνει τον αυτοσεβασμό του ατόμου και καταστρέφει τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται στον εργασιακό χώρο.

➤ Η κοινωνία και οι φίλοι

Η φιλία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή του ατόμου καθώς ο άνθρωπος είναι ένα κοινωνικό όν που του αρέσει να τον εμπιστεύονται και να εμπιστεύεται. Η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων εξαρτάται από το άτομο αλλά κι από την κοινωνία στην οποία ζει. Μια ποιοτική κοινωνία επιτρέπει και ωθεί τους ανθρώπους να εμπιστεύονται τους γύρω τους και να νιώθουν ασφαλείς.

➤ Η υγεία

Οι άνθρωποι θέλουν να έχουν καλή υγεία για να νιώθουν ασφάλεια ως προς το ότι θα έχουν ποιότητα ζωής ώστε να μπορούν να απολαμβάνουν τη ζωή τους. Ένα καλό σύστημα περίθαλψης είναι σημαντικό για ευτυχισμένους πολίτες.

➤ Η προσωπική ελευθερία

Η προσωπική πολιτική και η οικονομική ελευθερία είναι οι κύριες διαστάσεις της ελευθερίας. Όταν τα άτομα ζουν σε ένα δημοκρατικό κράτος και νιώθουν ελεύθερα να εκφράζουν τη γνώμη τους, δεν ζουν σε βίαιο περιβάλλον και η διακυβέρνησή τους είναι ποιοτική τότε αισθάνονται ευτυχισμένα. Αντίθετα σε περιόδους πολέμου ο άνθρωπος ζει τη μεγαλύτερη εξαθλίωση.

➤ Οι προσωπικές αξίες

Η ευτυχία μας εξαρτάται από τις προσωπικές μας αξίες δηλαδή από τη φιλοσοφία μας για την ζωή και τον τρόπο που αλληλεπιδρούμε με τους άλλους. Για να είναι κάποιος ευτυχισμένος πρέπει να εκπαιδεύσει τον εαυτό του ώστε να εκτιμά αυτά

που έχει, να μην συγκρίνει τον εαυτό του συνεχώς με τους άλλους και να μπορεί να καλλιεργεί τις διαθέσεις του.

Τέλος δεν θα μπορούσαμε να είμαστε ευτυχισμένοι μόνο και μόνο επειδή καλύψαμε όλα τα παραπάνω, χωρίς να θέτουμε νέους στόχους. Οι άνθρωποι βάζουν στόχους οι οποίοι τους παρακινούν να εξελιχθούν ώστε να τους κατακτήσουν. Οι στόχοι όμως δεν πρέπει να είναι πολύ χαμηλοί ώστε να νιώθουμε πλήξη αλλά ούτε πολύ υψηλοί ώστε να μας πιάνει απογοήτευση.

(Layard,2011,σελ 105-117)

5. Ευτυχία σε σχέση με την ηλικία και το φύλο

Η σχέση της ευτυχίας και της ηλικίας των ατόμων έχει την μορφή U, δηλαδή στις νέες ηλικίες καθώς και στις μεγαλύτερες το επίπεδο της ευτυχίας και της ικανοποίησης από τη ζωή είναι υψηλό, ενώ στο μέσο της ζωής είναι αρκετά χαμηλότερο. Αυτό πιθανότατα συμβαίνει λόγω του ότι στις παραγωγικές ηλικίες τα άτομα έρχονται αντιμέτωπα με πολλές ευθύνες και άγχος, ενώ μεγαλώνοντας ο τρόπος σκέψης αλλάζει το άτομο ωριμάζει και αλλάζει τον τρόπο με τον οποίο προσδιορίζει την ευτυχία.

Όσον αφορά τη διαφορά της ευτυχίας ανάμεσα στα δύο φύλα αναφορικά με την ηλικία παρατηρούμε ότι παρόλο που η μέση ευτυχία στο σύνολο της ζωής και των δύο κυμαίνεται σε παρόμοια επίπεδα υπάρχουν διαφορές στις επιμέρους ηλικίες. Άντρες και γυναίκες ξεκινούν από διαφορετικό σημείο ευτυχίας και ακολουθούν διαφορετικές κατευθύνσεις. Οι γυναίκες φαίνονται ευτυχέστερες από τους άντρες στα πρώτα χρόνια της ζωής και σταδιακά η ικανοποίησή τους από τη ζωή μειώνεται. Αντίθετα οι άντρες ενώ στην αρχή παρουσιάζουν χαμηλότερο επίπεδο ευτυχίας στην πορεία αυξάνεται ξεπερνώντας το επίπεδο των γυναικών.

6. Ευτυχία και Εργασία

Η εργασία καταλαμβάνει πολύ σημαντικό και μεγάλο κομμάτι της ζωής μας και είναι ένας καθοριστικός παράγοντας της ευτυχίας μας. Η ικανοποίηση που λαμβάνουν οι άνθρωποι από τη ζωή επηρεάζεται από όλα τα χαρακτηριστικά της δουλειάς, όπως το είδος της εργασίας, τις ώρες που εργάζονται, το σταθερό εργασιακό περιβάλλον, την επαγγελματική εξέλιξη, τη συμπεριφορά των συναδέλφων και των ανωτέρων κ.α..

Ο χρόνος που περνάνε τα άτομα στην δουλειά τους κάθε μέρα είναι το ένα τρίτο από το 24ωρο τους για αυτό και είναι σημαντικό το είδος της εργασίας καθώς και η

αίσθηση ότι η εργασία σου σε γεμίζει. Παρατηρείται αύξηση της ευτυχίας όσο αυξάνεται το επίπεδο της εκπαίδευσης καθώς τα άτομα μπορούν να εξασφαλίσουν μια καλύτερη θέση εργασίας και μια καλύτερη ποιότητα ζωής σε αντίθεση με τα άτομα που δεν διαθέτουν δεξιότητες και είναι χαμηλά αμειβόμενα.

Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό που επηρεάζει σημαντικά την ευτυχία είναι οι ώρες που εργάζονται τα άτομα σε σχέση με τον χρόνο που θέλουν να εργάζονται. Εδώ αναλύοντας από τη σκοπιά των δύο φύλων οι προτιμήσεις διαφέρουν. Οι άνδρες επηρεάζονται κυρίως από την απώλεια της εργασίας τους και δεν ενδιαφέρονται για τη διάρκεια της εργάσιμης ημέρας τους. Σε αντίθεση οι γυναίκες επηρεάζονται κυρίως από το πόσες ώρες εργάζονται προτιμώντας θέσεις μερικής απασχόλησης παρόλο που η αμοιβή είναι χαμηλότερη και η επαγγελματική ανέλιξη ελάχιστη. Συμπερασματικά οι γυναίκες επηρεάζονται θετικά από τις μειωμένες ώρες εργασίας λαμβάνοντας ικανοποίηση από τον περισσότερο ελεύθερο χρόνο αλλά όχι από την αφιέρωση περισσότερου χρόνου στην ενασχόληση τους με τις δουλειές του σπιτιού.

Αντίθετα η απώλεια της εργασίας μειώνει τόσο την ευτυχία ώστε να θεωρείται πηγή δυστυχίας. Τα άτομα που επιθυμούν να εργαστούν αλλά έρχονται αντιμέτωπα με την ανεργία πλήττονται και από έλλειψη εισοδήματος αλλά και από μείωση του αυτοσεβασμού τους. Η απώλεια του εισοδήματος επηρεάζει σχεδόν όλες τις πτυχές της ζωής των ατόμων, το σπίτι στο οποίο κάποιος κατοικεί, τη διατροφή, την ένδυση, την υγεία του, την κοινωνική του ζωή αλλά και την διασκέδασή του. Σε αυτά έρχεται να προστεθεί και η αίσθηση ότι χάνοντας την δουλειά του ένα άτομο υποβαθμίζεται και παύει να είναι απαραίτητο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του αυτοσεβασμού του αλλά και την αύξηση της κατάθλιψης όσο μεγαλώνει το διάστημα που παραμένει χωρίς εργασία.

7. Ευτυχία και εισόδημα

Το εισόδημα είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει την ευτυχία. Η επίδραση του εισοδήματος στην ικανοποίηση από τη ζωή είναι θετική μεν αλλά φθίνουσα θετική. Δηλαδή, καθώς αυξάνεται το επίπεδο του εισοδήματος αυξάνεται και η ικανοποίηση που αισθάνεται ο άνθρωπος όμως όσο η αύξηση του εισοδήματος συνεχίζεται δεν παρατηρείται ανάλογη αύξηση της ευτυχίας αλλά όλο και λιγότερη.

Αυτό που έχει μεγαλύτερη επίδραση στην ευτυχία από το απόλυτο εισόδημα δηλαδή, από τα χρήματα που καθαρά κερδίζουμε ως απόλυτο νούμερο είναι το σχετικό εισόδημα. Το σχετικό εισόδημα είναι το εισόδημα το οποίο συγκρίνεται με κάποιο πρότυπο. Είναι αυτό που προκύπτει μέσα από :

- τις κοινωνικές συγκρίσεις

➤ τις συνήθειές μας,

Δηλαδή το εισόδημα μας σε σχέση με το εισόδημα άλλων ανθρώπων καθώς και το εισόδημα το οποίο έχουμε συνηθίσει να λαμβάνουμε. Για παράδειγμα ένας εύπορος άνθρωπος ο οποίος έχει συνηθίσει να έχει υψηλό εισόδημα μια μείωσή του θα επιφέρει μείωση και στην ευτυχία του αλλά αν συγχρόνως μειωθεί ανάλογα ή περισσότερο το εισόδημα της ομάδας αναφοράς του τότε η ευτυχία του δεν θα μεταβληθεί. Δηλαδή το κάθε άτομο δημιουργεί στο μυαλό του ένα όριο εισοδήματος με το οποίο θα είναι ευχαριστημένο και με βάση αυτό κρίνει την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το εισόδημά του. Το εισόδημα αυτό εξαρτάται όπως αναφέραμε από το τι παίρνουν οι άλλοι και από το τι έχουμε συνηθίσει και μεταβάλλεται ανάλογα με τις προσδοκίες μας.

Αναλύοντας τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι τοποθετούν το όριο εισοδήματος με βάση τις κοινωνικές συγκρίσεις παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι θέλουν το εισόδημά τους και ο τρόπος ζωής τους να είναι τα ίδια ή και καλύτερα από το κοινωνικό τους περιβάλλον. Για αυτό και οι περισσότεροι θα ήταν διατεθειμένοι να δεχθούν μια μείωση στο εισόδημα και στο βιοτικό τους επίπεδο αν έτσι βρίσκονταν σε καλύτερη θέση συγκριτικά με τους υπόλοιπους ή γινόταν ισόποση ή μεγαλύτερη μείωση στον περίγυρό τους. Βεβαίως τα άτομα συγκρίνονται με αυτούς που το εισόδημά τους είναι εφικτό να το κερδίσουν και οι ίδιοι, και όχι με αυτούς που έχουν πολύ μεγάλη οικονομική απόσταση.

Επιπροσθέτως οι εισοδηματικές ανισότητες χρησιμοποιούνται από τα άτομα και ως μέτρο αξιολόγησης των άλλων ανθρώπων αλλά και του ίδιου του εαυτού τους κάποιες φορές. Αποτελεί έναν δείκτη κύρους με τον οποίο συγκρίνονται τα άτομα μεταξύ τους. Έτσι μια αρκετά μεγαλύτερη αύξηση του μισθού κάποιου συναδέλφου μας σε σχέση με τη δική μας αύξηση θα μειώσει την ευτυχία μας παρόλο που και οι δύο πήραν αύξηση.

Επίσης το εισόδημα που έχουμε συνηθίσει να έχουμε διαμορφώνει το όριο εισοδήματος για το απαιτούμενο εισόδημα. Οι άνθρωποι από τη φύση τους είναι όντα που προσαρμόζονται στις καταστάσεις. Αυτό συμβαίνει και με το εισόδημα δηλαδή, υπάρχει προσαρμογή στα περισσότερα χρήματα αλλά και ένας εθισμός στις περισσότερες ανέσεις. Όταν ένα άτομο έχει συνηθίσει για παράδειγμα ο μισθός του να είναι 1500€ έχει δημιουργήσει αντίστοιχα να είναι και οι ανάγκες του, όταν ο μισθός του αυξηθεί στα 2000€ παρόλο που αρχικά θα αυξηθεί η ευτυχία του, γρήγορα θα επανέλθει στο προηγούμενο επίπεδο καθώς θα προσαρμόσει τις απαιτήσεις αλλά και τις προσδοκίες του σε κάτι υψηλότερο.

Βεβαίως όταν κάποιος έχει συνηθίσει μια οικονομικά άνετη ζωή με πολύ υψηλές αμοιβές μια αύξηση στις απολαβές του δεν θα επιφέρει καμία αλλαγή στην ευτυχία του ούτε βραχυπρόθεσμα. Αντιθέτως κάποιος με χαμηλό εισόδημα ακόμη και με μια

μικρή αύξηση εισοδήματος θα έχει αντίστοιχα αύξηση ευτυχίας. Συμπερασματικά όσο πλουσιότερος είναι κάποιος η ικανοποίηση που λαμβάνει από την αύξηση του εισοδήματος είναι μικρότερη.

Τελειώνοντας πρέπει να αναφέρουμε ότι η οικονομική ανάπτυξη ενός κράτους και η αύξηση του ΑΕΠ δεν μπορεί να επηρεάσει άμεσα την ευτυχία λόγω αύξησης του εισοδήματος. Αυτό συμβαίνει γιατί καθώς αυξάνεται το εισόδημα του κάθε ατόμου αυξάνεται και το συνολικό εισόδημα στην κοινωνία και άρα το πρότυπο με βάση το οποίο συγκρινόμαστε μετατοπίζεται προς τα πάνω αφήνοντας την ευτυχία στο ίδιο επίπεδο. Συμπερασματικά οι άνθρωποι γίνονται ευτυχέστεροι όταν γίνονται πιο πλούσιοι από άλλους όχι όταν όμως γίνεται πλουσιότερη ολόκληρη η κοινωνία.

8. Το παράδοξο της ευτυχίας

Το παράδοξο με το οποίο έρχονται αντιμέτωπες οι ανεπτυγμένες κοινωνίες σήμερα είναι ότι παρόλο που αναπτύσσονται οικονομικά και γίνονται όλο και πλουσιότερες οι άνθρωποι που τις αποτελούν δεν γίνονται ευτυχέστεροι. Ο κάθε άνθρωπος προσπαθεί να κερδίσει περισσότερο εισόδημα και σε σχέση με προηγούμενους αιώνες ζει με περισσότερες ανέσεις πάραυτα δεν έχει αυξήσει το επίπεδο της ευτυχίας.

Ο Jeremy Bentham ένας από τους μεγαλύτερους στοχαστές της Διαφώτισης είπε πως η καλύτερη κοινωνία είναι εκείνη της οποίας οι πολίτες είναι οι ευτυχέστεροι. Επομένως, η άριστη δημόσια πολιτική είναι εκείνη που παράγει τη μεγαλύτερη ευτυχία. Και όσον αφορά την ιδιωτική συμπεριφορά, η σωστή ηθική πράξη είναι εκείνη που παράγει την περισσότερη ευτυχία για τα άτομα που επηρεάζει. Αυτή είναι η αρχή της Μέγιστης Ευτυχίας. Στην ουσία είναι αρχή της ισοτιμίας επειδή η ευτυχία όλων πρέπει να αξίζει το ίδιο και είναι ουσιαστικά ανθρωπιστική επειδή λέει ότι εκείνο που έχει σημασία τελικά είναι το τι νιώθουν οι άνθρωποι. (Layard, 2011, σελ. 45)

Η ευτυχία είναι το να νιώθει ο άνθρωπος καλά και ικανοποιημένος από τη ζωή του, επηρεάζεται από την ψυχολογία του αλλά και το κοινωνικό περιβάλλον και όχι μόνο από το εισόδημά του. Οι μη μετρήσιμες πηγές ευτυχίας ενδεικτικά είναι:

- Το επίπεδο κύρους που αισθάνεται ο κάθε άνθρωπος.

Είναι φυσική για τους ανθρώπους η επιθυμία τους για αύξηση του κύρους καθώς αυξάνεται και το αίσθημα ότι εμπνέουν τον σεβασμό στους υπολοίπους. Αυτό όμως δημιουργεί προβλήματα αν γίνει αυτοσκοπός διότι το συνολικό κύρος είναι δεδομένο. Για να αυξηθεί το κύρος του ενός πρέπει να μειωθεί το κύρος του άλλου.

- Το αίσθημα της ασφάλειας

Η ασφάλεια που αισθάνονται οι κάτοικοι μιας χώρας από την προστασία ενός δίκαιου κράτους, η ασφάλεια στην εργασία αλλά και η ασφάλεια που μας προσφέρουν οι καλά δομημένες σχέσεις με άλλους ανθρώπους όπως η οικογένεια ή οι φίλοι είναι σημαντικά για την ευτυχία.

➤ Η εμπιστοσύνη και η σταθερότητα.

Οι άνθρωποι είναι κοινωνικά όντα και έχουν ανάγκη να εμπιστεύονται άλλους ανθρώπους αλλά και να τους εμπιστεύονται. Επίσης η σταθερότητα είναι σημαντική για την ευτυχία καθώς οι συχνές και πολλές αλλαγές δημιουργούν ανασφάλεια μειώνουν την εμπιστοσύνη.

9. Η μέτρηση της ευτυχίας

Η μέτρηση της ευτυχίας δεν είναι τόσο εύκολη καθώς δεν υπάρχει μια μονάδα μέτρησης που να επιτρέπει την σύγκριση και την διαβάθμισή της. Τα χρήματα, το ΑΕΠ, η ηλικία, το βάρος μπορούν και να μετρηθούν και να συγκριθούν εύκολα, η ευτυχία όμως; Η απάντηση είναι θετική, η ευτυχία μπορεί να μετρηθεί.

Ένας τρόπος για να μετρήσουμε την ευτυχία είναι μέσω ερωτήσεων αυτό-προσδιορισμού. Δηλαδή κάνοντας ερωτήσεις στα άτομα για το πώς αποτιμούν την ικανοποίηση που λαμβάνουν από την ζωή τους, πόσο ικανοποιημένοι είναι από τη δημόσια πολιτική και άλλα θέματα. Όμως η μέθοδος αυτή δεν θεωρείται εντελώς αξιόπιστη καθώς ο κάθε άνθρωπος δεν μπορεί πάντα να είναι αντικειμενικός κριτής του εαυτού του.

Βεβαίως το αίσθημα της ευτυχίας και της ικανοποίησης μπορεί να μετρηθεί σύμφωνα με την ιατρική επιστήμη με ένα μηχάνημα μαγνητικής τομογραφίας ή με ένα ηλεκτροεγκεφαλογράφημα. Οι γιατροί που ασχολούνται με τη μέτρηση των όσων συμβαίνουν στον ανθρώπινο εγκέφαλο παρατήρησαν ότι ακριβώς πίσω από το μέτωπο βρίσκεται το τμήμα του εγκεφάλου το οποίο είναι υπεύθυνο για την πρόσληψη ερεθισμάτων και την αποκωδικοποίησή τους σε θετικά και αρνητικά. Το αριστερό ημισφαίριο παρουσιάζει μεγαλύτερη δραστηριότητα όταν το άτομο έχει θετικά συναισθήματα και είναι χαρούμενο ενώ το δεξί ημισφαίριο εμφανίζει μεγαλύτερη δραστηριότητα όταν αισθάνεται άσχημα.

Συνεπώς η διαφορά στη δραστηριότητα ανάμεσα στο αριστερό και δεξί πρόσθιο μέρος του εγκεφάλου μπορεί να μας απαντήσει αντικειμενικά, αν ένας άνθρωπος είναι πραγματικά ευτυχισμένος ή όχι.

10. Η ευτυχία στην κοινωνία

Γενικά ο κάθε άνθρωπος θέλει να ζει μια ευτυχισμένη ζωή. Έτσι ο καθένας μόνος του προσπαθεί για την ατομική του ευτυχία. Κάτι τέτοιο όμως δημιουργεί ένα μεγάλο φαύλο κύκλο μιας και όλοι στην κοινωνία προσπαθούν για το ίδιο. Αυτό συμβαίνει γιατί οι πόροι που υπάρχουν ,που όλοι τους θέλουμε ώστε να αυξήσουμε την ευτυχία μας, είναι δεδομένοι. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όταν ο ένας καταφέρνει να ανέβει σε υψηλότερο επίπεδο ευτυχίας κάποιος άλλος να κατεβαίνει σε χαμηλότερο. Έτσι η συνολική ευτυχία παραμένει αμετάβλητη και δεν καταφέραμε ούτε να βελτιώσουμε την ατομική μας ευτυχία ούτε να αυξήσουμε την ευημερία της κοινωνίας μας.

Ένας τρόπος για να μπορέσουμε να ξεφύγουμε από αυτό το παίγνιο μηδενικού αθροίσματος είναι να συνεργαστούμε και να επιδιώξουμε το κοινό καλό και όχι το ατομικό μας καλό. Έτσι θα μπορέσουμε να δημιουργήσουμε μια ευτυχισμένη κοινωνία η οποία θα ενισχύει την ευτυχία του κάθε μέλους της καθώς το άθροισμα δεν θα είναι πλέον μηδενικό. Αυτό συμβαίνει γιατί αφού όλοι συνεργάζονται με κοινό στόχο μια κοινωνία που ευημερεί δεν υπάρχει κερδισμένος και χαμένος. Βασική παράμετρος στη συνεργασία είναι να εμπιστεύεται ο ένας τον άλλον.

Ωστόσο επειδή οι σημερινές κοινωνίες είναι πολυπληθείς και δεν εμπιστεύονται όλοι όλους υπάρχουν άλλοι μηχανισμοί που μπορούν να επιτρέψουν την ισορροπία της συνεργασίας, της αλληλοβοήθειας και της ηθικής συμπεριφοράς. Οι μηχανισμοί που προωθούν αυτές τις συμπεριφορές είναι:

➤ Η τιμωρία

Ο φόβος της τιμωρίας αλλά και χαρακτηρισμός της συμπεριφοράς ως εγκληματική είναι ανασταλτικοί παράγοντες για κακόβουλες ενέργειες απέναντι στους συνανθρώπους μας.

➤ Η φήμη

Η φήμη που έχουμε δημιουργήσει είναι η εικόνα μας στους άλλους ανθρώπους. Επομένως μας ενδιαφέρει να έχουμε καλή εικόνα και μας συμφέρει η φήμη του συνεργάσιμου και αξιόπιστου ατόμου στο πλαίσιο μιας ομάδας καθώς ελπίζουμε στη μελλοντική μας ανταμοιβή. Επίσης η καλή φήμη είναι απαραίτητη για να μας σέβονται κάτι το οποίο είναι απαραίτητο για να αισθανόμαστε ευτυχισμένοι.

➤ Η επιδοκιμασία

Η επιδοκιμασία είναι κάτι που όλοι επιζητούμε από τους άλλους ανθρώπους και μας ωθεί σε καλές πράξεις. Αυτό συμβαίνει γιατί είμαστε κοινωνικά όντα και θέλουμε να βρισκόμαστε σε αρμονία με το κοινωνικό μας περιβάλλον.

➤ Το αίσθημα της δικαιοσύνης

Το αίσθημα της δικαιοσύνης μας ωθεί να συμπεριφερθούμε στους ανθρώπους όπως θα θέλαμε να συμπεριφερθούν και αυτοί σε εμάς.

➤ Η δέσμευση

Το αίσθημα της δέσμευσης είναι σημαντικό για την αξιοπιστία μας. Η ηθική που έχουμε μας ωθεί να τηρούμε τις υποσχέσεις μας και να μην ακολουθούμε το άμεσο ατομικό μας συμφέρον αλλά το κοινό καλό.

(Layard, 2011, σελ. 141-147)

11. Η ευτυχία σε επίπεδο χώρας

Όπως αναφέραμε προηγουμένως οι ευκατάστατοι άνθρωποι είναι συνήθως πιο ικανοποιημένοι από τη ζωή τους σε σχέση με τους οικονομικά αδύναμους. Παρομοίως και οι πλουσιότερες χώρες έχουν υψηλότερα επίπεδα ευτυχίας από τις φτωχότερες σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Όμως η παρατήρηση της εξέλιξης των δεικτών της ευτυχίας μιας χώρας διαχρονικά δεν μας δείχνει παρόμοια αποτελέσματα.

Σε μια πρωτοποριακή έρευνα, ο Easterlin (1974) παρατήρησε ότι, αν και το κατά κεφαλήν εισόδημα αυξανόταν συστηματικά μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η αυτοαναφερόμενη «μέση ευτυχία» (ή ο βαθμός ικανοποίησης από τη ζωή του μέσου ανθρώπου) παρέμενε λίγο-πολύ στάσιμη. Αυτό έχει ονομαστεί «Παράδοξο του Easterlin» και ουσιαστικά σημαίνει ότι οι άνθρωποι δεν γίνονται περισσότερο ευτυχισμένοι όσο γίνονται πλουσιότεροι. (Layard, σελ 27, 2011)

Αυτό μπορεί να οφείλεται όπως αναφέραμε και προηγουμένως στο ότι η ευτυχία εξαρτάται από πολλούς παράγοντες καθώς και στο ότι ο άνθρωπος επηρεάζεται από το σχετικό εισόδημα πολύ περισσότερο από ότι από το απόλυτο εισόδημα. Επίσης μαζί με την αύξηση του εισοδήματος στις περισσότερες χώρες πιθανώς δημιουργήθηκαν προβλήματα όπως αύξηση της εγκληματικότητας, αποξένωση των ανθρώπων κ.α. τα οποία αντιστάθμισαν την αύξηση της ευτυχίας η οποία μπορεί να οφείλεται στην οικονομική ανάπτυξη.

12. Συμπεράσματα

Η ευτυχία είναι σημαντική για τον κάθε άνθρωπο ξεχωριστά αλλά και για ολόκληρη την κοινωνία, δεν είναι απλώς ένα γέλιο ή μια παροδική διασκέδαση αλλά χαρακτηρίζει ολόκληρη τη ζωή. Οι ευτυχισμένες κοινωνίες είναι σαφώς καλύτερες για τους ανθρώπους και αυτό δεν επιτυγχάνεται μόνο με τα χρήματα. Ο κοινωνικός

μας περίγυρος, η εμπιστοσύνη που έχουμε ανάγκη να αισθανόμαστε, η ασφάλεια, το κύρος μας και οι αξίες μας είναι κάποια από τα συστατικά μιας ευτυχισμένης ζωής.

Ο στόχος για μεγαλύτερη ευτυχία όπως αναφέραμε για να επιτευχθεί πρέπει να είναι κοινός από όλους και όχι ατομικός. Επίσης η κοινωνία πρέπει να κατανέμει την ευτυχία ανάμεσα στα μέλη της δίκαια. Δηλαδή πρέπει να κατανέμεται ισότιμα ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας γιατί όλοι έχουν την ίδια αξία και ίσα δικαιώματα. Συνεπώς μια ενέργεια η οποία θα προσφέρει περισσότερη ευτυχία σε κάποιους που είναι ήδη ευτυχισμένοι και συγχρόνως μειώνει την ευτυχία ατόμων που δεν είναι ευτυχισμένα δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην κοινωνία. Ωστόσο αν μια κίνηση επιτρέπει σε κάποιον που δεν είναι ευτυχισμένος να βελτιώσει τη θέση του παρόλο που μπορεί να δυσχεραίνει λίγο τη θέση ενός ήδη ευτυχισμένου τότε η κατανομή της ευτυχίας στο σύνολο γίνεται πιο ισορροπημένη.

Τέλος, οι κυβερνήσεις πρέπει να αξιοποιήσουν τη δυνατότητα μέτρησης της ευτυχίας ώστε να επιλέγουν τις πολιτικές εκείνες που δημιουργούν τη μεγαλύτερη δυνατή ευτυχία στους ανθρώπους. Εφόσον αναφέραμε προηγουμένως πως επιλέγουν τα άτομα την ηλικία στη οποία θα συνταξιοδοτηθούν, πως συμπεριφέρονται αλλά και τι συμβαίνει με την ευτυχία τους στο επόμενο μέρος του κεφαλαίου θα μπορούμε να παρουσιάσουμε την εμπειρική μας διερεύνηση και τα αποτελέσματά της.

Κεφάλαιο 6

Εμπειρική διερεύνηση – Τι επηρεάζει την ευτυχία των ατόμων; Η ηλικία συνταξιοδότησης είναι ένας παράγοντας;

Στο τελευταίο μας κεφάλαιο θα παρουσιαστούν αναλυτικά τα εμπειρικά στοιχεία που έχουν καταγραφεί ως προς τα συνταξιοδοτικά προγράμματα σε χώρες από την Ευρώπη. Σκοπός μας είναι να κατανοήσουμε ποιοι είναι οι παράγοντες που επιδρούν στο επίπεδο ικανοποίησης από τη ζωή των συνταξιούχων. Επίσης θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα αν η ηλικία συνταξιοδότησης μπορεί να επηρεάσει την ευτυχία των ατόμων.

1. Περιγραφή ανάλυσης

Αυτό που έχουμε παρατηρήσει είναι ότι όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού αποχωρεί από την εργασία του ενώ ακόμα μπορεί να προσφέρει. Έτσι δημιουργήθηκε το ερώτημα τι γίνεται με την ευτυχία αυτών των ατόμων; Μήπως τελικά φεύγοντας από την εργασία νωρίτερα και εισπράττοντας σύνταξη τα άτομα είναι πιο ικανοποιημένα και πιο ευτυχισμένα; Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε σε αυτές τις ερωτήσεις γίνεται η επόμενη ανάλυση.

Την ανάλυσή μας την έχουμε χωρίσει σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος αναφερόμαστε στους συνταξιούχους έχουμε εξαιρέσει δηλαδή από το δείγμα μας τους μη συνταξιούχους και στο δεύτερο μέρος αναλύουμε τα άτομα ηλικίας 50-65 τα οποία ακόμα εργάζονται. Αυτό θα μας βοηθήσει να καταλάβουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν την ευημερία των συνταξιούχων, τη σημασία της ηλικίας συνταξιοδότησης αλλά και αν ισχύουν οι ίδιοι παράγοντες και για τα άτομα που θα συνταξιοδοτηθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα.

2. Πηγή δεδομένων

Τα στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν για τον έλεγχο μας είναι μικρο-δεδομένα που προέρχονται από το SHARE. Το SHARE αποτελεί μια ευρωπαϊκή έρευνα για την υγεία, τη γήρανση και τη συνταξιοδότηση σε αντιπροσωπευτικό δείγμα αποτελούμενο από 45 χιλιάδες άτομα σε 16 χώρες. Είναι ένα μείζον επιστημονικό εγχείρημα που εξετάζει την υγεία, τις οικογενειακές σχέσεις, τις διαδικασίες αποχώρησης από την εργασία, το εισόδημα, την περιουσία και την ευημερία των ατόμων ηλικίας 50+ ετών, εργαζόμενων και συνταξιούχων. Το SHARE είναι επίσης ξεχωριστό στο μέτρο που διατηρεί έναν διεθνή προσανατολισμό και μια διεπιστημονική προσέγγιση που επιτρέπει συγκρίσεις μεταξύ κρατών. Τέλος, έχει μια διαχρονική-μακροσκοπική διάσταση μεταξύ κρατών, αφού παρακολουθεί τα ίδια άτομα διαχρονικά, καθώς αποσύρονται από την εργασία τους, συνταξιοδοτούνται και γηράσκουν.

(Λυμπεράκη, Τήνιος, και Φιλαλήθης, 2009, σελ. 19).

Τα στοιχεία της έρευνας SHARE προσφέρονται για την ανάλυσή μας διότι η έρευνα παρέχει διεθνή συγκριτικά στοιχεία τα οποία συνδυάζουν την ευτυχίας μέσα από την μεταβλητή ικανοποίηση από τη ζωή και στοιχεία για τα άτομα που έχουν συνταξιοδοτηθεί.

3. Στατιστικό μοντέλο για τους συνταξιούχους

3.1 Παρουσίαση Στατιστικού Μοντέλου

Το στατιστικό πακέτο που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα ανάλυση είναι το IBM SPSS Statistics v 21.0.0 (Statistical Package for Social Sciences).

Στο κεφάλαιο αυτό έχει πραγματοποιηθεί πολυμεταβλητή ανάλυση σε δείγμα 8.130 συνταξιοδοτούμενων ατόμων σε έντεκα χώρες τις Ευρώπης. Οι χώρες από τις οποίες προέρχονται τα δεδομένα είναι οι: Αυστρία, Γερμανία, Σουηδία, Ολλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Γαλλία, Δανία, Ελλάδα, Ελβετία και Βέλγιο. Την ανάλυσή μας την έχουμε χωρίσει σε δύο μέρη, στο πρώτο έχουμε εξαιρέσει από το δείγμα μας τους μη συνταξιούχους και στο δεύτερο μέρος έχουμε εξαιρέσει τους συνταξιούχους.

Η ευτυχία των ατόμων μετράται με την μεταβλητή Επίπεδο ικανοποίησης.

Ως εξαρτημένη μεταβλητή δηλαδή, ορίστηκε το επίπεδο ικανοποίησης των συνταξιούχων από την ζωή, με τα εξής ενδεχόμενα :

- Ικανοποιημένος = 1
- Όχι ικανοποιημένος = 0

Ως ανεξάρτητες μεταβλητές οριστήκαν οι ακόλουθες μεταβλητές για τις οποίες εξετάστηκε αν και πόσο επιδρούν πάνω στην εξαρτημένη μεταβλητή.

Ανεξάρτητες μεταβλητές

Δημογραφικές μεταβλητές:

1. Χώρα
2. Ηλικία
3. Φύλο (γυναίκα)
4. Οικογενειακή Κατάσταση (χήρος)
5. Αριθμός παιδιών
6. Ηλικία Συνταξιοδότησης

Κοινωνικές Μεταβλητές:

1. Μορφωτικό Επίπεδο (τριτοβάθμια)
2. Χρηματική μεταβίβαση > 250 ευρώ από κάποιο άτομο εκτός νοικοκυριού (Ναι)
3. Περιοχή διαμονής του νοικοκυριού (Χωριό ή αγροτική περιοχή)
4. Διαμονή συνταξιούχου στο ίδιο νοικοκυριό ή στο ίδιο κτήριο με κάποιο από τα παιδιά του (Ναι)
5. Ιδιοκατοίκηση ή διαμονή στην κατοικία χωρίς να πληρώνει ενοίκιο (Ναι)

Οικονομικές μεταβλητές:

1. Ακαθάριστο Οικογενειακό Εισόδημα (σε ευρώ)
2. Αντιμέτωπιση Οικονομικής Δυσχέρειας (Ναι)
3. Τελευταία Εργασία πριν την Συνταξιοδότηση (Αυτό-απασχολούμενοι)

4. Δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάζει πέρα οικονομικώς (Εύκολα)

Μεταβλητές υγείας:

1. Κατάσταση υγείας (Κακή)
2. Κατάσταση αντιμετώπισης δυσκολιών σε μία ή περισσότερες καθημερινές δραστηριότητες (Υψηλή)
3. Κατάσταση Ψυχικής Υγείας (Κακή)
4. Προβλήματα Κινητικότητας (Ναι)
5. Έλλειψη τον τελευταίο χρόνο κάποιου τύπου περίθαλψης ή ιατρικής φροντίδας λόγω κόστους (Ναι)
6. Ποσό πληρωμής από την τσέπη τους για περίθαλψη ως εξωτερικός ασθενής, τους τελευταίους δώδεκα μήνες (σε ευρώ)
7. Ποσό πληρωμής από την τσέπη τους για συνταγογραφούμενα φάρμακα, τους τελευταίους δώδεκα μήνες (σε ευρώ)
8. Προαιρετική, συμπληρωματική ή ιδιωτική ασφάλιση υγείας (Ναι)

Λοιπές Μεταβλητές:

1. Λήψη άτυπης βοήθειας (προσωπική φροντίδα, πρακτική βοήθεια, βοήθεια σε γραφειοκρατικές δουλειές) από κάποιο άλλο άτομο εκτός νοικοκυριού (και χωρίς αμοιβή) (Ναι)
2. Καλύτερευση Επιπέδου Ζωής των ατόμων σε σχέση με τώρα
3. Αντιμέτωπη Συνταξιοδότησης σαν Ανακούφιση ή Ανησυχία (Και σαν Ανακούφιση και σαν Ανησυχία)

3.2 Παρουσίαση Μεταβλητών

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι μεταβλητές τις οποίες πραγματεύεται η ανάλυση και χρησιμοποιήθηκαν για το μοντέλο μας.

Επίπεδο Ικανοποίησης: κατηγορική μεταβλητή που παρουσιάζει αν ένα άτομο είναι ικανοποιημένο από τη ζωή του [Όχι :0, Ναι :1]. Σκοπός είναι να παρατηρηθεί ποιες μεταβλητές επιδρούν στο επίπεδο ικανοποίησης των συνταξιούχων από την ζωή. Αυτό θα μας δείξει αν ηλικία στην οποία συνταξιοδοτούνται είναι μια από τις μεταβλητές οι οποίες επιδρούν στο επίπεδο ικανοποίησης και άρα και στην ευτυχία τους. Τα αποτελέσματα της μεταβλητής αυτής προέρχονται από τα άτομα που απάντησαν σε ερωτηματολόγιο του SHARE το drop-off στην ερώτηση «*πόσο ευτυχισμένος είσαι από τη ζωή σου γενικά;*», μετρώντας οι ίδιοι το επίπεδο της ευτυχίας τους.

Χώρα: κατηγορική μεταβλητή η οποία περιλαμβάνει όλες τις χώρες μελέτης του SHARE: Αυστρία, Γερμανία, Σουηδία, Ολλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Γαλλία, Δανία, Ελλάδα, Ελβετία, Βέλγιο

Ηλικία: Συνεχής μεταβλητή που αναφέρει την ηλικία των ατόμων σε έτη

Φύλο: Η μεταβλητή αυτή έχει δύο κατηγορίες:

1. Άνδρας

2. Γυναίκα

Οικογενειακή Κατάσταση: Μεταβλητή που έχει 6 κατηγορίες απαντήσεων για την οικογενειακή κατάσταση των ατόμων:

1 Παντρεμένος και ζει μαζί με την σύζυγο

2 Συμφωνητικό Γάμου

3 Παντρεμένος, ζώντας χωριστά από τον σύζυγο

4 Ανύπαντρος

5 Χωρισμένος

6 Χήρος

Αριθμός παιδιών: Συνεχής μεταβλητή που αναφέρει τον αριθμό των παιδιών που έχει ένα άτομο

Ηλικία Συνταξιοδότησης: Συνεχής μεταβλητή που αναφέρει την ηλικία συνταξιοδότησης, για όσους /ες έχουν συνταξιοδοτηθεί από δική τους εργασία

Μορφωτικό Επίπεδο: Η μεταβλητή αυτή περιέχει κατηγορίες απαντήσεων για το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων, σύμφωνα με το διεθνές πρότυπο isced-97:

1 isced-97 code 1 (βασική)

2 isced-97 code 2(δευτεροβάθμια)

3 isced-97 code 3 (δευτεροβάθμια)

4 isced-97 code 4 (μετα-λυκειακή)

5 isced-97 code 5 (τριτοβάθμια)

6 isced-97 code 6 (τριτοβάθμια)

Χρηματική μεταβίβαση>250 ευρώ από κάποιο άτομο εκτός νοικοκυριού:
Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο έλαβε χρηματική μεταβίβαση>250 ευρώ από κάποιο άτομο εκτός νοικοκυριού , ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Περιοχή διαμονής του νοικοκυριού: Μεταβλητή που περιέχει 5 κατηγορίες απαντήσεων που περιγράφουν την περιοχή διαμονής του νοικοκυριού:

1 Μεγαλόπολη

2 Προάστια ή περίχωρα μιας μεγαλόπολης

3 Μεγάλη Κωμόπολη

4 Μικρή Κωμόπολη

5 Αγροτική Περιοχή ή Χωριό

Διαμονή συνταξιούχου στο ίδιο νοικοκυριό ή στο ίδιο κτήριο με κάποιο από τα παιδιά του: Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο διαμένει στο ίδιο νοικοκυριό ή στο ίδιο κτήριο με κάποιο από τα παιδιά του, ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Ιδιοκατοίκηση ή διαμονή στην κατοικία χωρίς να πληρώνει ενοίκιο: Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο ιδιοκατοικεί ή διαμένει στην κατοικία χωρίς να πληρώνει ενοίκιο, ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Ακαθάριστο Οικογενειακό Εισόδημα: Συνεχής μεταβλητή που αναφέρει το ακαθάριστο οικογενειακό εισόδημα σε ευρώ

Αντιμέτωπιση Οικονομικής Δυσχέρειας: Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο είναι φτωχό, ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Τελευταία Εργασία πριν την Συνταξιοδότηση: Η μεταβλητή αυτή λαμβάνει 3 τιμές που περιγράφουν τον τύπο της τελευταίας απασχόλησης:

- 1 Εργαζόμενος
- 2 Δημόσιος Υπάλληλος
- 3 Αυτό-απασχολούμενος

Δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάζει πέρα οικονομικώς: Μεταβλητή που λαμβάνει 4 κατηγορίες απαντήσεων για τη δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάζει πέρα οικονομικώς

- 1 Πολύ Δύσκολα
- 2 Μερικώς Δύσκολα
- 3 Αρκετά Εύκολα

4 Εύκολα

Κατάσταση υγείας: Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο έχει λιγότερο από καλή κατάσταση υγείας, ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Κατάσταση αντιμετώπισης δυσκολιών σε μία ή περισσότερες καθημερινές δραστηριότητες: Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο αντιμετωπίζει δυσκολίες σε μία ή περισσότερες καθημερινές δραστηριότητες, ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Κατάσταση Ψυχικής Υγείας: Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο αντιμετωπίζει προβλήματα σε τρεις ή περισσότερες διαστάσεις που αφορούν την ψυχική υγεία (euro-d), ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Προβλήματα Κινητικότητας: Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο αντιμετωπίζει προβλήματα κινητικότητας σε μια ή περισσότερες διαστάσεις, ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Έλλειψη τον τελευταίο χρόνο κάποιου τύπου περίθαλψης ή ιατρικής φροντίδας λόγω κόστους: Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο στερήθηκε τον τελευταίο χρόνο κάποιο τύπο περίθαλψης ή ιατρικής φροντίδας λόγω κόστους, ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Ποσό πληρωμής από την τσέπη τους για περίθαλψη ως εξωτερικός ασθενής, τους τελευταίους δώδεκα μήνες: Συνεχής μεταβλητή που αναφέρει το ποσό (σε ευρώ) που πληρώσανε τα άτομα από την τσέπη τους για περίθαλψη ως εξωτερικός ασθενής, τους τελευταίους δώδεκα μήνες

Ποσό πληρωμής από την τσέπη τους για συνταγογραφούμενα φάρμακα, τους τελευταίους δώδεκα μήνες: Συνεχής μεταβλητή που αναφέρει το ποσό (σε ευρώ) που πληρώσανε τα άτομα από την τσέπη τους για συνταγογραφούμενα φάρμακα, τους τελευταίους δώδεκα μήνες

Προαιρετική, συμπληρωματική ή ιδιωτική ασφάλιση υγείας: Λήψη άτυπης βοήθειας (προσωπική φροντίδα, πρακτική βοήθεια, βοήθεια σε γραφειοκρατικές

δουλειές) από κάποιο άλλο άτομο εκτός νοικοκυριού (και χωρίς αμοιβή): Ψευδομεταβλητή που λαμβάνει την τιμή ένα εάν ένα άτομο έχει προαιρετική, συμπληρωματική ή ιδιωτική ασφάλιση υγείας, ή την τιμή μηδέν διαφορετικά

Καλύτερευση Επιπέδου Ζωής των ατόμων σε σχέση με τώρα: Συνεχής μεταβλητή (τιμές 0-100) με τις τιμές που αναφέρουν τα άτομα για την πιθανότητα να είναι σε πέντε χρόνια από τώρα καλύτερο το επίπεδο ζωής των ατόμων σε σχέση με τώρα

Αντιμέτωπιση Συνταξιοδότησης σαν Ανακούφιση ή Ανησυχία: Η μεταβλητή αυτή αναφέρει εάν ένα άτομο θεωρεί τη συνταξιοδότηση ως ανακούφιση ή ως ανησυχία.

1 Ανακούφιση

2 Ανησυχία

3 Ούτε Ανακούφιση ούτε Ανησυχία

4 Και Ανακούφιση και Ανησυχία

3.3 Περιγραφική Στατιστική

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν περιγραφικά στατιστικά στοιχεία με την εφαρμογή της ανάλυσης συχνοτήτων και την κατασκευή των απαραίτητων πινάκων για κάποιες από τις μεταβλητές, ώστε να δημιουργήσουμε μια πρώτη εικόνα. Επίσης θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε καλύτερα και να ενισχύσουμε τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από το στατιστικό μοντέλο παλινδρόμησης το οποίο θα παρουσιαστεί σε επόμενη ενότητα.

Πίνακας 1: Δημογραφικά Στοιχεία

Χώρες	Φύλο		Κατηγορία Ηλικίας		
	Άνδρας (%)	Γυναίκα (%)	<65 (%)	>=65 και <=80 (%)	>80 (%)
Αυστρία	44,7	55,3	43,3	45,6	11,1
Γερμανία	50,7	49,3	28,5	62,2	9,3
Σουηδία	47,6	52,4	21,8	61,6	16,6
Ολλανδία	67,6	32,4	23,4	63,4	13,2
Ισπανία	72,7	27,3	20,0	64,2	15,8
Ιταλία	57,2	42,8	40,8	51,7	7,5
Γαλλία	49,5	50,5	27,9	57,3	14,9
Δανία	43,7	56,3	28,5	54,6	17,0
Ελλάδα	57,8	42,2	30,4	56,0	13,7
Ελβετία	47,5	52,5	16,5	63,7	19,8
Βέλγιο	56,2	43,8	28,9	57,5	13,6
Σύνολο	53,8	46,2	29,1	57,6	13,3

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα ποσοστά συνταξιοδοτούμενων ανά υπό εξέταση χώρα της Ευρώπης αλλά και για το σύνολο ως προς δύο βασικές δημογραφικές μεταβλητές. Οι μεταβλητές αυτές είναι το φύλο και η κατηγορία ηλικίας των συνταξιοδοτούμενων.

Παρατηρείται ότι στην πλειοψηφία τους το μεγαλύτερο ποσοστό των συνταξιοδοτούμενων είναι ηλικίας μεταξύ 65 και 80 ετών σε ποσοστό 57.6% στο σύνολο των χωρών, ενώ ελάχιστο είναι το ποσοστό αυτών που είναι ηλικίας μεγαλύτερης των 80 ετών (13.3%). Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι στην Αυστρία (43.4%), την Ιταλία (40.8%) και την Ελλάδα (30.4%) σημειώνονται οι πιο νέοι

συνταξιοδοτούμενοι έναντι των υπολοίπων χωρών για άτομα ηλικίας κάτω των 65 ετών. Κάτι τέτοιο μας δείχνει ότι στις χώρες αυτές υπάρχει ελαστικότητα απέναντι στα θεσμοθετημένα όρια συνταξιοδότησης με αποτέλεσμα να έχουμε αυξημένα ποσοστά πρόωρης συνταξιοδότησης.

Επιπλέον, όσον αφορά το φύλο, παρατηρείται ότι στο σύνολο το πλήθος των συνταξιούχων είναι άνδρες, ενώ στην Αυστρία, Σουηδία, Γαλλία, Δανία και Ελβετία είναι περισσότερες οι γυναίκες οριακά. Αυτό πιθανότατα συμβαίνει διότι σε κάποιες χώρες όπως στην Δανία, το κράτος παρέχει ξεχωριστή σύνταξη στις νοικοκυρές. Στον αντίποδα η Ισπανία με μεγάλη διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα όπου το 72.7% των συνταξιούχων είναι άνδρες. Ακολουθούν η Ολλανδία, η Ιταλία, η Ελλάδα και το Βέλγιο με πολλούς περισσότερους άνδρες συνταξιούχους από ότι γυναίκες.

Πίνακας 2: Μέση Ηλικία Συνταξιούχων

Χώρες	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση
Αυστρία	68,54	,246
Γερμανία	70,20	,184
Σουηδία	72,02	,212
Ολλανδία	71,37	,237
Ισπανία	72,20	,289
Ιταλία	68,35	,215
Γαλλία	71,21	,215
Δανία	71,47	,315
Ελλάδα	70,03	,276
Ελβετία	73,61	,370
Βέλγιο	70,57	,196

Πίνακας 3: Μέση Ηλικία Συνταξιοδότησης		
Χώρες	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση
Αυστρία	56,46	,175
Γερμανία	58,69	,157
Σουηδία	60,53	,163
Ολλανδία	58,25	,229
Ισπανία	59,99	,259
Ιταλία	55,63	,203
Γαλλία	57,66	,151
Δανία	59,52	,262
Ελλάδα	58,14	,227
Ελβετία	61,07	,381
Βέλγιο	56,24	,168

Στον πίνακα 2 παρουσιάζεται η μέση ηλικία των συνταξιούχων ανά υπό εξέταση χώρα και στον πίνακα 3 η μέση ηλικία συνταξιοδότησης. Ο πίνακας 2 μας δείχνει ποια είναι η μέση ηλικία των συνταξιούχων δίνοντας μας εικόνα για το προσδόκιμο επιβίωσης στην κάθε χώρα ειδικά αν τον παρατηρήσουμε παράλληλα με τον πίνακα 3, ο οποίος μας δείχνει ποια είναι η μέση ηλικία που συνταξιοδοτούνται τα άτομα και μας δίνει εικόνα για τις πρόωρες συνταξιοδοτήσεις. Παρατηρώντας τους τρεις αυτούς πίνακες μπορούμε εύκολα να καταλάβουμε ότι **δεν υπάρχει η ηλικία συνταξιοδότησης** αλλά και ότι η αναφορά της μέσης ηλικίας δεν είναι αντιπροσωπευτική.

Σε όλες τις χώρες η μέση ηλικία είναι αρκετά κάτω από τα 65 με χαμηλότερες ηλικίες στην Ιταλία (55.63), Αυστρία (56.46), Γαλλία (57.66) και Ελλάδα (58.14) ενώ η μεγαλύτερη παρουσιάζεται στην Ελβετία (61.07).

Πίνακας 4: Κοινωνικό-οικονομικά Στοιχεία

Χώρες	Τύπος Τελευταίας Απασχόλησης				Επίπεδο Εκπαίδευσης			
	Δεν Ξέρω/Δεν Απαντώ (%)	Μισθωτός (%)	Δημόσιος Υπάλληλος (%)	Αυτοαπασχολούμενος (%)	Δεν Ξέρω/Δεν Απαντώ (%)	1 ^ο -βάθμια (%)	2 ^ο -βάθμια (%)	3 ^ο -βάθμια (%)
Αυστρία	,2	77,7	12,0	10,1	,4	19,5	61,9	18,2
Γερμανία	,3	86,1	8,2	5,4	1,2	0,0	76,4	22,4
Σουηδία	1,1	88,1		10,8	1,8	49,6	34,3	14,2
Ολλανδία	1,6	65,4	20,7	12,3	2,4	20,1	61,2	16,3
Ισπανία	,2	71,0	4,7	24,1	25,0	51,7	17,2	6,2
Ιταλία	,4	61,5	13,9	24,2	4,2	60,0	32,2	3,7
Γαλλία	,1	62,4	20,2	17,3	23,0	31,7	31,9	13,3
Δανία	,8	71,0	13,2	15,0	,6	27,5	50,7	21,2
Ελλάδα	2,1	46,8	16,0	35,2	14,6	47,5	24,9	13,0
Ελβετία	2,4	73,0	2,6	21,9	3,5	26,0	65,0	5,5
Βέλγιο	1,2	63,0	20,2	15,6	2,4	30,4	44,2	23,0
Σύνολο	,9	69,8	12,7	16,6	7,0	33,2	44,6	15,2

Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται δυο κοινωνικο-οικονομικές μεταβλητές για τους συνταξιούχους της κάθε χώρας ξεχωριστά όπως και για το σύνολο τους. Οι μεταβλητές αυτές είναι ο τύπος της τελευταίας απασχόλησης και το επίπεδο εκπαίδευσης.

Αναφορικά με τον τύπο της τελευταίας απασχόλησης παρατηρούμε ότι σε όλες τις χώρες η πλειοψηφία των ατόμων εργάζονταν ως μισθωτοί (69,8%) πριν συνταξιοδοτηθούν, γεγονός που σηματοδοτεί την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα. Επιπλέον, παρατηρείται ότι στην Ολλανδία, στο Βέλγιο και στην Γαλλία έχουν το υψηλότερο ποσοστό δημοσίων υπαλλήλων με το μικρότερο ποσοστό να παρουσιάζεται στην Ισπανία και Ελβετία.

Στην Ελλάδα σημειώνεται σημαντικό ποσοστό απασχολούμενων στον ιδιωτικό τομέα ενώ παρουσιάζεται η σημαντικότερη τάση αυτό-απασχόλησης (35.2%) που αντίκειται στην επικρατούσα άποψη ότι οι Έλληνες έχουν την τάση να διορίζονται στο δημόσιο. Βέβαια το ποσοστό των δημοσίων υπαλλήλων στην Ελλάδα (16%) είναι υψηλότερο από το σύνολο των χωρών (12.7%).

Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης οι χώρες του νότου Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα έχουν υψηλά επίπεδα ατόμων που έχουν λάβει μόνο μέχρι πρωτοβάθμια εκπαίδευση, σε αντίθεση με άλλες χώρες, όπως Γερμανία Αυστρία Ολλανδία και Δανία που σημειώνουν τα υψηλότερα ποσοστά δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Κάτι τέτοιο μας δημιουργεί την αίσθηση ότι στις χώρες του νότου περιμένουμε χαμηλότερο επίπεδο ικανοποίησης από τη ζωή λόγω χαμηλότερων συντάξεων και ποιότητας της εργασίας αλλά και χαμηλότερες ηλικίες συνταξιοδότησης. Κοιτάζοντας και τον πίνακα 1 σε συνδυασμό με το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων βλέπουμε ότι οι συνταξιούχοι με χαμηλότερη ηλικία συνταξιοδότησης από τα 65 προέρχονται από Ιταλία και Ελλάδα όπου και παρατηρούμε χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, σε αντίθεση όμως με την Αυστρία.

Πίνακας 5: Αυτοπροσδιορισμός Κατάστασης Υγείας

Χώρες	Χρόνια Νοσήματα: Όχι		Χρόνια Νοσήματα: Ναι	
	Κατάσταση Υγείας			
	Καλή - Πολύ καλή (%)	Λιγότερο από καλή (%)	Καλή - Πολύ καλή (%)	Λιγότερο από καλή (%)
Αυστρία	84,7	15,3	47,6	52,4
Γερμανία	83,3	16,7	38,5	61,5
Σουηδία	82,7	17,3	49,4	50,6
Ολλανδία	90,7	9,3	54,5	45,5
Ισπανία	90,2	9,8	37,7	62,3
Ιταλία	80,2	19,8	36,4	63,6
Γαλλία	85,4	14,6	48,0	52,0
Δανία	93,7	6,3	53,1	46,9
Ελλάδα	92,5	7,5	44,7	55,3
Ελβετία	93,7	6,3	67,4	32,6
Βέλγιο	91,1	8,9	60,6	39,4
Σύνολο	87,2	12,8	47,6	52,4

Ο πίνακας 5 περιγράφει πως το κάθε άτομο ξεχωριστά παρουσιάζει και κρίνει την κατάσταση υγείας του σε σχέση με το αν πραγματικά έχουν προσδιοριστεί χρόνια νοσήματα στην υγεία του. Σκοπός αυτού του πίνακα είναι να υπολογιστεί πόσο έγκυρος είναι ο αυτοπροσδιορισμός των ατόμων του δείγματος. Πιο συγκεκριμένα, στον πίνακα 5 μελετήθηκε η κατάσταση υγείας όπου το κάθε άτομο χαρακτηρίζει υποκειμενικά το επίπεδο της υγείας του ως καλή - πολύ καλή και λιγότερο από καλή σε σχέση με το αν έχει χρόνια νοσήματα.

Φαίνεται πως τα άτομα τα οποία πάσχουν από χρόνιες παθήσεις στη πλειοψηφία τους (52,40%) δηλώνουν ότι έχουν λιγότερο από καλή υγεία με εξαίρεση την Ολλανδία, την Δανία, την Ελβετία και το Βέλγιο. Φαίνεται πως ίσως το βιώσιμο ζωής των συγκεκριμένων χωρών να είναι υψηλό ώστε να δημιουργεί μία θετική στάση των συνταξιοδοτούμενων.

Από την άλλη πλευρά, κατά συντριπτική πλειοψηφία τα άτομα που δε πάσχουν από χρόνια νοσήματα δηλώνουν καλή και πολύ καλή κατάσταση υγείας.

Πίνακας 6: Αυτοπροσδιορισμός Οικονομικής Κατάστασης

Χώρες	Φτωχός: Όχι		Φτωχός: Ναι	
	Αντιμετώπιση Οικονομικής Δυσχέρειας			
	Δύσκολα (%)	Εύκολα (%)	Δύσκολα (%)	Εύκολα (%)
Αυστρία	19,7	80,3	46,0	54,0
Γερμανία	20,5	79,5	45,3	54,7
Σουηδία	19,7	80,3	39,9	60,1
Ολλανδία	16,5	83,5	31,0	69,0
Ισπανία	56,2	43,8	74,6	25,4
Ιταλία	60,4	39,6	84,2	15,8
Γαλλία	28,7	71,3	58,9	41,1
Δανία	19,2	80,8	27,5	72,5
Ελλάδα	67,6	32,4	87,3	12,7
Ελβετία	16,5	83,5	28,2	71,8
Βέλγιο	25,9	74,1	47,3	52,7
Σύνολο	32,2	67,8	51,1	48,9

Ο πίνακας 6 μελετά την αντιμετώπιση οικονομικής δυσχέρειας όπου τα άτομα της εκάστοτε χώρας αξιολογούν αν τα βγάζουν πέρα με μεγάλη δυσκολία ή όχι σε σχέση με την οικονομική τους κατάσταση. Η οικονομική κατάσταση δείχνει αν ένα άτομο είναι φτωχό ή όχι και βασίζεται στο κατά κεφαλήν καθαρό εισόδημα .

Σε όλες τις χώρες το ποσοστό των όχι φτωχών ατόμων που δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα με μεγάλη δυσκολία είναι αρκετά μικρό (32,2%) με εξαίρεση τις χώρες του νότου: Ισπανία (56,20%), Ελλάδα (67,60%) και Ιταλία (60,40%), το οποίο δύναται να δικαιολογηθεί από την οικονομική κατάσταση των χωρών αυτών.

Το παράδοξο αυτού του πίνακα βρίσκεται όμως στα άτομα τα οποία θεωρούνται φτωχά, όπου στις χώρες με ισχυρή οικονομία (Ολλανδία, Δανία και Ελβετία) συνεχίζει η συντριπτική πλειοψηφία να αναγνωρίζει ότι τα βγάζει πέρα με όχι και τόσο μεγάλη δυσκολία (69,00%, 72,50% και 71,80% αντίστοιχα). Από την άλλη πλευρά, στις χώρες της μεσογείου (Ελλάδα, Ισπανία και Ιταλία) τα ποσοστά των ατόμων που θεωρούνται φτωχά αλλά δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα εύκολα είναι φανερά μειωμένα όπως φαίνεται και στην Ελλάδα (12,7%).

Πίνακας 7: Επίπεδο Ικανοποίησης - Φύλο				
Χώρες	Άνδρας		Γυναίκα	
	Ικανοποίηση που λαμβάνει ένα άτομο από τη ζωή του			
	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)
Αυστρία	37.8	62.2	32.3	67.7
Γερμανία	35.5	64.5	29.3	70.7
Σουηδία	36.2	63.8	36.8	63.2
Ολλανδία	65.7	34.3	57.1	42.9
Ισπανία	50.4	49.6	43.0	57.0
Ιταλία	20.2	79.8	20.7	79.3
Γαλλία	19.9	80.1	14.8	85.2
Δανία	71.6	28.4	67.9	32.1
Ελλάδα	45.0	55.0	35.3	64.7
Ελβετία	55.1	44.9	46.5	53.5
Βέλγιο	46.2	53.8	40.6	59.4
Σύνολο	43.0	57.0	37.6	62.4

Ο πίνακας 7 ενισχύει την εικόνα της παρούσας ανάλυσης σχετικά με αν το πόσο ικανοποιημένοι είναι οι συνταξιούχοι από την ζωή τους συνδέεται με το φύλο. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι ανεξαρτήτου φύλου, οι συνταξιούχοι δηλώνουν όχι πολύ ικανοποιημένοι από την ζωή τους σε όλες τις χώρες. Επιπλέον, φαίνεται πως οι άνδρες είναι πιο πολύ ικανοποιημένα από την ζωή έναντι των γυναικών που φαίνεται ότι υπερτερούν σε μεγαλύτερο βαθμό οι γυναίκες που δεν είναι πολύ ικανοποιημένες. Αυτό είναι ένα αποτέλεσμα που συμβαδίζει με τη θεωρία μας καθώς άνδρες και γυναίκες όπως έχουμε αναφέρει ξεκινούν από διαφορετικό σημείο και ακολουθούν διαφορετικές κατευθύνσεις. Οι γυναίκες μπορεί στα πρώτα χρόνια να είναι πιο ικανοποιημένες, μεγαλώνοντας όμως υπάρχει μείωση όπως φαίνεται και από τα δεδομένα μας. Η μεγαλύτερη διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα παρατηρείται στην Ελλάδα (διαφορά 9.70%) όπου οι γυναίκες επιφορτίζονται με την φροντίδα ολόκληρης της οικογένειας.

Πίνακας 8: Επίπεδο Ικανοποίησης - Ηλικία Πρόωρης Συνταξιοδότησης

Χώρες	50-55 ετών		55-60 ετών		60-65 ετών	
	Ικανοποίηση που λαμβάνει ένα άτομο από τη ζωή του					
	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)
Αυστρία	30.8	69.2	45.1	54.9	35.9	64.1
Γερμανία	28.6	71.4	33.3	66.7	37.4	62.6
Σουηδία	27.6	72.4	27.8	72.2	42.7	57.3
Ολλανδία	100.0	-	86.7	13.3	59.3	40.7
Ισπανία	41.7	58.3	30.0	70.0	47.4	52.6
Ιταλία	39.1	60.9	24.2	75.8	19.1	80.9
Γαλλία	25.0	75.0	8.3	91.7	24.4	75.6
Δανία	50.0	50.0	61.5	38.5	75.5	24.5
Ελλάδα	44.9	55.1	51.0	49.0	49.2	50.8
Ελβετία	-	100.0	-	100.0	45.8	54.2
Βέλγιο	30.8	69.2	36.8	63.2	45.4	54.6
Σύνολο	36.6	63.4	37.0	63.0	41.6	58.4

Στον Πίνακα 8 παρατηρείται το πόσο ικανοποιημένοι από την ζωή είναι οι συνταξιούχοι που αποχώρησαν από την εργασία τους πρόωρα. Σημειώνεται ότι σε όλες τις κλίμακες ηλικιών συνταξιοδότησης από 50-55, από 55-60 ετών, αλλά και από 60-65 ετών, οι συνταξιούχοι δηλώνουν όχι πολύ ικανοποιημένοι από την ζωή τους.

Πιο συγκεκριμένα, οι συνταξιούχοι ηλικίας 50-55 σημείωσαν πλήρης ικανοποίηση στο σύνολό τους από τη ζωή όσον αφορά την Ολλανδία, με τη Δανία να ακολουθεί παρουσιάζοντας εξισορροπημένη κατάσταση ανάμεσα σε αυτούς που αισθάνονται πλήρως ικανοποίηση και όχι πολύ ικανοποιημένοι. Από την άλλη πλευρά, οι Ελβετοί συνταξιούχοι πρόωρης ηλικίας δηλώνουν ότι δεν είναι πολύ ικανοποιημένοι στο σύνολό τους.

Αναφορικά με την Ελβετία, και οι συνταξιούχοι πρόωρης σύνταξης ηλικίας μεταξύ 55-60 ετών στο σύνολό τους (100%) δηλώνουν όχι πολύ ικανοποιημένοι με την Γαλλία να ακολουθεί στο 91.7% των ανθρώπων να δηλώνουν ότι δεν είναι πολύ ικανοποιημένοι. Η Ολλανδία και η Δανία σημειώνει υψηλότερα επίπεδα ικανοποίησης

έναντι των μη πολύ ικανοποιημένων συνταξιούχων, με την Ελλάδα να ακολουθεί και να αποτελεί ουσιαστικό ενδιαφέρον το συγκεκριμένο πόρισμα.

Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν και για τα άτομα ηλικίας συνταξιοδότησης στα 55-60 ετών, όπου οι Δανοί και Ολλανδοί είναι περισσότερο ικανοποιημένοι, ένα αντιθέσει με τους Ιταλούς που ακράδαντα πλειοψηφούν τα άτομα που δεν είναι πολύ ικανοποιημένα από την ζωή τους.

Αυτό που επίσης παρατηρούμε είναι ότι στο σύνολο των χωρών η ηλικιακή ομάδα 60-65 ετών έχει υψηλότερο ποσοστό από τις άλλες κάτι το οποίο ίσως μας δείχνει ότι τα άτομα τα οποία συνταξιοδοτήθηκαν κοντά στις θεσμοθετημένες ηλικίες συνταξιοδότησης είναι πιο ευτυχημένα από αυτά που αποχώρησαν 10 και 15 χρόνια νωρίτερα

Πίνακας 9: Επίπεδο Ικανοποίησης - Μέση Ηλικία Συνταξιοδότησης				
Χώρες	Πολύ Ικανοποιημένος		Όχι πολύ ικανοποιημένος	
	Ικανοποίηση που λαμβάνει ένα άτομο από τη ζωή του			
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση
Αυστρία	57.06	.314	56.38	.229
Γερμανία	59.39	.325	58.55	.241
Σουηδία	61.07	.304	60.53	.259
Ολλανδία	58.14	.365	58.14	.449
Ισπανία	60.07	.472	59.84	.474
Ιταλία	55.11	.643	55.20	.298
Γαλλία	57.85	.568	57.33	.266
Δανία	60.41	.303	58.55	.615
Ελλάδα	57.69	.467	58.19	.376
Ελβετία	62.20	.543	60.68	.651
Βέλγιο	56.92	.288	56.31	.262
Σύνολο	57.06	.314	56.38	.229

Στον Πίνακα 9 παρουσιάζεται η μέση ηλικία συνταξιοδότησης ανά χώρα και επιπέδου ικανοποίησης των ατόμων που λαμβάνει από την ζωή του. Παρατηρείται ότι η μεγαλύτερη μέση ηλικία συνταξιοδότησης από τους πολύ ικανοποιημένους

συνταξιοδοτούμενους από την ζωή είναι στην Ελβετία στα 62 έτη (Mean=62.20, std=.543). Από την άλλη πλευρά, σημειώνεται ότι η μικρότερη μέση ηλικία συνταξιοδότησης παρουσιάζεται στην Ιταλία στα 55 έτη (Mean=55.11, std=.643).

Επιπροσθέτως, παρατηρείται ότι η μεγαλύτερη μέση ηλικία συνταξιοδότησης από τους όχι πολύ ικανοποιημένους συνταξιοδοτούμενους από την ζωή είναι στην Ελβετία στα 61 έτη (Mean=60.68, std=.651). Από την άλλη πλευρά, σημειώνεται ότι η μικρότερη μέση ηλικία συνταξιοδότησης παρουσιάζεται στην Ιταλία στα 55 έτη (Mean=55.20, std=.298).

Αυτό που επίσης παρατηρούμε είναι ότι τα άτομα που δηλώνουν «πολύ ικανοποιημένος» έχουν πιο υψηλή μέση ηλικία συνταξιοδότησης στο σύνολο αλλά και στις περισσότερες χώρες.

Πίνακας 10: Επίπεδο Ικανοποίησης - Αντιμετώπιση Συνταξιοδότησης				
Χώρες	Συνταξιοδότηση αποτελεί ανακούφιση		Συνταξιοδότηση αποτελεί ανησυχία	
	Ικανοποίηση που λαμβάνει ένα άτομο από τη ζωή του			
	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)
Αυστρία	35.9	64.1	20.0	80.0
Γερμανία	33.3	66.7	22.2	77.8
Σουηδία	37.8	62.2	28.0	72.0
Ολλανδία	61.1	38.9	44.4	55.6
Ισπανία	51.2	48.8	44.1	55.9
Ιταλία	21.2	78.8	20.9	79.1
Γαλλία	19.4	80.6	11.1	88.9
Δανία	69.8	30.2	57.9	42.1
Ελλάδα	42.7	57.3	28.9	71.1
Ελβετία	51.3	48.7	66.7	33.3
Βέλγιο	44.7	55.3	35.5	64.5
Σύνολο	40.7	59.3	32.6	67.4

Ο πίνακας 10 ενισχύει την εικόνα της παρούσας ανάλυσης σχετικά με το αν το πόσο ικανοποιημένοι είναι οι συνταξιούχοι από την ζωή τους συνδέεται με το πώς αντιλαμβάνονται τα άτομα την συνταξιοδότηση, ως ανακούφιση ή ανησυχία. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι ανεξαρτήτως του πως αντιλαμβάνονται την συνταξιοδότηση, οι συνταξιούχοι δηλώνουν όχι πολύ ικανοποιημένοι από την ζωή τους σε όλες τις χώρες. Επιπλέον, φαίνεται πως τα άτομα είναι πιο πολύ ικανοποιημένα όταν αισθάνονται κάποια ανακούφιση για τη σύνταξη, σε αντίθεση με τα άτομα που αισθάνονται κάποια ανησυχία.

Πίνακας 11: Επίπεδο Ικανοποίησης - Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

Δημογραφικά	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)
	Φύλο	
Άνδρας	43.0	57.0
Γυναίκα	37.6	62.4
Σύνολο	40.5	59.5
Οικογενειακή Κατάσταση		
Παντρεμένος (Ζει με Σύντροφο)	43.1	56.9
Σύμφωνο Γάμου	45.5	54.5
Παντρεμένος (Ζει χωριστά Σύντροφο)	43.5	56.5
Ανύπαντρος	33.1	66.9
Χωρισμένος	34.6	65.4
Χήρος	34.5	65.5
Σύνολο	40.5	59.5
Εκπαίδευση		
Δεν Ξέρω/Δεν Απαντώ	57.3	42.7
1ο-βάθμια	35.6	64.4
2ο-βάθμια	42.0	58.0
3ο-βάθμια	25.9	74.1
Σύνολο	40.5	59.5
Οικονομική Κατάσταση		
Φτωχός: Όχι	41.0	59.0
Φτωχός: Ναι	38.2	61.8
Σύνολο	40.5	59.5

Ο πίνακας 10 παρουσιάζει την μεταβλητή που μελετάμε σε σχέση με κάποια βασικά δημογραφικά στοιχεία για το σύνολο των χωρών. Όπως βλέπουμε στο σύνολο των χωρών το ποσοστό των συνταξιοδοτημένων απαντά ότι δεν είναι πολύ ικανοποιημένο (59.5%), παράλληλα οι άνδρες είναι πιο ικανοποιημένοι από τη ζωή του σε σχέση με τις γυναίκες.

Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση τα αποτελέσματά μας συμφωνούν πλήρως με την θεωρία μας, μιας και με μια ματιά καταλαβαίνουμε ότι οι διαφορές στην οικογενειακή κατάσταση επιφέρουν μεγάλη διαφορά στην ευτυχία. Όπως βλέπουμε τα ποσοστά των ατόμων που διατηρούν σχέση με κάποιον άλλον ενήλικα (παντρεμένος, σύμφωνο γάμου) είναι σαφώς υψηλότερα από ότι των ατόμων που είναι μόνοι (ανύπαντρος, χωρισμένος, χήρος). Το χαμηλότερο ποσοστό ευτυχίας εμφανίζεται στα ανύπαντρα άτομα (33.1%) κάτι λογικό αφού ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον και έχει ανάγκη τα άλλα άτομα αλλά και την ανάγκη να αισθάνεται ότι είναι απαραίτητος στους άλλους.

Όσον αφορά την εκπαίδευση τα άτομα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έχουν το υψηλότερο ποσοστό. Ενδεχομένως τα άτομα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να έχουν χαμηλές συντάξεις οπότε το χαμηλό εισόδημα μειώνει την ευτυχία τους, ενώ τα άτομα τριτοβάθμιας ίσως είχαν μεγάλες προσδοκίες οι οποίες και δεν έχουν εκπληρωθεί.

Η ανάλυση της οικονομικής κατάστασης είναι ακριβώς αυτό που περιμέναμε τα άτομα που είναι φτωχά να είναι λιγότερο ευτυχισμένα από αυτά που δεν είναι.

Τέλος από την περιγραφική ανάλυση μπορούμε να εξάγουμε ως συμπεράσματα τα εξής :

- Οι οικογενειακές σχέσεις επηρεάζουν την ικανοποίηση που λαμβάνουν από τη ζωή τα άτομα
- Τα άτομα που συνταξιοδοτούνται μεταξύ 60-65 είναι πιο ικανοποιημένα από τις άλλες κλάσεις ηλικιών

- Η δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάξει πέρα είναι ένας παράγοντας που διαμορφώνει την ευτυχία των ατόμων
- Η καλή υγεία συμβάλει στην ευτυχία

Αυτή είναι μια πρώτη εικόνα που έχουμε από το δείγμα μας για τους παράγοντες που επηρεάζουν την ευτυχία των συνταξιούχων. Ο κάθε παράγοντας έχει διαφορετική επίδραση στην ευτυχία των συνταξιούχων για αυτό και στην επόμενη ενότητα μέσα από μια πολυμεταβλητή ανάλυση θα μπορέσουμε να διεξάγουμε πιο ολοκληρωμένα συμπεράσματα για το τι επηρεάζει θετικά και τι αρνητικά.

3.4 Ανάλυση Λογιστικής Παλινδρόμησης

Σε αυτή την ενότητα θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα του στατιστικού μοντέλου που αναπτύχθηκε στην παρούσα διπλωματική εργασία. Σκοπός της ανάπτυξης του μοντέλου αυτού είναι η μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν το επίπεδο ικανοποίησης ζωής των συνταξιούχων στις χώρες της Ευρώπης. Έτσι θα μπορέσουμε να καταλάβουμε αν η ηλικία συνταξιοδότησης είναι ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν και αν οι διαφορετικές ηλικίες συνταξιοδότησης δημιουργούν διαφορετικά επίπεδα ευτυχίας.

Η προηγούμενή μας ανάλυση έδειξε τι επιπτώσεις έχουν στο επίπεδο ικανοποίησης διάφοροι παράγοντες, σε αυτή την ενότητα θα μπορέσουμε να δούμε την αλληλεπίδραση τους αλλά και τον βαθμό στον οποίο επηρεάζουν.

Το μοντέλο που ενδείκνυται ως βέλτιστη στατιστική λύση είναι μια ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης λόγω της φύσης της εξαρτημένης μεταβλητής Επίπεδο Ικανοποίησης Ζωής (δίτιμη μεταβλητή: 0 (ΟΧΙ) / 1 (ΝΑΙ)).

Προκειμένου να εκτιμηθεί το καλύτερο μοντέλο λογιστικής παλινδρόμησης, εισήχθησαν στην ανάλυση παλινδρόμησης οι ανεξάρτητες μεταβλητές της παρούσας ανάλυσης με σκοπό να εξεταστεί η επίδραση αυτών στην εξαρτημένη.

Όσον αφορά την λογιστική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την **Επίπεδο Ικανοποίησης Ζωής**, η μέθοδος της Backward: Wald λογιστικής παλινδρόμησης κατέληξε στο γεγονός ότι η *Οικογενειακή Κατάσταση*, ο *Αριθμός Παιδιών*, η *Δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάξει πέρα οικονομικώς*, η *Κατάσταση Υγείας*, η *Κατάσταση Ψυχικής Υγείας* και η *Ηλικία Συνταξιοδότησης* είναι οι στατιστικά σημαντικές μεταβλητές.

Το μοντέλο λογιστικής παλινδρόμησης που εξετάζεται είναι το ακόλουθο:

$$\text{Ln (odds)} = \ln \left(\frac{\hat{Y}}{1-\hat{Y}} \right) = a + b * X,$$

Όπου \hat{Y} είναι η προβλεπόμενη πιθανότητα του γεγονότος που κωδικοποιείται με 1, έναντι του γεγονότος να πάρει την τιμή 0. Ως γεγονός στην παρούσα ανάλυση ορίζεται η ύπαρξη *Επιπέδου Ικανοποίησης* και κωδικοποιείται με 1, ενώ η μη ύπαρξη αυτής οδηγεί στο ότι η εξαρτημένη μεταβλητή παίρνει την τιμή 0. $1-\hat{Y}$ ορίζεται η προβλεπόμενη πιθανότητα της αντίθετης απόφασης, δηλαδή της πιθανότητας η εξαρτημένη μεταβλητή να πάρει την τιμή 0.

Ο λόγος πιθανοτήτων (odds) επομένως ισούται με **odds**= e^{a+b*X} και η πιθανότητα να συμβεί το γεγονός, δηλαδή η εξαρτημένη μεταβλητή να πάρει την τιμή

$$1 \text{ ισούται με } p = \frac{e^{a+b*x}}{1+e^{a+b*x}}.$$

Ο Omnibus Tests of Model Coefficients έλεγχος παίρνει την τιμή 643.259 με 8 df (βαθμό ελευθερίας), με σημαντικότητα sig<.001. Ο έλεγχος της μηδενικής υπόθεσης ότι λαμβάνοντας υπόψη τις ανεξάρτητες κλίμακες στο μοντέλο δεν έχει στατιστικά σημαντικός αυξήσει την ικανότητα του μοντέλου να προβλέψει το Επίπεδο Ικανοποίησης Ζωής δεν αποδέχεται σε επίπεδο σημαντικότητας 5%. Επομένως, η ικανότητα πρόβλεψης του μοντέλου ενισχύεται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές.

Πίνακας 1.
Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi- square	df	Sig.
Step	Step	643.259	8	,001
1	Block	643.259	8	,001
	Mode	643.259	8	,001

Παρατηρείται ότι η -2 Log likelihood πιθανοφάνεια του μοντέλου ισούται με 3462.107. Το στατιστικό αυτό μέτρο μετρά πόσο φτωχά το μοντέλο προβλέπει το γεγονός. Όσο μικρότερη είναι η τιμή αυτή, τόσο πιο αξιόπιστο είναι το μοντέλο.

Ο συντελεστής Cox and Snell R^2 ισούται με .077 και ερμηνεύεται σαν το R^2 στην πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση. Ο δείκτης Nagelkerke R^2 αντίστοιχα ισούται με .192. Πιο συγκεκριμένα, το 19.2% της μεταβλητότητας του Επιπέδου Ικανοποίησης Ζωής ερμηνεύεται από τις στατιστικά σημαντικές και ανεξάρτητες μεταβλητές. Ορίζεται ως ένας άλλος δείκτης που ποσοτικοποιεί το ποσοστό ερμηνείας της μεταβλητότητας της εξαρτημένης τιμής από τις ανεξάρτητες. Η διαφορά των δύο μέτρων μεταβλητότητας είναι ότι ο δείκτης Cox and Snell R^2 δεν μπορεί να φτάσει την μέγιστη τιμή 1, ένα αντιθέσει με το μέτρο Nagelkerke R^2 που η μέγιστη αποδεκτή τιμή είναι το 1, και γι αυτό ερμηνεύεται και ως ποσοστό.

Τα αποτελέσματα τόσο της πιθανοφάνειας, όσο και των μέτρων μεταβλητότητας που παρήχθησαν από το στατιστικό πακέτο SPSS παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2.
Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	3462.107	,077	,192

Η λογιστική ισότητα του μοντέλου αναπαρίσταται από την ακόλουθη εξίσωση:

$$\ln(\text{odds}) = -1.259 + .047 * \text{Οικογενειακή Κατάσταση} - .109 * \text{Αριθμός Παιδιών} - .904 * \text{Δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάξει πέρα οικονομικώς} + .898 * \text{Κατάσταση Υγείας} + 1.424 * \text{Κατάσταση Ψυχικής Υγείας} - .015 * \text{Ηλικία Συνταξιοδότησης}$$

Οι συντελεστές του μοντέλου και τα επίπεδα σημαντικότητας των παραμέτρων παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 3

Συντελεστές Παλινδρόμησης Probit Μοντέλου με εξαρτημένη μεταβλητή το επίπεδο Ικανοποίησης Ζωής των Συνταξιούχων

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	95% C.I. for EXP(B)	
							Lower	Upper
Οικογενειακή Κατάσταση	.047	.021	4.986	1	.026	1.048	1.006	1.093
Αριθμός Παιδιών	-.109	.032	11.277	1	.001	.897	.842	.956
Δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάξει πέρα οικονομικώς	-.904	.094	93.195	1	.000	.405	.337	.486
Κατάσταση Υγείας	.898	.105	73.337	1	.000	2.454	1.998	3.013
Κατάσταση Ψυχικής Υγείας	1.424	.096	218.248	1	.000	4.155	3.440	5.019
Ηλικία Συνταξιοδότησης	-.015	.006	6.400	1	.011	.985	.973	.997
Σταθερά	-1.259	.394	10.217	1	.001	.284		

Το μοντέλο προβλέπει τους λόγους πιθανοτήτων (odds) όπου ένα υποκείμενο της μελέτης δοθέντος μίας συγκεκριμένης τιμής των ανεξάρτητων μεταβλητών θα αποφασίσει να συμβεί το γεγονός της μελέτης, δηλαδή την ύπαρξη

της του Καλού Επιπέδου Ικανοποίησης από την Ζωή για τον εκάστοτε συνταξιούχο ($\hat{Y}=1$).

Όταν δεν υφίσταται λοιπόν οι ανεξάρτητες μεταβλητές, τότε το odds ισούται με $e^{(-1.259)} = 0.284$. Συνεπάγεται ότι είναι πιο πιθανόν κατά 0.284 το Επίπεδο Ικανοποίησης Ζωής να είναι θετικό στον εκάστοτε συνταξιούχο έναντι του γεγονότος να μην είναι ικανοποιημένοι οι συνταξιούχοι. Η πιθανότητα να συμβεί το γεγονός, δηλαδή να είναι Ικανοποιημένοι οι Συνταξιούχοι από την Ζωή, είναι υπαρκτή και ισούται $p = \frac{e^{(-1.259)}}{1+e^{(-1.259)}} = \frac{0.284}{1+0.284} = 0.221$. Επομένως, το μοντέλο προβλέπει να είναι Ικανοποιημένοι οι Συνταξιούχοι από την ζωή, όταν οι ανεξάρτητες μεταβλητές δεν είναι υπαρκτές κατά 22.1% πιθανόν.

Όσον αφορά την **Οικογενειακή Κατάσταση**, ο λόγος των odds (odds ratio) ισούται με $e^{(0.047)} = 1.048$. Συνεπάγεται ότι το μοντέλο προβλέπει αναφορικά με την αναλογία πιθανοτήτων (odds) του γεγονότος να είναι Ικανοποιημένοι οι συνταξιούχοι από την Ζωή τους να είναι 1.048 φορές μεγαλύτερη, όταν η Οικογενειακή Κατάσταση παίρνει μεγαλύτερες τιμές δηλαδή όταν είναι παντρεμένοι.

Όσον αφορά τον **Αριθμό Παιδιών**, ο λόγος των odds (odds ratio) ισούται με $e^{(-1.09)} = .897$. Συνεπάγεται ότι το μοντέλο προβλέπει αναφορικά με την αναλογία πιθανοτήτων (odds) του γεγονότος να είναι Ικανοποιημένοι οι συνταξιούχοι από την Ζωή τους για αυτούς που έχουν λιγότερα παιδιά να είναι .897 φορές μεγαλύτερη, από όταν ο αριθμός παιδιών αυξάνεται. Είναι πιο πιθανό δηλαδή να είναι ικανοποιημένοι οι συνταξιούχοι από την ζωή με το λιγότερο αριθμό παιδιών. Αυτό συμφωνεί και με την θεωρία μας από προηγούμενο κεφάλαιο μιας καθώς δημιουργείται άγχος από τα παιδιά αλλά και ανάγκη για οικονομική βοήθεια.

Όσον αφορά την **Δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάζει πέρα οικονομικώς**, ο λόγος των odds (odds ratio) ισούται με $e^{(-.904)} = .405$. Συνεπάγεται ότι το μοντέλο προβλέπει αναφορικά με την αναλογία πιθανοτήτων (odds) του γεγονότος να είναι Ικανοποιημένοι οι συνταξιούχοι από την Ζωή τους να είναι .405 φορές μεγαλύτερη, όταν είναι πιο δύσκολη η δυνατότητα του νοικοκυριού

να τα βγάζει πέρα οικονομικώς. Συνεπώς, όταν είναι εύκολη η δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάζει πέρα οικονομικώς είναι πιο ικανοποιημένοι από την ζωή. Κάτι το οποίο είναι απόλυτα λογικό.

Όσον αφορά την **Κατάσταση Υγείας**, ο λόγος των odds (odds ratio) ισούται με $e^{(.898)} = 2.454$. Συνεπάγεται ότι το μοντέλο προβλέπει αναφορικά με την αναλογία πιθανοτήτων (odds) του γεγονότος να είναι Ικανοποιημένοι οι συνταξιούχοι από την Ζωή τους να είναι 2.454 φορές μεγαλύτερη, όταν η Κατάσταση Υγείας είναι Καλή.

Όσον αφορά την **Κατάσταση Ψυχικής Υγείας**, ο λόγος των odds (odds ratio) ισούται με $e^{(1.424)} = 4.155$. Συνεπάγεται ότι το μοντέλο προβλέπει αναφορικά με την αναλογία πιθανοτήτων (odds) του γεγονότος να είναι Ικανοποιημένοι οι συνταξιούχοι από την Ζωή τους να είναι 4.155 φορές μεγαλύτερη, όταν η Κατάσταση Ψυχικής Υγείας είναι Καλή.

Όσον αφορά την **Ηλικία Συνταξιοδότησης**, ο λόγος των odds (odds ratio) ισούται με $e^{(-.015)} = .985$. Συνεπάγεται ότι το μοντέλο προβλέπει αναφορικά με την αναλογία πιθανοτήτων (odds) του γεγονότος να είναι Ικανοποιημένοι οι συνταξιούχοι από την Ζωή τους να είναι .985 φορές μεγαλύτερη, όταν η Ηλικία Συνταξιοδότησης αυξάνεται. Είναι πιο πιθανό δηλαδή να είναι ικανοποιημένοι οι συνταξιούχοι από την ζωή με την μικρότερη ηλικία συνταξιοδότησης για αυτό και παρατηρείται συνεχής αύξηση των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων.

Σε αυτή την ενότητα αναλύσαμε κάποια περιγραφικά χαρακτηριστικά για τους συνταξιούχους και στη συνέχεια με την ανάλυση του στατιστικού μας μοντέλου καταλήξαμε στους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την ικανοποίηση των ατόμων από τη ζωή. Όσον αφορά την ευημερία των συνταξιούχων καταλήξαμε ότι επηρεάζεται κυρίως από την οικογενειακή κατάσταση, τον αριθμό των παιδιών, τη δυνατότητα του νοικοκυριού να τα βγάζει πέρα οικονομικώς, την κατάσταση της υγείας και της ψυχικής υγείας αλλά και από την ηλικία συνταξιοδότησης.

Αυτό που παρατηρούμε είναι ότι το επίπεδο ικανοποίησης των ατόμων από τη ζωή είναι αρκετά χαμηλό ακόμα και σε χώρες που η οικονομική κατάσταση είναι καλή, ή ακόμα και όταν η υγεία των συνταξιούχων είναι καλή, ή ακόμα και όταν έχουν επιλέξει την πρόωρη σύνταξη. Σίγουρα μια τέτοια παρατήρηση μας γεννά αρκετά ερωτήματα για την ευημερία των ατόμων. Το στατιστικό μοντέλο έδειξε ότι η ικανοποίηση από τη ζωή αυξάνεται όταν η ηλικία συνταξιοδότησης είναι μικρότερη, οι συνταξιούχοι δεν φαίνονται πολύ ικανοποιημένοι.

Στην επόμενη ενότητα θα δούμε για τα άτομα ηλικίας 50-65, τα οποία ακόμα εργάζονται, ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την ευημερία τους. Έτσι θα μπορέσουμε να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα γύρω από την ευτυχία και την ευημερία των συνταξιούχων αφού θα έχουμε και την πλευρά των ατόμων που θα πάρουν σύνταξη στα επόμενα χρόνια.

4. Στατιστικό μοντέλο για μη συνταξιούχους ηλικίας 50-65

4.1 Περιγραφική Ανάλυση

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστούν περιγραφικά στατιστικά στοιχεία με την εφαρμογή της ανάλυσης συχνοτήτων και την κατασκευή των απαραίτητων πινάκων για κάποιες από τις μεταβλητές, τα οποία θα βοηθήσουν τον αναγνώστη να λάβει μια πρώτη εικόνα της κατάστασης περί των μη συνταξιοδοτούμενων που παρόλα αυτά είναι σε ηλικία τέτοια ώστε να πλησιάζουν την μέρα που θα αποφασίσουν για τη στιγμή της συνταξιοδότησής τους. Πιο συγκεκριμένα, αναφερόμαστε σε μη συνταξιοδοτούμενους ηλικίας 50-65 ετών.

Πίνακας 1: Δημογραφικά Στοιχεία					
Χώρες	Φύλο		Κατηγορία Ηλικίας		
	Άνδρας (%)	Γυναίκα (%)	50-55 (%)	55-60 (%)	60-65 (%)
Αυστρία	44,9	55,1	54,0	28,7	17,4
Γερμανία	45,7	54,3	51,0	25,2	23,8
Σουηδία	45,9	54,1	39,2	32,3	28,4
Ολλανδία	41,5	58,5	42,9	33,1	24,0
Ισπανία	35,5	64,5	44,0	27,1	29,0
Ιταλία	35,2	64,8	42,0	33,4	24,6
Γαλλία	43,4	56,6	56,6	30,3	13,1
Δανία	51,1	48,9	51,1	31,9	17,1
Ελλάδα	46,6	53,4	52,2	24,3	23,5
Ελβετία	48,2	51,8	45,2	28,6	26,2
Βέλγιο	44,0	56,0	51,1	31,3	17,6
Σύνολο	43,6	56,4	47,9	29,8	22,3

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα ποσοστά μη συνταξιοδοτούμενων στην ανά υπό εξέταση χώρα της Ευρώπης ως προς δύο βασικές δημογραφικές μεταβλητές και οι οποίες είναι το φύλο και η ηλικία των ευρωπαίων πολιτών.

Παρατηρείται ότι στην πλειοψηφία τους το μεγαλύτερο ποσοστό των εν συντόμου χρονικού διαστήματος συνταξιοδοτούμενων είναι οι ηλικίας μεταξύ 50 και 55 ετών (47.9%) στο σύνολο των χωρών, ενώ στις άλλες κατηγορίες μειώνεται με ελάχιστο το ποσοστό αυτών που πλησιάζουν τα θεσμοθετημένα όρια συνταξιοδότησης, ηλικίας μεταξύ 60 και 65 (22.3%). Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα εμφανίζει τη μεγαλύτερη ταχύτητα αποχώρησης από τις ηλικίες 50-55 στις ηλικίες 55-60 γεγονός που δικαιολογείται λόγω των χαμηλότερων ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης στη χώρα και ίσως και λόγω των κινήτρων για πρόωρη συνταξιοδότηση, ενώ ακολουθεί η Γαλλία και η Γερμανία. Αυτό μας δείχνει ότι περισσότερα άτομα επιλέγουν μετά την ηλικία των 55 να συνταξιοδοτηθούν από ότι μετά την ηλικία των 60.

Επιπλέον, όσον αφορά το φύλο, παρατηρείται ότι στο σύνολο το πλήθος των μη συνταξιούχων γυναικών (56.4%) είναι μεγαλύτερο από το πλήθος των ανδρών (43.6%). Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τους συνταξιούχους που αναλύσαμε στην προηγούμενη ενότητα όπου το ποσοστό των ανδρών είναι 53.8% και των γυναικών 46.2% . Κάτι τέτοιο προκαλεί εντύπωση καθώς θα περιμέναμε πιο πολλές γυναίκες να έχουν επιλέξει την πρόωρη σύνταξη από ότι άνδρες λόγω των ευνοϊκότερων ρυθμίσεων που ισχύουν στα περισσότερα ασφαλιστικά συστήματα.

Μόνο στη Δανία σημειώνεται οριακά ότι οι άνδρες είναι οι περισσότεροι μη συνταξιοδοτούμενοι στην συγκεκριμένη ηλικία.

Πίνακας 2: Κοινωνικό-οικονομικά Στοιχεία

Χώρες	Τύπος Απασχόλησης				Επίπεδο Εκπαίδευσης			
	Δεν Ξέρω/Δεν Απαντώ (%)	Μισθωτός (%)	Δημόσιος Υπάλληλος (%)	Αυτοαπασχολούμενος (%)	Δεν Ξέρω/Δεν Απαντώ (%)	1 ^ο -βάθμια (%)	2 ^ο -βάθμια (%)	3 ^ο -βάθμια (%)
Αυστρία	0,3	68,2	12,2	19,2	0,6	12,6	57,1	29,6
Γερμανία	0,0	76,1	8,3	15,6	1,0	0,0	68,3	30,8
Σουηδία	0,0	87,8		12,2	1,3	18,5	51,3	29,0
Ολλανδία	0,0	66,2	19,8	14,0	1,9	9,0	64,8	24,3
Ισπανία	0,0	61,9	10,7	27,3	9,5	40,2	40,4	10,0
Ιταλία	0,0	39,4	25,5	35,1	1,7	43,3	46,8	8,2
Γαλλία	0,0	61,9	24,6	13,5	15,8	15,5	42,5	26,2
Δανία	0,0	73,8	15,0	11,2	0,3	6,1	51,8	41,9
Ελλάδα	2,3	35,5	23,7	38,5	1,6	33,1	45,7	19,6
Ελβετία	1,0	70,7	5,0	23,3	3,8	16,8	67,8	11,5
Βέλγιο	0,2	58,9	25,3	15,6	2,1	15,5	56,7	25,7
Σύνολο	0,3	65,4	15,3	19,0	3,7	18,6	53,9	23,9

Στο πίνακα 2 παρουσιάζονται δυο κοινωνικο-οικονομικές μεταβλητές για τα άτομα κάθε μιας χώρας ξεχωριστά όπως και για το σύνολο τους.

Αναφορικά με τον τύπο τωρινής απασχόλησης είναι εμφανές ότι σε όλες τις χώρες η πλειοψηφία των ατόμων εργάζεται ως μισθωτοί (65,4%) γεγονός που

ταυτίζεται και με την πλειοψηφία των συνταξιοδοτούμενων που προέρχονται από τον ιδιωτικό τομέα και σηματοδοτείται η άνθηση των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Επιπλέον, παρατηρείται ότι στην Ιταλία, στην Γαλλία και στην Ελλάδα έχουν το υψηλότερο ποσοστό δημοσίων υπαλλήλων με το μικρότερο ποσοστό να παρουσιάζεται στην Γερμανία και Ελβετία.

Στην Ελλάδα σημειώνεται επίσης σημαντικό ποσοστό τόσο των απασχολούμενων στον ιδιωτικό τομέα, όσο παρουσιάζεται και η τάση της αυτό-απασχόλησης. Παρόλο βεβαίως που είναι υψηλά τα ποσοστά δημοσίων υπαλλήλων στην Ελλάδα έναντι του συνόλου των χωρών, σημειώνονται τα μικρότερα ποσοστά λαμβάνοντας υπόψη την σύγκριση ανάμεσα στους ιδιωτικούς υπαλλήλους και ελεύθερες επαγγελματίες.

Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης υψηλά είναι τα επίπεδα ατόμων που έχουν λάβει δευτεροβάθμια εκπαίδευση με αυτά να σημειώνονται υψηλότερα στις χώρες του Βορρά, όπως Γερμανία και Ολλανδία. Οι χώρες του Νότου σημειώνουν από την άλλη τα υψηλότερα ποσοστά πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εν συγκρίσει με τις υπόλοιπες υπό εξέταση χώρες. Το μορφωτικό επίπεδο σίγουρα επηρεάζει το πότε θα βγουν σε σύνταξη οι εργαζόμενοι, αν θα προτιμήσουν την πρόωρη συνταξιοδότηση ή θα αναμένουν μέχρι να φτάσουν στο ηλικιακό όριο της εκάστοτε χώρας. Επίσης, λόγω της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τους ίσως έχουν πιο χειρονακτικές δουλείες με χαμηλότερους μισθούς από τους πιο μορφωμένους και αναμένουν χαμηλότερες συντάξεις και αυτό αποτελεί ένδειξη μικρότερου επιπέδου ικανοποίησης από τη ζωή.

Πίνακας 3: Δημογραφικά Στοιχεία

Χώρες	Οικογενειακή Κατάσταση					
	Παντρεμένος (Ζει με Σύντροφο) (%)	Σύμφωνο Γάμου (%)	Παντρεμένος (Ζει χωριστά Σύντροφο) (%)	Ανύπαντρος (%)	Χωρισμένος (%)	Χήρος (%)
Αυστρία	71,5		2,8	9,3	10,5	5,9
Γερμανία	79,5	,2	1,5	6,3	9,0	3,6
Σουηδία	73,1	10,3	,4	5,5	8,9	1,8
Ολλανδία	82,1	4,3	1,0	4,2	5,1	3,3
Ισπανία	80,8	,6	2,1	7,8	3,3	5,5
Ιταλία	83,3	1,1	,8	6,8	2,2	5,7
Γαλλία	73,0		1,2	7,4	12,4	5,9
Δανία	70,1	,6	1,3	8,7	15,5	3,8
Ελλάδα	77,2	,3	1,5	7,1	6,0	7,8
Ελβετία	73,3	1,3	3,6	6,6	11,7	3,4
Βέλγιο	77,2	2,1	1,5	4,7	10,5	3,9
Σύνολο	77,1	2,3	1,4	6,4	8,3	4,5

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζεται η οικογενειακή κατάσταση των ευρωπαίων μη συνταξιούχων ηλικίας 50-65 ετών. Είναι ολοφάνερο ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μη συνταξιοδοτούμενων είναι παντρεμένοι και ζουν με τον/την σύντροφό τους στο ίδιο σπίτι.

Επιπλέον, το μεγαλύτερο ποσοστό χωρισμένων σημειώνεται στην Δανία, ενώ των χήρων στην Ελλάδα. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ανύπαντρων τέλος σημειώνεται στην Αυστρία.

Πίνακας 4: Αυτοπροσδιορισμός Κατάστασης Υγείας				
Χώρες	Χρόνια Νοσήματα: Όχι		Χρόνια Νοσήματα: Ναι	
	Κατάσταση Υγείας			
	Καλή - Πολύ καλή (%)	Λιγότερο από καλή (%)	Καλή - Πολύ καλή (%)	Λιγότερο από καλή (%)
Αυστρία	91,7	8,3	55,8	44,2
Γερμανία	92,7	7,3	52,7	47,3
Σουηδία	90,2	9,8	66,2	33,8
Ολλανδία	93,3	6,7	61,2	38,8
Ισπανία	89,6	10,4	52,0	48,0
Ιταλία	86,1	13,9	48,9	51,1
Γαλλία	93,9	6,1	63,1	36,9
Δανία	94,4	5,6	71,1	28,9
Ελλάδα	94,7	5,3	68,4	31,6
Ελβετία	94,1	5,9	75,9	24,1
Βέλγιο	95,2	4,8	66,5	33,5
Σύνολο	92,6	7,4	61,6	38,4

Ο πίνακας 4 περιγράφει πως το κάθε άτομο ξεχωριστά παρουσιάζει και κρίνει την κατάσταση υγείας του σε σχέση με το αν πραγματικά έχουν προσδιοριστεί χρόνια νοσήματα στην υγεία του. Πιο συγκεκριμένα, στον πίνακα 15 μελετήθηκε η κατάσταση υγείας όπου το κάθε άτομο χαρακτηρίζει υποκειμενικά το επίπεδο της υγείας του ως καλή - πολύ καλή και λιγότερο από καλή σε σχέση με το αν έχει ή όχι χρόνια νοσήματα.

Οι πολίτες που πάσχουν από χρόνιες παθήσεις στη πλειοψηφία τους (61,60%) δηλώνουν ότι έχουν καλή ή πολύ καλή υγεία με εξαίρεση την Ιταλία, όπου τα άτομα που πάσχουν από χρόνια νοσήματα δηλώνουν οριακά λιγότερο από καλή κατάσταση υγείας. Φαίνεται πως δημιουργεί μία θετική στάση στους ασθενείς απέναντι στην κατάσταση της υγείας τους το γεγονός ότι εργάζονται καθώς και ότι η ιατρική τους περίθαλψη δεν υποστηρίζεται από μία σύνταξη. Αυτό φαίνεται από το ότι τα άτομα που εργάζονται αναπροσδιορίζουν την υγεία τους ως καλή σε μεγαλύτερο ποσοστό από ότι οι συνταξιούχοι. Βέβαια πρέπει να αναφέρουμε ότι οι ηλικίες εδώ είναι από 50-65 ενώ στους συνταξιούχους περιλαμβάνονται και άτομα πολύ μεγαλύτερης ηλικίας.

Από την άλλη πλευρά, η συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών που δε πάσχουν από χρόνια νοσήματα δηλώνουν καλή και πολύ καλή κατάσταση υγείας κατά μήκος όλης της Ευρώπης, το προφανές δηλαδή.

Πίνακας 5: Καθαρό Οικογενειακό Εισόδημα (σε ευρώ)		
Χώρες	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση
Αυστρία	34.782,57	1.545,836
Γερμανία	48.004,48	1.301,043
Σουηδία	44.919,47	743,422
Ολλανδία	43.121,73	952,276
Ισπανία	43.871,14	9.590,210
Ιταλία	28.063,13	1.220,191
Γαλλία	51.402,32	5.637,754
Δανία	50.273,91	1.291,336
Ελλάδα	21.040,93	549,803
Ελβετία	70.497,19	2.898,467
Βέλγιο	36.889,71	1.216,172

Στον Πίνακα 5 παρουσιάζεται το μέσο Καθαρό Οικογενειακό Εισόδημα (σε ευρώ) ανά χώρα. Παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο μέσο Καθαρό Οικογενειακό Εισόδημα σημειώνεται στην Ελβετία στα 70.000 ευρώ (Mean=70.497,19, std=2.898,467). Από την άλλη πλευρά, σημειώνεται ότι το μικρότερο μέσο Καθαρό Οικογενειακό Εισόδημα σημειώνεται στην Ελλάδα στα 21.000 ευρώ (Mean=21.040,93, std=549,803). Βέβαια δεν μπορεί η εικόνα που μας δίνει να είναι απόλυτα ξεκάθαρη καθώς από χώρα σε χώρα διαφέρει το κόστος διαβίωσης, το μέγεθος της οικογένειας αλλά και διάφοροι άλλοι παράγοντες.

Πίνακας 6: Αυτοπροσδιορισμός Οικονομικής Κατάστασης				
Χώρες	Φτωχός: Όχι		Φτωχός: Ναι	
	Αντιμέτωπιση Οικονομικής Δυσχέρειας			
	Δύσκολα (%)	Εύκολα (%)	Δύσκολα (%)	Εύκολα (%)
Αυστρία	24,6	75,4	41,3	58,7
Γερμανία	22,4	77,6	50,7	49,3
Σουηδία	14,0	86,0	53,3	46,7
Ολλανδία	17,5	82,5	39,6	60,4
Ισπανία	51,2	48,8	68,8	31,2
Ιταλία	60,0	40,0	87,0	13,0
Γαλλία	26,8	73,2	70,2	29,8
Δανία	15,1	84,9	34,0	66,0
Ελλάδα	66,6	33,4	84,4	15,6
Ελβετία	13,6	86,4	27,3	72,7
Βέλγιο	27,5	72,5	45,5	54,5
Σύνολο	30,2	69,8	58,2	41,8

Ο Πίνακας 6 διερευνά τη κατάσταση οικονομικής δυσχέρειας σύμφωνα με τον οποίο τα άτομα της εκάστοτε χώρας αξιολογούν αν τα βγάζουν πέρα με μεγάλη δυσκολία ή όχι σε σχέση με την οικονομική τους κατάσταση η οποία παρουσιάζει αν ένα άτομο είναι φτωχό ή όχι με βάση το κατά κεφαλήν καθαρό τους εισόδημα.

Σε όλες τις χώρες το ποσοστό των όχι φτωχών ατόμων που δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα με μεγάλη δυσκολία είναι αρκετά μικρό (30,2%) με εξαίρεση τις χώρες του νότου: Ισπανία (51,20%), Ελλάδα (66,60%) και Ιταλία (60,00%), το οποίο δύναται να δικαιολογηθεί και την οικονομική κατάσταση των χωρών αυτών και έρχεται σε πλήρη ταύτιση με τα αποτελέσματα που προκύπτουν και για τους συνταξιοδοτούμενους των αντίστοιχων χωρών.

Ομοίως και με το πλήθος των συνταξιοδοτούμενων, στις χώρες με ισχυρή οικονομία (Ολλανδία, Δανία, Αυστρία και Ελβετία) συνεχίζει η συντριπτική πλειοψηφία να αναγνωρίζει ότι τα βγάζει πέρα με όχι και τόσο μεγάλη δυσκολία (60,40%, 66,00%, 58,70% και 72,70% αντίστοιχα). Από την άλλη πλευρά, στις χώρες της μεσογείου (Ελλάδα, Ισπανία και Ιταλία) τα ποσοστά των ατόμων που θεωρούνται φτωχά αλλά δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα εύκολα είναι φανερά

μειωμένα όπως φαίνεται και στην Ελλάδα (15,6%), αλλά πόσο μάλλον και στην Ιταλία (13,00%).

Πίνακας 7: Ιδιωτική Ασφάλιση		
Χώρες	Όχι (%)	Ναι (%)
Αυστρία	71,6	28,4
Γερμανία	84,7	15,3
Σουηδία	83,2	16,8
Ολλανδία	29,6	70,4
Ισπανία	87,9	12,1
Ιταλία	91,9	8,1
Γαλλία	14,6	85,4
Δανία	57,0	43,0
Ελλάδα	91,4	8,6
Ελβετία	34,0	66,0
Βέλγιο	14,8	85,2
Σύνολο	58,3	41,7

Στον Πίνακα 7 παρουσιάζεται το κατά πόσο οι μη συνταξιοδοτούμενοι πολίτες ηλικία 50-65 ετών έχουν κάποια ιδιωτική ασφάλιση για ιατρική περίθαλψη στην καθημερινότητα τους ή για μελλοντική ιδιωτική συνταξιοδότηση.

Η πλειοψηφία των ατόμων φαίνεται ότι δεν έχουν κάποια ιδιωτική ασφάλιση (58,3%), ωστόσο παρατηρείται ότι στην Ολλανδία, στην Γαλλία, στην Ελβετία και στο Βέλγιο, οι πολίτες έχουν ιδιωτική ασφάλιση έναντι των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών.

Σημάδι της οικονομικής κρίσης ή της οικονομικής κατάστασης που επικρατεί στην Ελλάδα φέρει και το γεγονός ότι μόλις το 8,6% των Ελλήνων πολιτών έχουν κάποια ιδιωτική ασφάλιση και ότι όλη η ιατρική περίθαλψη παρέχεται είτε από την δημόσια ασφάλιση είτε ιδιωτικά από τον κάθε πολίτη. Επιπλέον, ενισχύεται το γεγονός ότι η συνταξιοδότηση παρέχεται στην πλειοψηφία από το κράτος και όχι από κάποια ιδιωτική εταιρεία.

Πίνακας 8: Επίπεδο Ικανοποίησης

Χώρες	50-55 ετών		55-60 ετών		60-65 ετών	
	Ικανοποίηση που λαμβάνει ένα άτομο από τη ζωή του					
	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)
Αυστρία	40.8	59.2	34.1	65.9	22.9	77.1
Γερμανία	36.8	63.2	35.6	64.4	32.9	67.1
Σουηδία	37.5	62.5	38.8	61.2	47.6	52.4
Ολλανδία	60.3	39.7	62.5	37.5	60.5	39.5
Ισπανία	56.2	43.8	52.3	47.7	46.7	53.3
Ιταλία	18.2	81.8	17.3	82.7	19.4	80.6
Γαλλία	16.5	83.5	22.0	78.0	27.0	73.0
Δανία	69.4	30.6	72.5	27.5	74.1	25.9
Ελλάδα	44.2	55.8	46.7	53.3	40.7	59.3
Ελβετία	49.6	50.4	57.7	42.3	43.2	56.8
Βέλγιο	38.2	61.8	39.8	60.2	39.9	60.1
Σύνολο	43.1	56.9	44.9	55.1	44.3	55.7

Στον Πίνακα 8 παρατηρείται το πόσο ικανοποιημένοι από την ζωή είναι οι ευρωπαίοι πολίτες ηλικίας 50-65 ετών. Σημειώνεται ότι σε όλες τις κλίμακες ηλικιών από 50-55, από 55-60 ετών, αλλά και από 60-65 ετών, οι πολίτες δηλώνουν όχι πλήρως ικανοποιημένοι από την ζωή τους με τα υψηλότερα ποσοστά ικανοποίησης να σημειώνονται από τις χώρες του βορρά, όπως Δανία και Ολλανδία.

Αναφορικά με την Ολλανδία, Δανία αλλά και Ελβετία, οι πολίτες ηλικίας 55-60 ετών στην πλειοψηφία τους δηλώνουν πολύ ικανοποιημένοι (62,5%, 72,5% και 57,7% αντίστοιχα). Ενώ για τους εν δυνάμει συνταξιούχους ηλικίας 60-65 ετών οι πολίτες της Δανίας σημειώνουν τα υψηλότερα επίπεδα ικανοποίησης (74,1%) με τους Ολλανδούς πολίτες να ακολουθούν (60,5%).

Πίνακας 9: Απόψεις Πολιτών για Συνταξιοδότηση

Χώρες	Πιθανότητα να μειώσει η κυβέρνηση την σύνταξη που δικαιούνται οι πολίτες ηλικίας 50-65 ετών πριν να βγουν στη σύνταξη		Πιθανότητα να αυξήσει η κυβέρνηση τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης στους πολίτες ηλικίας 50-65 ετών πριν να βγουν στη σύνταξη	
	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση	Μέση Τιμή	Τυπική Απόκλιση
Αυστρία	64,65	1,633	54,04	1,866
Γερμανία	53,44	1,132	49,21	1,027
Σουηδία	61,22	,816	50,60	,907
Ολλανδία	54,36	1,200	56,04	1,268
Ισπανία	26,32	1,309	28,78	1,353
Ιταλία	38,78	1,530	37,09	1,571
Γαλλία	46,04	1,121	42,03	1,132
Δανία	43,40	1,273	35,31	1,238
Ελλάδα	36,34	1,132	39,75	1,145
Ελβετία	43,94	1,567	27,14	1,575
Βέλγιο	40,05	,960	44,95	1,017

Στον Πίνακα 9 παρουσιάζονται οι απόψεις των πολιτών ηλικίας 50-65 ετών περί το μέγεθος της πιθανότητας αν η κυβέρνηση μειώσει την σύνταξη που δικαιούνται πριν να βγουν στη σύνταξη ή να αυξήσει τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης πριν να βγουν στη σύνταξη.

Το παράδοξο σημειώνεται στον συγκεκριμένο Πίνακα με το γεγονός ότι οι χώρες του Βορρά σημειώνουν κατά μεγαλύτερο μέσο όρο ότι είναι πιθανόν να μειωθεί η μελλοντική σύνταξή τους από την κυβέρνηση μέχρι να συνταξιοδοτηθούν, ενώ οι χώρες του Νότου θεωρούν ότι δεν είναι πολύ πιθανόν να μειωθεί η σύνταξή τους γεγονός που αντίκειται με την οικονομική κατάσταση των χωρών αυτών. Δεν φοβούνται άραγε οι πολίτες για νέες μειώσεις στις συντάξεις ή έχουν αποδεχτεί το γεγονός?

Ίδιο γεγονός σημειώνεται και ως προς την πιθανότητα να αυξηθούν τα χρόνια για την συνταξιοδότηση. Οι χώρες του Βορρά σημειώνουν υψηλότερη

πιθανότητα να αυξηθούν τα όρια μέχρι να συνταξιοδοτηθούν οι πολίτες έναντι τις χώρες του Νότου.

Ενδεικτικά, η Αυστρία θεωρεί κατά μέσο όρο ότι είναι πιθανόν να μειωθεί η σύνταξη των πολιτών κατά 65% (Mean=64,65%, std=1,633) και η Ολλανδία θεωρεί κατά μέσο όρο ότι είναι πιθανόν να αυξηθούν τα όρια συνταξιοδότησης των πολιτών κατά 56% (Mean=56,04%, std=1,268).

Πίνακας 10: Επιθυμία Πρόωρης Συνταξιοδότησης			
Χώρες	Δεν Ξέρω/Δεν Απαντώ (%)	Ναι (%)	Όχι (%)
Αυστρία	0,3	51,2	48,5
Γερμανία	0,5	41,9	57,6
Σουηδία	0,7	41,6	57,7
Ολλανδία	0,8	29,6	69,6
Ισπανία	0,4	66,8	32,8
Ιταλία	0,0	59,5	40,5
Γαλλία	1,1	56,6	42,3
Δανία	2,0	40,7	57,3
Ελλάδα	3,1	52,8	44,1
Ελβετία	1,3	32,7	66,0
Βέλγιο	0,3	34,5	65,1
Σύνολο	1,0	44,9	54,1

Στον Πίνακα 10 παρουσιάζεται το κατά πόσο οι μη συνταξιοδοτούμενοι πολίτες ηλικίας 50-65 ετών επιθυμούν να βγουν σε πρόωρη σύνταξη από την τωρινή τους εργασία.

Η πλειοψηφία των ατόμων φαίνεται ότι δεν θέλουν να συνταξιοδοτηθούν πρόωρα (54,10%) με μικρή διαφορά από αυτούς που το επιθυμούν (44,90%). Επιπλέον υπάρχει ένα ελάχιστο ποσοστό ανθρώπων που δεν ξέρουν τι επιθυμούν (1,00%).

Παρατηρείται ότι στις χώρες του Βορρά, οι πολίτες εργαζόμενοι δεν επιθυμούν να βγουν σε πρόωρη συνταξιοδότηση παρόλο το γεγονός ότι αξιολογούν

ότι πιθανότατα να μειωθεί η σύνταξη ή να αυξηθούν τα χρόνια συνταξιοδότησης μέχρι να βγουν σε σύνταξη.

Από την άλλη πλευρά, οι χώρες του Νότου σημειώνουν μεγαλύτερη επιθυμία στο να συνταξιοδοτηθούν πρόωρα σε μικρότερες ηλικίες από τις θεσμοθετημένες με την Ισπανία, Ιταλία και Ελλάδα να ξεχωρίζουν (66,80%, 59,50% και 52,80% αντίστοιχα).

Πίνακας 11: Επίπεδο Ικανοποίησης - Φύλο				
Χώρες	Άνδρας		Γυναίκα	
	Ικανοποίηση που λαμβάνει ένα άτομο από τη ζωή του			
	Πολύ Ικανοποιημένο ς (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένο ς (%)	Πολύ Ικανοποιημένο ς (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένο ς (%)
Αυστρία	38.0	62.0	34.2	65.8
Γερμανία	32.2	67.8	38.4	61.6
Σουηδία	36.3	63.7	44.6	55.4
Ολλανδία	55.6	44.4	64.6	35.4
Ισπανία	60.0	40.0	48.1	51.9
Ιταλία	19.6	80.4	17.4	82.6
Γαλλία	17.7	82.3	20.2	79.8
Δανία	70.5	29.5	71.9	28.1
Ελλάδα	50.2	49.8	38.5	61.5
Ελβετία	43.9	56.1	56.4	43.6
Βέλγιο	39.9	60.1	38.4	61.6
Σύνολο	43.5	56.5	44.2	55.8

Ο πίνακας 11 ενισχύει την εικόνα της παρούσας ανάλυσης σχετικά με το αν πόσο ικανοποιημένοι είναι οι συνταξιούχοι από την ζωή τους συνδέεται με το πώς το φύλο. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι ανεξαρτήτου φύλου, οι συνταξιούχοι δηλώνουν όχι πολύ ικανοποιημένοι από την ζωή τους σε όλες τις χώρες. Επιπλέον, φαίνεται πως οι γυναίκες είναι πιο πολύ ικανοποιημένες από την ζωή έναντι των ανδρών που φαίνεται ότι υπερτερούν σε μεγαλύτερο βαθμό οι άνδρες που δεν είναι πολύ ικανοποιημένοι.

Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τους συνταξιούχους όπου οι γυναίκες στο σύνολο των χωρών είναι λιγότερο ικανοποιημένες από τους άνδρες. Όμως σε Ισπανία και Ελλάδα η ικανοποίηση των ανδρών υπερτερεί κατά πολύ της ικανοποίησης των γυναικών.

Πίνακας 12: Επίπεδο Ικανοποίησης - Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

Δημογραφικά	Ποσοστά (%)	
	Πολύ Ικανοποιημένος (%)	Όχι πολύ ικανοποιημένος (%)
Φύλο		
Άνδρας	43.5	56.5
Γυναίκα	44.2	55.8
Σύνολο	43.9	56.1
Οικογενειακή Κατάσταση		
Παντρεμένος (Ζει με Σύντροφο)	45.9	54.1
Σύμφωνο Γάμου	52.4	47.6
Παντρεμένος (Ζει χωριστά Σύντροφο)	31.5	68.5
Ανύπαντρος	37.2	62.8
Χωρισμένος	32.6	67.4
Χήρος	33.0	67.0
Σύνολο	43.9	56.1
Εκπαίδευση		
Δεν Ξέρω/Δεν Απαντώ	45.1	54.9
1ο-βάθμια	36.5	63.5
2ο-βάθμια	43.3	56.7
3ο-βάθμια	45.1	54.9
Σύνολο	43.9	56.1
Οικονομική Κατάσταση		
Φτωχός: Όχι	45.2	54.8
Φτωχός: Ναι	37.9	62.1
Σύνολο	43.9	56.1

Στον τελευταίο μας πίνακα δεν υπάρχουν αισθητές διαφορές μεταξύ συνταξιούχων και μη. Τα αποτελέσματα ως προς την οικογενειακή κατάσταση, την εκπαίδευση αλλά και την οικονομική κατάσταση ακολουθούν την ίδια λογική και στις

δύο κατηγορίες ανθρώπων , πράγμα το οποίο ενισχύει την εικόνα που έχει δοθεί. Το επίπεδο ικανοποίησης των ατόμων που ακόμη εργάζονται (43.9%) είναι λίγο υψηλότερο από των συνταξιούχων (40.5%). Στην θεωρία μας αναφέρουμε ότι η ευτυχία σε σχέση με την ηλικία έχει τη μορφή U, δηλαδή ότι στο μέσο της ζωής τα άτομα έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα αποτελέσματά μας καθώς οι συνταξιούχοι που περιλαμβάνουν και τα άτομα της τρίτης ηλικίας θα περιμέναμε να είναι πιο ευτυχισμένα από τους 50-65 εργαζόμενους οι οποίοι βρίσκονται στο κατώτερο σημείο. Μήπως τελικά η εργασία είναι που δημιουργεί τη διαφορά;

4.2 Ανάλυση Chi-Square

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστεί η ανάλυση εξάρτησης Chi-Square που εφαρμόστηκε σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95% προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσο η επιθυμία των μη συνταξιοδοτούμενων να βγουν σε πρόωρη σύνταξη εξαρτάται από την ευτυχία τους δηλαδή το επίπεδο ικανοποίησης από την ζωή τους ή από το επίπεδο δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι στην καθημερινότητα τους. Οι δύο αυτοί λόγοι θεωρούνται ακράδαντης σημασίας στο να συμβάλλουν στην απόφαση των ατόμων για να βγουν σε πρόωρη σύνταξη. Λόγω του διαφορετικού συστήματος συνταξιοδότησης ανά χώρα, η ανάλυση συσχέτισης πραγματοποιήθηκε ανά χώρα.

Σημειώνεται για την Αυστρία σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95% ότι η επιθυμία, των μη συνταξιοδοτημένων ηλικίας 50-65, να βγουν σε πρόωρη σύνταξη εξαρτάται από το επίπεδο δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι στην καθημερινότητα τους [$\chi^2 (2)=16,226, p<.001$], αλλά και με το επίπεδο ικανοποίησης τους από την ζωή [$\chi^2 (6)=16,052, p=.013$].

Για την Ολλανδία σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%, η επιθυμία των μη συνταξιοδοτούμενων ηλικίας 50-65 ετών να βγουν σε πρόωρη σύνταξη εξαρτάται με το επίπεδο ικανοποίησης τους από την ζωή [$\chi^2 (12)=173,189, p<.001$].

Φαίνεται για την Ιταλία σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95% ότι η επιθυμία των μη συνταξιοδοτούμενων ηλικίας 50-65 ετών να βγουν σε πρόωρη σύνταξη εξαρτάται με το επίπεδο δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι στην καθημερινότητα τους [χ^2 (1)=12,161, $p<.001$], αλλά και με το επίπεδο ικανοποίησης τους από την ζωή [χ^2 (4)=17,513, $p=.002$].

Για την Ελβετία σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95% ότι η επιθυμία των μη συνταξιοδοτούμενων ηλικίας 50-65 ετών να βγουν σε πρόωρη σύνταξη εξαρτάται με το επίπεδο δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι στην καθημερινότητα τους [χ^2 (3)=13,333, $p=.004$], αλλά και με το επίπεδο ικανοποίησης τους από την ζωή [χ^2 (12)=75,942, $p<.001$].

Τέλος, για το Βέλγιο σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%, η επιθυμία των μη συνταξιοδοτούμενων ηλικίας 50-65 ετών να βγουν σε πρόωρη σύνταξη εξαρτάται με το επίπεδο δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι στην καθημερινότητα τους [χ^2 (2)=11,141, $p=.004$], αλλά και με το επίπεδο ικανοποίησης τους από την ζωή [χ^2 (8)=18,070, $p=.021$].

Σημειώνεται ότι για τις υπόλοιπες χώρες δεν σημειώθηκαν στατιστικά σημαντικές εξαρτήσεις χ^2 ανάμεσα στην επιθυμία για πρόωρη σύνταξη και τους υπό εξέταση παράγοντες του επιπέδου ευτυχίας και της ευκολίας αντιμετώπισης καθημερινών δυσκολιών.

4.3 Ανάλυση Συσχέτισης

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστεί η ανάλυση συσχέτισης που εφαρμόστηκε κατά Spearman σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95% προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσο η επιθυμία των μη συνταξιοδοτημένων να βγουν σε πρόωρη σύνταξη συσχετίζεται με τις απόψεις τους αν η κυβέρνηση μελλοντικά αυξήσει τα όρια συνταξιοδότησης ή μειώσει την σύνταξή τους. Η πιθανότητα πραγματοποίησης των προαναφερθεισών ενεργειών από την κυβέρνηση καθιστούν πιθανή αιτία απόφασης των πολιτών ηλικίας 50-65 ετών να προβούν σε πρόωρη σύνταξη. Λόγω

του διαφορετικού συστήματος συνταξιοδότησης ανά χώρα, η ανάλυση συσχέτισης πραγματοποιήθηκε ανά χώρα.

Για την Ισπανία, σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%, φαίνεται πως η επιθυμία των μη συνταξιοδοτημένων να βγουν σε πρόωρη σύνταξη συσχετίζεται θετικά με τις απόψεις τους αν η κυβέρνηση μελλοντικά αυξήσει τα όρια συνταξιοδότησης [$r_{ho}=.104$, $p=.024$].

Εν συνεχεία, για την Ιταλία, σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95%, φαίνεται πως η επιθυμία των μη συνταξιοδοτούμενων να βγουν σε πρόωρη σύνταξη συσχετίζεται αρνητικά με τις απόψεις τους αν η κυβέρνηση μελλοντικά αυξήσει τα όρια συνταξιοδότησης [$r_{ho}=-.105$, $p=.028$], αλλά και με το γεγονός αν μειώσει την σύνταξή τους [$r_{ho}=-.108$, $p=.023$].

Σημειώνεται ότι για τις υπόλοιπες χώρες δεν σημειώθηκαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις κατά Spearman ανάμεσα στην επιθυμία για πρόωρη σύνταξη των εργαζόμενων πολιτών ηλικίας 50-65 ετών και τις απόψεις τους αν η κυβέρνηση μελλοντικά αυξήσει τα όρια συνταξιοδότησης ή μειώσει τη μελλοντική τους σύνταξη.

Συμπεράσματα

Το συμπέρασμα με το οποίο αρχίζει η παρούσα εργασία είναι ότι το ασφαλιστικό πρόβλημα είναι ένα πρόβλημα που μαστίζει την κοινωνία αλλά και την οικονομία πολλών χωρών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Το ακανθώδες αυτό πρόβλημα επιζητά μια άμεση και ουσιαστική λύση χωρίς ημίμετρα και ημιτελείς μεταρρυθμίσεις.

Μια από τις συνιστώσες του προβλήματος είναι η γήρανση του πληθυσμού. Η αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης στις ανεπτυγμένες χώρες συνεχώς αυξάνει τον αριθμό των ατόμων τρίτης ηλικίας και σε συνδυασμό με την μειωμένη γεννητικότητα δεν αφήνει ελπιδοφόρα μηνύματα για τους μελλοντικούς συνταξιούχους.

Στις επιπτώσεις της γήρανσης στο ασφαλιστικό πρόβλημα έρχεται να προστεθεί η μείωση της απασχόλησης από τα άτομα ηλικίας άνω των 50. Πολλά άτομα αυτής της ηλικίας αντί να συγκαταλέγονται στο εργατικό δυναμικό προτιμούν την πρόωρη συνταξιοδότηση ακολουθώντας τις σχετικά εύκολες διόδους παράκαμψης του γενικού ορίου συνταξιοδότησης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η αύξηση του αριθμού των συνταξιούχων να είναι μεγαλύτερη από την αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων. Το οποίο και έχει διπλή επίπτωση στα συστήματα συντάξεων καθώς αυξάνεται ο αριθμός των συντάξεων και ο χρόνος καταβολής τους ενώ συγχρόνως μειώνεται ο αριθμός των ατόμων που πληρώνουν εισφορές.

Η διαφορά μεταξύ της θεσμοθετημένης και της πραγματικής ηλικίας συνταξιοδότησης οφείλεται στις δυνατότητες παράκαμψης που έχουν δοθεί από τα συνταξιοδοτικά συστήματα αλλά και στα διαφορετικά ατομικά χαρακτηριστικά. Οι ειδικές ρυθμίσεις όπως τα βαρέα και ανθυγιεινά ή η πρόωρη συνταξιοδότηση των γυναικών τα εύκολα επιδόματα ή διάφορα επιδόματα αναπηρίας αλλά και η μακροχρόνια ανεργία αποτελούν κίνητρα για συνταξιοδοτήσεις πολύ πριν τα 65.

Στην περίπτωση της Ελλάδας στο πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης έρχεται να προστεθεί η δημοσιονομική κρίση με πρώτη συνέπεια την αύξηση της ανεργίας αλλά και η έλλειψη οργανωμένων και στοχευόμενων μεταρρυθμίσεων. Το Ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα αποτελεί μια μόνιμη πηγή προβλημάτων καθώς έχει χτιστεί αποσπασματικά και χαρακτηρίζεται από έντονο κατακερματισμό και νομοθετική πολυπλοκότητα. Το παράδοξο της Ελλάδας είναι ότι παρόλο που έχει αναπτύξει ένα σύστημα το οποίο είναι πολυδάπανο, το κοινωνικό αποτέλεσμα είναι μικρό με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των συνταξιούχων να βρίσκεται αντιμέτωπο με την

φτώχεια. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος και η εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος κλονίζεται και το πρόβλημα παραμένει χωρίς να λύνεται αλλά ταυτόχρονα και η εισφοροδιαφυγή δεν εξαλείφεται.

Μια από τις πιθανές λύσεις του ασφαλιστικού προβλήματος όπως προκύπτει είναι η μείωση των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων. Για να συμβεί κάτι τέτοιο όμως δεν είναι αρκετό απλά να νομοθετηθεί καθώς η απασχόληση των μεγαλύτερων εξαρτάται από την προσφορά εργασίας από την πλευρά των εργαζομένων, τη ζήτηση από την πλευρά των εργοδοτών αλλά και από την ποιότητα της εργασίας. Η δημιουργία κινήτρων για εργασία όπως η συνεχής επιμόρφωση των εργαζομένων εκτός ότι βελτιώνει την ποιότητα εργασίας και αυξάνει τη ζήτηση επηρεάζει και την προσφορά μειώνοντας τις ανισότητες με τους νεότερους.

Παρόλο που η επιμήκυνση του εργασιακού βίου θα μπορούσε να συμβάλει θετικά στη βιωσιμότητα των ασφαλιστικών ταμείων ίσως επιβαρύνει την ευημερία των συνταξιούχων που φαίνεται πως προτιμούν την πρόωρη συνταξιοδότηση.

Η ευημερία των ατόμων είναι συγγενής έννοια της ευτυχίας. Η ευτυχία των ατόμων αναλύεται από τα ανερχόμενα οικονομικά της ευτυχίας. Σύμφωνα με τα οικονομικά της ευτυχίας η ευημερία μπορεί να μετρηθεί. Ένας τρόπος είναι ο αυτοπροσδιορισμός από τα άτομα.

Στην παρούσα εργασία στο κεφάλαιο 6 χρησιμοποιώντας δεδομένα από της έρευνα share προσπαθήσαμε να ελέγξουμε ποιοι είναι οι σημαντικότεροι παράγοντες που διαμορφώνουν το επίπεδο ικανοποίησης από τη ζωή. Επίσης προσπαθήσαμε να απαντήσουμε στο ερώτημα: μήπως τελικά οι άνθρωποι αποχωρώντας νωρίτερα από την εργασία τους είναι πιο ευτυχισμένοι;

Η εμπειρική μας μελέτη έδειξε ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες από αυτούς που εξετάσαμε που επηρεάζουν, άλλοι θετικά και άλλοι αρνητικά, την ευτυχία των ατόμων είναι :

- Η οικογενειακή κατάσταση
- Ο αριθμός των παιδιών
- Η οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού
- Η ηλικία συνταξιοδότησης
- Η κατάσταση της υγείας και της ψυχικής υγείας

Όσον αφορά συγκεκριμένα την ηλικία συνταξιοδότησης παρατηρήθηκε ότι η μέση ηλικία συνταξιοδότησης στο σύνολο των χωρών κυμαίνεται από 55 έως 61, το οποίο μας δείχνει μια τάση για πρόωρη αποχώρηση. Η ικανοποίηση όμως των

συνταξιούχων από τη ζωή τους δεν είναι σε υψηλά επίπεδα καθώς το 40.5% απαντά ως πολύ ικανοποιημένο στο σύνολο των χωρών.

Στην έρευνα μας παρουσιάστηκε ένα παράδοξο. Η πολυμεταβλητή μας ανάλυση έδειξε ότι τα άτομα είναι πιθανό να είναι πιο ικανοποιημένα από τη ζωή με την μικρότερη ηλικία συνταξιοδότησης. Στον αντίποδα αυτού τα άτομα που συνταξιοδοτήθηκαν πρόωρα μεν αλλά κοντά στα θεσμοθετημένα όρια, δηλαδή ανάμεσα στις ηλικίες 60-65 παρουσιάζονται πιο ικανοποιημένα από τα άτομα που αποχώρησαν σε μικρότερες ηλικίες.

Βιβλιογραφία

1. Καραβίτης Ν. (2011), μελέτη: Συντάξεις πέρα από τον πρώτο πυλώνα
2. Λυμπεράκη Α., Τήνιος Π. και Φιλαλήθης Τ., (2009), Ζωή 50+ : Υγεία, γήρανση και σύνταξη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, Κριτική
3. Λυμπεράκη Α., Τήνιος Π.,(2011), Κοινωνικό κράτος
4. Τήνιος Π., (2009/2012), Οικονομικά για γηράσκουσες κοινωνίες-ειδικά θέματα συντάξεων, Σημειώσεις- Γήρανση του πληθυσμού και Ασφαλιστική Οικονομία
5. Τήνιος Π., (2010), Ασφαλιστικό: Μια μέθοδος ανάγνωσης, Κριτική
6. Τήνιος Π., (2003), Ανάπτυξη με Αλληλεγγύη: Ένα πλαίσιο για τις συντάξεις του νέου αιώνα, Αθήνα, Παπαζήσης
7. Γιαννίτσης Τ., (2007), Το ασφαλιστικό ως ορφανό πολιτικής, Πόλις
8. Richard Layard,(2011), Ευτυχία: Μαθήματα από μια νέα επιστήμη,Εconomia Publishing
9. Borjas George J., (2003) Τα οικονομικά της εργασίας, Κριτική
10. Ινστιτούτο εργασίας ΓΣΕΕ, (2013), μελέτη: Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση
11. Alicia Munnell and Steven Sass, (2008), *Working Longer: The solution to the Retirement Income Challenge*, Washington D.C Brookings Institution
12. Barr, N.A. (2002) *Reforming Pensions: Myths, Truths and Policy Choices* London : LSE Research on Line
13. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010), *Green Paper towards adequate, sustainable and safe European pension system*
14. Blake David, (2006),*Pension Economics*, John Wiley & Company Ltd
15. Mathew Rabin, (2002), *A perspective on psychology and economics*
16. The economist, (2004), Για πάντα νέοι, Καθημερινή
17. The economist, (2004), Ζην επικινδύνως, Καθημερινή
18. The economist, (2009), Τα έθνη των συνταξιούχων, Καθημερινή
19. Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Ασφάλισης :
<http://www.ggka.gr/asfalistikokefii.htm>
20. Share:
<http://www.share-project.gr>

